

KIKO JA KÄSI

VARHAIS- KASVATTAJIEN KOULUTUSKÄSIKIRJA

**Suojelevat opettajat,
suojellut lapset:**

**Koulutus alle
kouluikäiseen lapseen
kohdistuvan
seksuaaliväkivallan
ennaltaehkäisemiseksi**

www.coe.int/children

Rakennamme
Eurooppaa yhdessä
lasten kanssa lapsia
varten

Translation co-funded
by the European Union

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

KIKO JA KÄSI

VARHAISKASVATTAJIEN KOULUTUSKÄSIKIRJA

**Suojelevat opettajat,
suojellut lapset:
Koulutus alle kouluikäiseen
lapseen kohdistuvan
seksuaaliväkivallan
ennaltaehkäisemiseksi**

Kirjoittajat:
F.Javier Romeo-Biedma
ja Pepa Horno
(Espirales Consultoría de Infancia)

Kirjoittajat vastaavat tässä teoksessa ilmaistuista mielipiteistään, jotka eivät välttämättä heijasta Euroopan neuvoston virallista näkemystä.

Kaikki oikeudet pidätetään. Mitään julkaisun osaa ei saa kääntää, jäljentää tai välittää missään muodossa tai millään keinoin, sähköisesti (Internet jne.) tai mekaanisesti, mukaan lukien valokopiointi, tallentaminen tai tietovarastointi- tai hakujärjestelmä, ilman viestintäpääosaston (F-67057 Cedex tai publishing@coe.int) antamaa kirjallista etukäteislupaa.

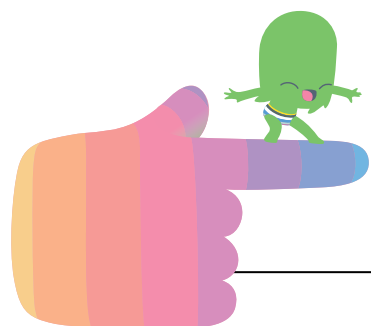
Kaikki koko asiakirjan tai sen osan jäljentämistä tai kääntämistä koskevat pyynnöt tulee esittää viestintäpääosastolle.

Muu julkaisua koskeva viestenvaihto tulee osoittaa lasten oikeuksien osastolle; children@coe.int.

Kirjoittajat: F. Javier Romeo-Biedma ja Pepa Horno (Espirales Consultoría de Infancia) – Euroopan neuvoston kansainväliset neuvonantajat.

Design ja layout: Angela Ivanes
Kuvitus: Punga.

© Euroopan neuvosto, elokuu 2020.
Euroopan neuvoston lasten oikeuksien osasto.
Sähköposti: children@coe.int
Verkkosivut: www.coe.int/children

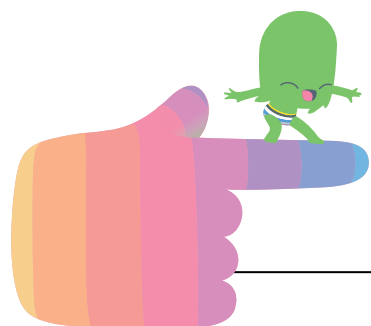

Sisältö

ALKUSANAT	8
KIITOKSET	10
1. JOHDANTO: MIKSI TARVITAAN KÄSIKIRJA KOULUTTAMAAN AMMATILAISIA LAPSEEN KOHDISTUVAN SEKSUAALIVÄKIVALLAN ENNALTAEHKÄISYYN?	11
1.1. Ohjeistuksesta	11
1.2. Lapsen kohdistuva seksuaaliväkivalta: piilossa oleva ongelma	11
1.3. Lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisy: ammatillinen vastuu	12
1.4. Kokemuksellinen koulutus: kohti syvällistä tiedostamista	13
1.5. Miten käsikirjaa käytetään	14
2. MITÄ TARKOITTAAP LAPSEEN KOHDISTUVA SEKSUAALIVÄKIVALTA?	15
Tämän luvun kattamat asiat	15
2.1. Lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan määrittely	15
2.1.1. Lanzaroten sopimus: kansainvälinen lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan määrittelyn väline	15
2.1.2. Lapsen kohdistuva seksuaaliväkivalta lapsiin kohdistuvan väkivallan muotona	17
2.1.3. Kuka voi olla lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan uhri?	18
2.1.4. Kuka voi syyllistyä lapsen kohdistuvaan seksuaaliväkivaltaan?	19
2.2. Lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan muodot	20
2.2.1. Lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan muodot	20
2.2.2. Lapsen seksuaalinen riisto	21
2.2.3. Verkossa tapahtuva lapsen kohdistuva seksuaaliväkivalta ja riisto	23
3. NÄKEMÄTTÄ JÄÄVÄT VIITTEET: MILLAISIA SEURAUKSIA LAPSEEN KOHDISTUVALLA SEKSUAALIVÄKIVALLALLA ON JA MITEN NE VOIDAAN HAVAITA?	25
3.1. Tärkeää lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan havaitsemiseen	25
3.1.1. Aikuisen sisäinen yhteys havaitsemisen edellytyksenä	25
3.1.2. Lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan havaitsemisen pääasialliset lähteet	25
3.1.3. Kertominen: asianmukaiset ja epäasianmukaiset reaktiot	27

3.2. Kehitykseen vaikuttavat väkivallan seuraukset: lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan viitteitä	30
3.2.1. Fyysiset viitteet	30
3.2.2. Psykosomaattiset viitteet	31
3.2.3. Tunne-elämän viitteet	32
3.2.4. Kognitiiviset viitteet	33
3.2.5. Käyttäytymisessä näkyvät viitteet	33
3.2.6. Seksuaaliset viitteet	34
3.2.7. Sosiaaliset ja ihmissuhdeviitteet	36
3.3. Unohtaminen selviytymisstrategiana: dissosiaatio lapsen kohdistuvassa seksuaaliväkivallassa	37
4. KIKO JA KÄSI KÄYTÄNNÖSSÄ: VAIHEITTAINEN VARHAISKASVATTAJIEN KOULUTUS	39
4.1. Tärkeää varhaiskasvattajien koulutuksen mahdollistamiseksi	39
4.1.1. Koulutuksen tavoitteiden selventäminen	39
4.1.2. Metodologiset puitteet: kokemuksellinen lähestymistapa	40
4.2. Vaiheittainen kaksipäiväinen koulutus	41
5. AMMATISSA TOIMIVIEN TIETOISUUDEN LISÄÄMINEN: AMMATTILAISTEN KANSSA TEHTÄVÄT AKTIVITEETIT	46
5.1. Osio 1: Kokemuksellinen johdanto	46
5.2. Osio 2: Mitä tietoisuutemme kertoo omasta historiastamme	47
5.3. Osio 3: Myytit ja faktat lapsen kohdistuvasta seksuaaliväkivallasta	51
5.4. Osio 4: Havaitseminen (I): Lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan seuraukset ja viitteet	55
5.5. Osio 5: Havaitseminen (II): Lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan epäilystä kommunikointi Suomessa	57
5.6. Osio 6: Havaitseminen (III): Asianmukaiset ja epäasianmukaiset reaktiot	58
5.7. Osio 7: Miten lasten oppitunteja ohjataan	61
5.8. Osio 8: Koulut/päiväkodit tukijoina ja liittolaisina – oppituokioiden esittelyn valmistelu	62
5.9. Osio 9: Vanhemmat ja perheet tukijoina ja liittolaisina – oppituokioiden esittelyn valmistelu	64
6. KIKO JA KÄSI OPETUKSESSA: LASTEN OPPITUOKIOT	66
6.1. Oppituokio 1: Kiko ja käsi esittely	67
6.2. Oppituokio 2: ”Hyvä rakkaus” ja ”Paha rakkaus”	68
6.3. Oppituokio 3: Luottamus ja salaisuudet	70
6.4. Oppituokio 4: Avun pyytäminen	72

6.5. "Opimme tämän Kikolta ja kädeltä" – yhteinen oppituokio vanhempien kanssa	74
7. LOPUKSI: TURVALLISUUDEN LUOMINEN	76
8. LÄHDEVIITTEET	77
8.1. Julkaisut	77
8.2. Internet-lähteet: verkkosivut ja videot	78

Alkusanat

Euroopan neuvosto suojelee ja edistää kaikissa jäsenvaltioissaan olevien ihmisoikeuksia, joihin kuuluvat myös alueen 150 miljoonaa lasta. Euroopan neuvosto toimii aktiivisesti kaikkien lapsiin kohdistuvien väkivallan muotojen kitkemiseksi. Koko Euroopan kattava työmme tukee maailman johtajien antamaa vakavaa sitoutumista lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan, riiston ja ihmiskaupan sekä kaikkien väkivallan muotojen lopettamiseksi vuoteen 2030 mennessä osana YK:n kestävän kehityksen tavoitteita¹. "Väkivallasta vapaa elämä" on yksi Euroopan neuvoston lasten oikeuksia koskevan strategian (2016–21)² keskeisistä prioriteeteistä.

Euroopan neuvoston yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaaliväkivaltaa vastaan (Lanzaroten sopimus) on tähän mennessä kunnianhimoisin ja kattavin juridinen väline lasten suojelemiseksi seksuaaliväkivallalta ja riistolta. Se edellyttää sopimusvaltioilta kokonaisvaltaista tapaa vastata lapsiin kohdistuvaan seksuaaliväkivaltaan ja se perustuu neljään englanninkieliseen P:llä alkavaan teemaan: prevention (ennaltaehkäisy), protection (suojelu), prosecution of perpetrators (rikoksentehtävien saattaminen edesvastuuseen) ja promotion of national and international cooperation in the field (alan kansallisen ja kansainvälisen yhteistyön edistäminen). Lanzaroten sopimuksen toimeenpanosuunnitelman (vuosille 2020-2025) valmistelutyössä on Suomessa toimittu laajassa yhteistyössä eri toimijoiden ja kansallisten lapsistrategiatyön kanssa: [Lanzaroten sopimus. Kansallinen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2022–2025 \(valtioneuvosto.fi\)](#)

Euroopan neuvosto tukee tämän päämäärän saavuttamista valvontaelintensä ja hallitustenvälisen työnsä kautta tarjoten myös kohdennettua tukea, neuvontaa ja tukivälineitä, joiden avulla valtiot voivat kehittää tehokkaita toimenpiteitä lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisyyn, lasten suojelemiseksi tältä väkivallan muodolta sekä sen varmistamiseksi, että epäillyt lapsiin kohdistuvat seksuaaliväkivallan tapaukset tulevat ajoissa viranomaisten tietoon ja niihin reagoidaan. Lasten, heidän perheidensä ja lasten kanssa toimivien ammattihenkilöiden tietoisuuden lisääminen ja heidän omien voimavarojensa vahvistaminen ovat keskeisiä tekijöitä näiden rikollisuuden muotojen kitkemisessä.

Arvioiden mukaan noin yksi viidestä lapsesta Euroopassa joutuu jonkun seksuaaliväkivallan muodon uhriksi lapsuutensa aikana. Euroopan neuvoston "One in Five" -kampanjan (2010–15) pyrkimyksenä oli rikkoa lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa koskeva hiljaisuus ja tabu sekä edistää Lanzaroten sopimuksen ratifiointia. Kampanjaan kuului myös tuotoksia, jotka oli kehitetty "alusvaatesäänön" opettamiseksi lapsille Kiko ja Käsi- tarinan avulla, johon kuului lastenkirja ja tv-mainos, sekä vanhemmille tarkoitettuja ohjeistuksia³. Tähän mennessä 46 Euroopan neuvoston jäsenvaltiota on ratifioinut yleissopimuksen⁴, ja vuosittain, 18. marraskuuta vietetään eurooppalaista päivää lasten

1 www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals.

2 www.coe.int/en/web/children/children-s-strategy.

3 www.coe.int/en/web/children/Kiko.

4 Koko maakohtainen luettelo ratifioinneista on osoitteessa www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/201/signatures.

suojelemiseksi seksuaaliväkivaltaa ja riistoa vastaan⁵. Monessa Euroopan maassa *Kiko ja Käsi* -tuotokset ovat inspiroineet sekä ammattilaisia että tuhansia lapsia.

Nyt käsillä oleva varhaiskasvattajien koulutuskäsikirja pohjautuu Euroopan neuvoston omaan ja sen eurooppalaisten kumppanien tekemään työhön. Se on laadittu ”Lasten suojelu seksuaaliselta riistolta ja seksuaaliväkivallalta Moldovan tasavallassa”⁶ -hankkeen puitteissa. Kyseessä oli Moldovan tasavallan pyrkimys saattaa Lanzaroten sopimuksen säännökset täytäntöön – toisin sanoen muuttaa ne käytännön ohjeistuksiksi ja välineiksi päiväkodeissa ja esikouluissa toimivien opettajien sekä muiden 3–6-vuotiaiden lasten kanssa toimivien varhaiskasvatuksen ammattilaisten käyttöön.

Käsikirjan tavoitteena on antaa varhaiskasvattajille välineet, jolla voidaan tehokkaammin ennaltaehkäistä ja jo aikaisessa vaiheessa havaita ja raportoida epäillyt tapaukset lapsiystävällisellä tavalla. ”Kiko ja Käsi- uimapukusääntöä/alusvaatesääntöä” lähtökohtana käyttämällä käsikirja kokoaa hyviä käytänteitä ja sisältää myös käytännön harjoituksia siitä, miten ottaa puheeksi seksuaaliväkivaltaa pienten lasten kanssa tehtävässä työssä ja miten olla asiasta vuorovaikutuksessa vanhempien ja muiden asianomaisten kanssa, mukaan lukien päiväkotien ja esikoulujen johto. Kirjassa on myös ohjeita, mutta jokainen opettaja ja varhaiskasvattaja voi itse käyttää tarjottuja välineitä parhaaksi katsomallaan tavalla.

Käsikirja on äärettömän arvokas lisä lasten tukemisessa ja heidän ihmisoikeuksiensa puolustamisessa kaikkialla Euroopassa. Sitä voidaan soveltaa erilaisiin kansallisiin olosuhteisiin ja käyttää paitsi Euroopan neuvoston jäsenmaissa, myös muualla.

Regina Jensdottir

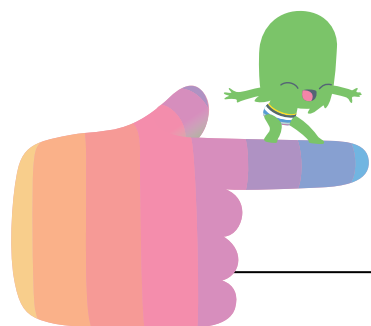

*Lasten oikeuksien jaoston päällikkö ja
Euroopan neuvoston lasten oikeuksien koordinaattori*

---

⁵ Lisätietoa on osoitteessa www.coe.int/en/web/children/end-child-sex-abuse-day.

⁶ www.coe.int/en/web/chisinau/protecting-children#%7B%2244733798%22:%5B%5D%7D.

Kiitokset

Kiko ja Käsi -koulutuskäsikirja päiväkotien ja esikoulujen opettajille ja varhaiskasvattajille on laadittu Euroopan neuvoston lasten oikeuksien osaston tuen mukaisesti Moldovan tasavallassa toteutetun Euroopan neuvoston hankkeen mallin mukaisesti. Sen tarkoituksena oli lasten suojeleminen seksuaaliselta riistolta ja seksuaaliväkivallalta (2018–20).

Monet yksityishenkilöt ja alan ammattilaiset useista Euroopan neuvoston maista ovat tehneet yhteistyötä lasten oikeuksien osaston kanssa tämän käsikirjan laadinnassa. Tavoitteena oli tunnistaa, kerätä ja harmonisoida eurooppalaisia hyviä käytänteitä ja testata käsikirjaa ja sen menetelmiä Moldovassa, jossa varhaiskasvattajat olivat saaneet jo aiemmin koulutusta tällä alueella⁷.

Euroopan neuvosto haluaa ilmaista kiitollisuutensa kaikille varhaiskasvattajille, jotka osallistuivat ensimmäisiin koulutuksiin lokakuussa 2019 ja tammikuussa 2020 Moldovan tasavallan Chisinaussa antaen oman panoksensa tämän mallin suunnitteluun.

Eriyisesti kiitämme asiantuntijoita ja käsikirjan kirjoittajia **F. Javier Romeo-Biedmaa** ja **Pepa Hornoa** heidän laajasta asiantuntemuksestaan ja omistautumisestaan lasten oikeuksien kehittämiseen kaikkialla Euroopan neuvoston jäsenmaissa ja niiden ulkopuolella. F. Javier Romeo-Biedma on psykologi ja lastensuojeluasioiden neuvonantaja. Hänellä on yli kahden vuosikymmenen pituinen sosiaali- ja kehitysteistyöalan kokemus, ja hän on työskennellyt kansainvälisen avun ja opettajan tehtävissä Marokossa ja Mauritaniassa, kulttuurivälittäjänä sosiaalisille riskeille alttiina olevien nuorten parissa sekä julkisten ja yksityisten laitosten neuvonantajana Espanjassa, Latinalaisessa Amerikassa, Euroopassa ja Maghreb-maissa.

Pepa Horno on psykologi ja neuvonantaja erikoisaiheinaan lapset, affektiivisuus ja suojeleminen. Hän on jo yli kahden vuosikymmenen ajan koordinoinut kansallisia ja kansainvälisiä kampanjoita, jotka ovat tähdänneet lapsiin kohdistuvan väkivallan, erityisesti fyysisen ja psyykkisen rankaisemisen ja seksuaaliväkivallan ja riiston torjuntaan ja kitkemiseen. Hän on toiminut kouluttajana ja ollut ammattiarvioija interventio-ohjelmissa yli kahdessakymmenessä maassa Latinalaisesta Amerikasta Etelä- ja Kaakkois-Aasiaan, Eurooppaan ja Maghreb-maihin.

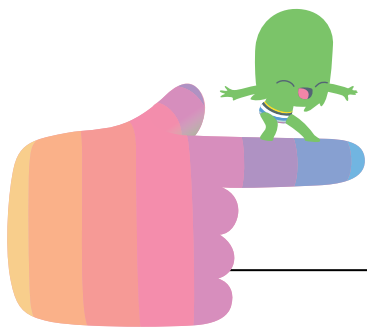
Molemmat ovat työskennelleet vuodesta 2009 Espirales Consultoria de Infancia -nimisessä kansainvälisessä lastensuojelun konsulttiyrityksessä Espanjassa ja ovat sen perustajia. Kumpikin kirjoittajista on ollut mukana lukuisissa kansallisissa ja kansainvälisissä tutkimushankkeissa, ja he antavat koulutusta, arvioivat ja valvovat lastensuojelua lasten oikeuksien näkökulmasta. He ovat olleet mukana Euroopan neuvoston Kiko ja Käsi -kampanjan alullepanossa sekä maailmanlaajuisesti (2010) että Espanjassa (2010–11), Italiassa (Pepa Horno) ja Tunisiassa (F. Javier Romeo-Biedma).

Euroopan neuvosto haluaa myös kiittää Suomen osapuolia: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriötä, Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoista (THL) sekä Suojellaan Lapsia ry:tä.

---

⁷ Moldovan tasavallan kansallinen lasten hyväksikäytön torjuntakeskus toteutti varhaiskasvattajille suunnatun koulutusohjelman, joka perustui menetelmäoppaaseen/ohjelmaan esikouluikäisten lasten seksuaalisen hyväksikäytön torjumiseksi.

1. Johdanto: Miksi tarvitaan käsikirja kouluttamaan ammattilaisia lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisyyn?

1.1. OHJEISTUKSESTA

Käsikirjan tarkoituksena on tarjota opettajille, varhaiskasvattajille ja 3–6-vuotiaiden lasten kanssa työskenteleville muille ammattilaisille tarpeelliset tiedot ja taidot sekä ideoita lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisyyn tähtääviin oppitunteihin. Onnistuakseen heillä on oltava syvällinen ymmärrys siitä, mitä lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta on ja mitkä ovat sen seuraukset.

Nämä käsitteet ovat vaikeasti ymmärrettäviä. Haluaisimme kaikki uskoa, ettei lapsille tapahdu koskaan mitään kauheaa, mutta tämä ei pidä paikkaansa. Lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta on odotettua yleisempää, ja se pysyy piilossa olevana ongelmana, jota ei riittävässä määrin nähdä, havaita, nimetä, eikä siihen puututa. Tästä syystä sekä aikuisten että lasten tietoisuutta lisääviä harjoituksia on yhdistettävä kokemuksellisiin toimintoihin. Käsikirjan ohjeistus pyrkii antamaan pienten lasten kanssa työskenteleville ammattilaisille, sekä käytännön että teorian tasolla, tarpeelliset välineet ymmärtämään perustasolla lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa, sen erilaisia ilmiöitä, siitä johtuvia seurauksia, sekä tunnistamaan seksuaaliväkivallan viitteitä, jotta näillä aikuisilla olisi selkeä näkemys aiheesta ja he näin voisivat suojella hoivassaan olevia lapsia.

1.2. LAPSEEN KOHDISTUVA SEKSUAALIVÄKIVALTA: PIILOSSA OLEVA ONGELMA

Euroopan neuvoston arvion mukaan lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta koskee Euroopassa joka viidettä lasta. Aihe on kuitenkin arka useimmissa yhteiskunnissa, eikä siitä ole helppo keskustella. Kaikissa kulttuureissa on monia seksuaalisuutta⁸ koskevia myyttejä ja tabuja, erityisesti suhteessa lapsiin, ja lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta on yhä piilossa oleva ongelma: ihmisistä on epämuokava puhua siitä, eivätkä he halua ajatella koko ahdistavaa asiaa. He eivät voi käsittää, miten joku voi kohdistaa lapseen seksuaaliväkivaltaa. Ja kuitenkin sitä tapahtuu – paljon useammin kuin luulemme, näemme tai havaitsemme.

Varhaislapsuudessa, jolloin lapsilla ei vielä ole sanoja kuvaamaan kaikkia omia kokemuksiaan ja jolloin heille vain harvoin on puhuttu seksuaalisuuteen liittyvistä asioista, lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa ei usein ole sanoitettu. Seksuaaliväkivaltaa tapahtuu ympäristöissä, joita pidetään lapsille turvallisina: kotona, koulussa, vapaa-ajan viettopaikoissa ja muissa lapsen yhteisöissä. Sitä tapahtuu pääosin luottamussuhteissa (tekijänä voi olla heitä hoivaava aikuinen, joita ovat mm. perheenjäsenet, opettajat, valmentajat, ammattikasvattajat tai muut samanikäiset tai eri-ikäiset lapset), joissa kiintymystä ja valtaa käytetään lasta vastaan manipuloimalla ja pitämällä yllä haitallisia salaisuuksia. Lapset saattavat usein kyllä tiedostaa, että jokin on väärin, mutta he eivät osaa pukea sitä sanoiksi

⁸ Ks. Ihmisoikeuskomissaarin virallinen kommentti kattavasta seksuaalisuuskasvatuksesta osoitteessa: <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/comprehensive-sexuality-education-protects-children-and-helps-build-a-safer-inclusive-society>

ennen kuin vasta monia vuosia myöhemmin. Tästä syystä lasten pitää tietää, mitä seksuaaliväkivalta on (vaikka he eivät itse käytä täsmällisiä termejä), miten se tunnustetaan (omien tunteidensa ja tuntemustensa kautta) ja miten pyytää apua, kun heille tapahtuu jotain tällaista. Lapsia hoitavien aikuisten vastuulla on puuttua asiaan ja kehittää itse tarpeelliset taidot ennaltaehkäistä, havaita ja ryhtyä toimiin kohdatessaan lapsen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa.

Vuonna 2007 Euroopan neuvoston yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaaliväkivaltaa vastaan (Lanzaroten sopimus) asetti maille kansainväliset standardit, jotka eivät koske pelkästään näihin rikoksiin syyllistyneiden asettamista syytteeseen, vaan loi myös juridisen velvollisuuden tarjota kaikenikäisille lapsille ennaltaehkäisevää toimintaa sekä seksuaalikasvatusta.

Vuonna 2010 Euroopan neuvosto käynnisti One in Five -kampanjan, josta on tullut kansainvälinen lastensuojelun mittapuu, erityisesti lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan vastaisessa työssä. Kiko ja Käsi -tarinan värikkäät hahmot ja sen lyhyt mutta voimallinen viesti on kampanjan kuluessa käännetty kymmenille kielille, ja sitä on käytetty maailmanlaajuisesti paikallis- ja aluetasolla sekä kansallisesti. Kampanja on kohdistettu etenkin 3–6-vuotiaille, ja se tarjoaa seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisyyn tehokkaan ja emotionaalisesti turvallisen tavan työskennellä lasten kanssa. Kampanjan yhteydessä asiantuntijoille ja suurelle yleisölle tuotettiin monia muitakin julkaisuja⁹.

Moni maa on muuttanut lainsäädäntöään vastaamaan Lanzaroten sopimuksen säännöksiä, ja lasten suojelemiseksi on käynnistetty merkityksellisiä ohjelmia. Lapsen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa kuitenkin tapahtuu yleisen tietoisuuden ulkopuolella – lukuun ottamatta satunnaisia uutisraportteja – mikä antaa tästä laajasta ongelmasta vain osittaisen kuvan.

Lapsen kohdistuva seksuaaliväkivalta voi vaikuttaa lapsen kaikkeen kehitykseen – fyysiseen, psyykkiseen, seksuaaliseen ja sosiaaliseen – ja se voi aiheuttaa vakavaa vahinkoa sekä kehon että mielen tasolla, ja osa siitä voi olla peruuttamatonta ja jopa kuolemaan johtavaa. Lisäksi lapsen kohdistuva seksuaaliväkivalta on selvä lapsen kohdistuva ihmisoikeusrikkomus. Näin ollen on eettisesti ehdottoman välttämätöntä – sen lisäksi että se on Lanzaroten allekirjoittajamaissa juridinen velvollisuus – käynnistää ohjelmia, jotka auttavat ongelman ennaltaehkäisyssä ja havaitsemisessa, sekä siihen puuttumisessa, jotta lapset voivat olla turvassa ja kehittyä täyteen potentiaaliinsa.

1.3. LAPSEEN KOHDISTUVAN SEKSUAALIVÄKIVALLAN ENNALTAEHKÄISY: AMMATILLINEN VASTUU

Useimpien maiden kansallisen lainsäädännön nojalla jokainen aikuinen on velvollinen ilmoittamaan lapsen kohdistuvasta väkivallasta ja tukemaan lasta kaikissa tilanteissa, joissa hän kohtaa väkivaltaa. Monissa maissa laki määrää ilmoittamaan lapsen kohdistuvasta seksuaaliväkivallasta. Lasten kanssa työskentelevillä ammattilaisilla on lisäksi velvollisuus tarjota turvallinen ja suojaava ympäristö, jossa lasten oikeuksia kunnioitetaan ja heidän paras mahdollinen kehityksensä varmistetaan. Turvallisiin ja suojaaviin ympäristöihin kuuluvat myös järjestelmät, joilla ilmiötä ennaltaehkäistään ja havaitaan, sekä puututaan kaikkiin lapsiin kohdistuviin väkivaltatapauksiin, mukaan lukien seksuaaliväkivalta.

Koulujen, päiväkotien ja esikoulujen on oltava turvallisia ympäristöjä, jotta lapset voisivat oppia. Pelossa, syyllisyydentunnossa tai huolella elävä lapsi ei voi oppia. Näin ollen opettajien ja muiden varhaiskasvattajien on varmistuttava siitä, että lapset tietävät miten puhua seksuaaliväkivallasta, jos

⁹ Council of Europe (2010), Protecting children from sexual violence: a comprehensive approach, Strasbourg: Council of Europe, available at www.coe.int/t/dg3/children/1in5/WhatWeKnow/Publication_en.asp.

heille sitä tapahtuu, ja että lapsilla on turvallisia aikuiskontakteja, jotka tukevat ja suojelevat heitä. Koulujen ja päiväkotien täytyy opettaa lapset tunnistamaan heille mahdollisesti vaaralliset tilanteet ja pyytämään apua. Yliopistojen ja muiden korkea-asteen oppilaitosten opinto-ohjelmissa on kuitenkin vain harvoin lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisyä ja havaitsemista koskevia aiheita, vaikka ilmiö on niin yleinen.

Päiväkodit ovat paikka, jossa lapset astuvat perheen ulkopuoliseen sosiaaliseen elämän piiriin ja kohtaavat muita lapsia ja aikuisia, jotka käyttäytyvät toisin kuin heidän omat sisaruksensa ja vanhempansa ja joihin lapsilla on uudenlaiset suhteet näiden uusien ihmisten päiväkotikaveri-, opettaja-, varhaiskasvattaja- ja muiden roolien takia. Päiväkoti on kokemus, joka vaikuttaa lasten näkemykseen oppimisesta (joko mahdollisuus tai taakka) ja koulusta (jotain mukavaa tai kärsimystä ja pelkoa aiheuttavaa tai jopa vältettävää). Päiväkodin opettajat voivat innostaa oppilaita ajattelemaan, että oppimisesta voi nauttia tai toisaalta saada lapset vastustamaan kaikkea kouluun liittyvää. Opettajilla on ammatillinen velvollisuus varmistaa lasten turvallisuudentunne (kouluissa ja päiväkodeissa, mutta myös kotona ja muuallakin), varsinkin tässä hyvin keskeisessä kehitysvaiheessa.

Tämän käsikirjan tavoitteena on tarjota 3–6-vuotiaiden lasten opettajille ja ammattikasvattajille käytännön välineitä vaikuttavien ja samalla hellävaraisten, selkeiden ja maltillisten sekä syvällisten ja helposti käsiteltävien oppitukioiden järjestämiseen. Kun tavoitteena on täyttää lasten turvallisuutta ja suojelua koskeva ammatillinen velvollisuus, kokeneemmat opettajat pystyvät hyödyntämään omaa kokemustaan, kun taas vastavalmistuneet opettajat käyttävät tekniikoita, joita on opittu koulutuksessa.

1.4. KOKEMUKSELLINEN KOULUTUS: KOHTI SYVÄLLISTÄ TIEDOSTAMISTA

Ajatus lapsen kohdistuvasta seksuaaliväkivallasta on useimmille aikuisista niin järkyttävä, etteivät he mieluiten ollenkaan ajattele asiaa. Se, ettei ajattele tai puhu seksuaaliväkivallasta, ei kuitenkaan poista ilmiötä, vaan pikemminkin rohkaisee pitämään tällaisia haitallisia suhteita salassa. Jotta lapsen kohdistuva seksuaaliväkivalta voidaan pysäyttää, aikuisten pitäisi pystyä tarjoamaan myönteistä ja rakentavaa tunne- ja seksuaalikasvatusta. Useimmat aikuiset eivät ole tällaista kasvatusta kuitenkaan saaneet itsekään. On keskeisen tärkeää, että aikuiset lähestyvät lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisyä kokemuksellisesta näkökulmasta¹⁰, koska vain siten he pystyvät takaamaan tunne- ja seksuaalikasvatukselle turvallisen ympäristön.

Tässä käsikirjassa esitelty koulutus on rakennettu kunkin omien (väkivaltaa tai vallan väärinkäyttöä koskevien) kokemusten pohdinnan ympärille, ja tätä lähestymistapaa tukee käsitteellinen viitekehys. Näin ollen jokainen ammattilainen aloittaa siis omien kysymystensä ja asioittensa ymmärtämistä, ja tämän tietoisuuden avulla käy läpi väkivallan ja lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan vaikeaa aihekokonaisuutta. Tällöin aikuisen pitäisi pystyä yhdistämään sisällöt, ajatukset ja harjoitukset omaan lähestymistapaansa, joka perustuu todelliseen kokemukseen.

Kokemuksellisuus ei tarkoita, että koulutus olisi terapeutista. Jotkut osallistujat saattavat tulla tietoisiksi omassa elämässään koetuista väkivaltatapauksista, joita heidän täytyy käsitellä omissa terapia-prosesseissaan – muttei tämän koulutuksen aikana. Koulutus on mahdollisuus turvalliseen oppimiseen, muttei sitä ole tarkoitettu terapiaksi. Kouluttajien on oltava tästä tietoisia ja varmistuttava tätä

10 Horno, P. (2011), "Training professionals – An essential strategy for eradicating child sexual abuse", in Euroopan neuvosto, Protecting children from sexual violence: a comprehensive approach (s. 143–51, Strasbourg: Euroopan neuvosto, luettavissa osoitteessa www.coe.int/t/dg3/children/1in5/Source/PublicationSexualViolence/Horno.pdf.

koskevista tarpeellisista toimista.

Kokemuksellinen lähestymistapa sisältää myös tekemällä oppimista, joten koulutuksessa on oltava hyvin käytännöllinen lähtökohta ja monenlaisia harjoitteita. Osallistujien pitäisi voida tutkia ja kehittää itselleen luontaisia tapoja välittää koulutuksen sisällöt lapsille.

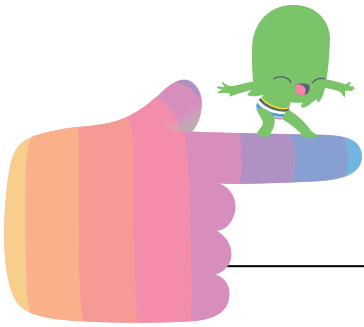
1.5. MITEN KÄSIKIRJAA KÄYTETÄÄN

Tämä käsikirja on tarkoitettu opettajille, ammattikasvattajille ja muille ammattilaisille, jotka työskentelevät 3–6-vuotiaiden parissa opetustilanteissa. Käsikirja sisältää erilaisia sisältöjä erilaisten tavoitteiden mukaisesti.

Lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan ymmärtämiseen ja havaitsemiseen liittyvä teoreettinen viitekehys esitellään 2. ja 3. luvussa. Niitä tulee käyttää lähteinä, kun herää kysymyksiä, etenkin koulutuksen jälkeen. Lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan käsite on 2. luvun teemana, ja siinä käsitellään myös vallan väärinkäyttöä, vahingoittamista ja lain säännöksiä sekä eri seksuaaliväkivallan ja kaltoinkohtelun muotoja. Luvussa on myös yleiskatsaus käytänteistä ja juridisista taustoista, kuten valtioiden ja lasten kanssa työskentelevien ammattihenkilöiden velvollisuuksista. 3. luku sisältää ohjeita, jotka liittyvät lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan seurauksiin ja niiden havaitsemiseen.

Seuraavissa kolmessa luvussa käsitellään eritasoisia käytännön lähestymistapoja. 4. luku sisältää asteittain eteneviä ohjeita varhaiskasvatuksen koulutuksessa oleville sekä muille asianomaisille aikuisille (mm. vanhemmat, hallintohenkilöstö) siitä, miten lasten kanssa puhutaan seksuaaliväkivallasta. Kyseessä on kouluttajien koulutusmalli, ja siihen kuuluu työpajoja, jotka auttavat ammattilaisia kehittämään taitojaan ja tietojään lasten kanssa järjestettäviä oppitunteja varten. 5. luvussa on opettajien ja varhaiskasvattajien kouluttamiseen sopivia ohjelmaosioita tavoitteineen, menetelmineen, avainkäsitteineen ja materiaaleineen. 6. luvussa on opettajille, varhaiskasvattajille ja muille ammattilaisille tarkoitettuja aktiviteetteja toimintaan lasten kanssa pitäen sisällään tavoitteet, metodit, avainsisällöt/-käsitteet ja materiaalit päiväkodeissa ja muissa kasvatusympäristöissä käytettäväksi.

Käsikirjassa on viimeisenä 7. luku, jossa on loppusanat ja niiden jälkeen kirjallisuusluettelo.

2. Mitä tarkoittaa lapsen kohdistuva seksuaaliväkivalta?

TÄMÄN LUVUN KATTAMAT ASIAT

Tässä luvussa hahmotellaan ne peruskäsitteet, jotka on ymmärrettävä annettaessa opettajille ja muille varhaiskasvattajille koulutusta lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisyyn ja havaitsemiseen Aiheesta enemmän tietoa haluaville lukijoille suositellaan Euroopan neuvoston julkaisua *Protecting children from sexual violence: a comprehensive approach* (Lasten suojeleminen seksuaaliväkivallalta – kattava näkökulma)¹¹, johon sisältyy lähdeviitteitä ja tässä luvussa esiteltäisiin tietoihin liittyvää taustatutkimusta.

2.1. LAPSEEN KOHDISTUVAN SEKSUAALIVÄKIVALLAN MÄÄRITTELEMINEN

2.1.1. Lanzaroten sopimus: kansainvälinen lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan määrittelyn väline

Lanzaroten sopimus¹² on Euroopan neuvoston yleissopimus, joka koskee lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan eri muotoja kaikilla alueilla, kuten kotona, perheissä ja koulussa. Lanzaroten sopimus määrittelee lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan seuraavasti:

- “Seksuaalinen kanssakäyminen sellaisen lapsen kanssa, joka asianmukaisten kansallisen lain säännösten mukaan ei ole saavuttanut seksuaalisen toiminnan laillista ikää” (18.1.a artikla), paitsi milloin kyse on ”alaikäisten kesken tapahtuvasta vapaaehtoisuuteen perustuvasta seksuaalisesta kanssakäymisestä” (artikla 18.3).
- “Seksuaalinen kanssakäyminen lapsen kanssa olosuhteissa:
  - ▶ joissa käytetään pakottamista, väkivaltaa tai uhkaa; tai
  - ▶ joissa käytetään hyväksi tunnustettua luottamukseen, määräysvaltaan tai vaikutusvaltaan perustuvaa asemaa lapsen nähden, mukaan lukien perheen sisällä; tai
  - ▶ joissa käytetään hyväksi lapsen erityisen haavoittuvaa tilannetta, varsinkin henkistä tai fyysistä vammaisuutta tai riippuvuusasemaa” (18.1.b artikla).

Nämä määritelmät kattavat kaiken seksuaalisen kanssakäymisen lasten kanssa ”alaikäisten kesken tapahtuvaa vapaaehtoisuuteen perustuvaa kanssakäymistä” lukuun ottamatta, ja ne painottavat määräys- tai vaikutusvalta-asemaan perustuvan pakottamisen ja manipulaation raskauttavaa luonnetta, sillä useimmissa tapauksissa lapsen kohdistuva seksuaaliväkivalta tapahtuu lapsen luottamuspiirissä.

¹¹ Euroopan neuvosto (2010), *Protecting children from sexual violence: a comprehensive approach*, Strasbourg: Council of Europe, luettavissa osoitteessa www.coe.int/t/dg3/children/1in5/WhatWeKnow/Publication_en.asp

¹² Euroopan neuvosto (2007), Euroopan neuvoston yleissopimus lasten suojelemiseksi seksuaaliselta riistolta ja hyväksikäytöltä – Lanzaroten yleissopimus, ETS n. 201, Euroopan neuvosto, luettavissa osoitteessa www.coe.int/en/web/children/convention.

Lanzaroten sopimuksen mukaan tulee korostaa ryhtymistä ”tarvittaviin lainsäädäntö- tai muihin toimenpiteisiin, joilla ehkäistään kaikenlainen lapsen seksuaalinen riisto ja seksuaalinen hyväksikäyttö sekä suojellaan lapsia” (4 artikla), mihin sisältyy ryhtyminen ”tarvittaviin lainsäädäntö- tai muihin toimenpiteisiin, joilla lisätään tietoisuutta lasten suojelusta ja oikeuksista niiden henkilöiden keskuudessa, jotka ovat säännöllisesti tekemisissä lasten kanssa opetus-, terveys-, sosiaaliturva-, oikeus- ja poliisitoimisektoreilla ja urheiluun, kulttuuriin sekä vapaa-ajan toimintaan liittyvillä aloilla” (5.1 artikla). Siinä myös täsmennetään, että kunkin valtion tulee ”varmistaa, että lapset saavat perus- ja keskiasteen koulutuksessa heidän kehittyvän kykynsä mukaisesti tietoa seksuaalisen riiston ja seksuaalisen hyväksikäytön riskeistä samoin kuin keinoista suojella itseään. Tämä tieto, jota annetaan yhteistyössä vanhempien kanssa silloin kun tämä on asianmukaista, annetaan yleisemmän seksuaalisuutta koskevan tiedon yhteydessä ja siinä kiinnitetään erityistä huomiota vaaratilanteisiin, erityisesti niihin, jotka liittyvät uuden informaatio- ja viestintäteknologian käyttöön” (6 artikla). Tässä käsikirjassa hahmoteltu koulutus ja siinä olevat varhaiskasvattajille itselleen, sekä lasten kanssa vietettyihin oppitunteihin tarkoitetut toiminnot on suunniteltu näitä tavoitteita ajatellen.

Euroopan neuvosto on tuottanut materiaaleja lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan ehkäisemiseksi jo vuonna 2010 käynnistyneestä One in Five-kampanjastaan¹³ lähtien. *Kiko ja Käsi* -niminen kuvakirja, jossa esitellään uimapukusääntö, on 6. luvussa esiteltujen varhaiskasvattajille osoitettujen tuokioiden lähtökohta.

LAPSEEN KOHDISTUVAAN SEKSUAALIVÄKIVALTAAN LIITTYVÄ LAINSÄÄDÄNTÖ SUOMESSA

Kansainvälinen YK:n lapsen oikeuksien sopimus, joka tuli voimaan Suomessa vuonna 1991, velvoittaa huolehtimaan, että lapsia suojellaan kaikelta väkivallalta, myös seksuaaliväkivallalta. Varhaiskasvatuslain (540/2018/10 §) mukaan lasta tulee suojata kiusaamiselta, väkivallalta ja muulta häirinnältä. Euroopan neuvoston yleissopimuksen lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan, jonka Suomi allekirjoitti vuonna 2007 ja ratifioi vuonna 2011, tavoitteena on ennaltaehkäistä ja torjua lapseen kohdistuvaa seksuaalista häirintää, houkuttelua ja seksuaaliväkivaltaa. Sopimus velvoittaa myös suojaamaan ja tukemaan jo uhreiksi joutuneita lapsia.

Suomen rikoslaki käyttää termiä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö puhuttaessa lapseen kohdistuvasta seksuaaliväkivallasta. Rikoslain rangaistusvastuun edellytyksenä on, että tekijä on teon hetkellä täyttänyt 15 vuotta ja on syyntakeinen. Alle 15-vuotias voi kuitenkin joutua vahingonkorvausvastuuseen. Suomessa suojaikäraja on 16 vuotta. Lapseen kohdistuvana seksuaalirikoksena ei kuitenkaan pidetä tekoa, joka ei loukkaa kohteen seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja jonka osapuolten iässä sekä henkisessä ja ruumiillisessa kypsyydessä ei ole suurta eroa. Sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän materiaalin (mm. kuvat ja videot) valmistamisen osalta suojaikäraja on 18 vuotta.

Suomen rikoslain 20. luvun keskeiset pykälät:

- **Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (6 §)** tarkoittaa seksuaalista tekoa alle 16-vuotiasta lasta kohtaan, joka on omiaan vahingoittamaan lapsen kehitystä. Tähän sisältyy myös tilanteet, joissa alle 16-vuotiaan kanssa ollaan sukupuoliyhteydessä tavalla, joka ei täytä törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkkejä ja tilanteet, joissa lapsen

¹³ Kampanjan verkkosivu on www.coe.int/t/dg3/children/1in5/WhatWeKnow/Publication_en.asp.

vanhempi kohdistaa seksuaaliväkivaltaa 16–17-vuotiasta lasta kohtaan. Teon rangaistus vaihtelee 4 kuukaudesta 6 vuoteen vankeutta. **Törkeäksi lapsen seksuaaliseksi hyväksikäytöksi (7 §)** katsotaan lähtökohtaisesti kaikki sukupuoliyhteyden sisältävät teot. Seuraavat tekijät tekevät teosta törkeän, silloin kun teko on kokonaisuutena arvostellen törkeä: lapsi on alle 16-vuotias, lapsi on 16–17-vuotias ja teko on sukupuoliyhteys, tai lapsi on 16–17-vuotias ja tekijä on lapsen kanssa samassa taloudessa asuva vanhempi tai vanhempaan rinnastettavissa oleva henkilö. Teon rangaistus vaihtelee yhdestä 10 vuoteen vankeutta. **Törkeän lapsenraiskauksen (7 b §)** tunnusmerkistö sisältää samassa yhteydessä tapahtuneen törkeän raiskauksen ja törkeän seksuaalisen hyväksikäyttörikköksen. Teon rangaistus vaihtelee neljästä 12 vuoteen vankeutta. **Lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin (8 b §)** sisältää teot, jossa ehdotetaan kanssakäymistä lapsen kanssa niin, että tekijän tarkoituksena on houkuttaa lapsi seksuaalisiin tarkoituksiin. Teon rangaistus vaihtelee sakosta 1 vuoteen vankeutta.

- Alle 18-vuotiaan nuoren kohdalla **seksuaalisen hyväksikäytön (5 §)** tunnusmerkistö täyttyy silloin kun nuori on tekijän määräysvallan tai valvonnan alainen esimerkiksi koulussa tai silloin kun osapuolten ikäeron vuoksi alle 18-vuotiaan henkilön kyky itsenäisesti päättää seksuaalisesta käyttäytymisestään on olennaisesti heikompi kuin tekijällä. Rangaistus vaihtelee sakosta neljään vuoteen vankeutta.
- Muita lapsen kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyviä rikoslain artikloita, joista löytyy lisää tietoa [Rikoslaki 39/1889 - Ajantasainen lainsäädäntö - FINLEX®](#): 20. luvussa: Törkeä raiskaus kun kohteena alle 18 v lapsi (**2§ (3)**), Seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta (**8a §**), Sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta koskevan esityksen seuraaminen (**8c §**) ja 17. luvussa: Sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittäminen (**18§ (1)**), Törkeä sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan levittäminen (**18a§**), Sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapito (**19§**).
- Seksuaalirikoksia koskevat säännökset ovat olleet Suomessa kokonaisuudistuksen kohteena ja uuden lainsäädännön on tarkoitus tulla voimaan 1.1.2023, jonka myötä mm. raiskauksen määritelmä rikoslaisissa korostaa suostumuksen puuttumista ja lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rangaistuksia ankaroitetaan.

2.1.2. Lapsen kohdistuva seksuaaliväkivalta lapsiin kohdistuvan väkivallan muotona

Yhdistyneiden kansakuntien tekemässä tutkimuksessa lapsiin kohdistuvasta väkivallasta¹⁴ käytetyn määritelmän mukaan väkivalta on yhden ihmisen tai ryhmän harjoittamaa lapsen kohdistuvan fyysisen voiman tai vallan käyttöä, uhattua tai todellista, josta seuraa tai hyvin todennäköisesti seuraa todellista tai mahdollista vahinkoa lapsen terveydelle, henkiinjäämiselle, kehitykselle tai ihmisarvolle.

Näin ollen väkivallalla on kolme päätekijää, joita tutkitaan osiossa 2 jonka nimi on ”Mitä tietoisuutemme kertoo historiastamme”:

1. Vahingollisuus: Toiminta aiheuttaa lapselle todellista tai mahdollista vahinkoa.
2. Vallan väärinkäyttö: Toiminta ei ole sattumanvaraista tai johdu luonnonkatastrofista, vaan sen aiheuttaa henkilö, jolla on valtaa lapseen (koska tällä henkilöllä on lapsen kiintymyssuhde, koska hän on jollain tavoin lapsen nähden auktoriteettiasemassa tai koska hänellä on fyysistä

14 Pinheiro, P. S. (2006), Rights of the child: note by the Secretary-General. Report of the independent expert for the United Nations study on violence against children, Geneva: Yhdistyneet kansakunnat, s. 6, luettavissa osoitteessa <https://digitallibrary.un.org/record/584299>.

tai sosiaalista valtaa, jota voi käyttää lasta vastaan) ja joka käyttää sitä lapsen vahingoittamiseen.

3. Tapa: Vahinko voi olla monen muotoista – fyysistä, psyykkistä tai seksuaalista – mutta sitä voi aiheutua myös tekemättä jättämisestä, jos esimerkiksi lapsen suojelusta vastuussa oleva henkilö ei hoida velvollisuuksiaan; silloin puhutaan laiminlyönnistä.

Koska lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta on mitä tahansa toimintaa, joka (1) aiheuttaa lapselle vahinkoa (2) valtaa väärinkäyttämällä (3) seksuaalisuuden kautta, se on väkivallan muoto. On kuitenkin välttämätöntä tehdä joitakin selvennyksiä.

- Lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta perustuu vallankäyttöön lapsen manipuloimiseksi, painostamiseksi tai pakottamiseksi tiettyihin toimintoihin, mutta fyysinen voima ei ole välttämättä tässä tärkeintä.
- Lapseen kohdistuvaan seksuaaliväkivaltaan syöllistyvät usein henkilöt, joiden on helppo päästä lasten seuraan, jotka lapset tuntevat ja joita he kunnioittavat, jopa rakastavat, ja jotka käyttävät vaikutustaan lapsiin pakottaen nämä tekoihin, jotka ovat lapsille vahingollisia. Useimmiten lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta (70–85 %) tapahtuu luottamussuhteessa: kotona, opettajien, kasvattajien, valmentajien ja ystävien piirissä.
- Lapseen kohdistuvassa seksuaaliväkivallassa manipulointi voi olla suoraa ja rankkaa ja siinä voi olla mukana uhkauksia tai fyysisen voiman käyttöä, mutta se voi myös toimia siten, että lapsi saadaan tuntemaan itsensä ”erityiseksi”, ”valituksi” ja jopa ”rakastuneeksi” ja kokemaan olevansa ”romanttisessa suhteessa”. Jos lapselle annetaan lahjoja ja pieniä mukavia yllätyksiä, hän kietoutuu toksiseen suhteeseen.
- Keskeistä lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan ylläpitämisessä on salaisuus, vaikenemissitoumus, jonka tekijä saa lapselta. Rikoksenteekijä varmistaa, että lapsi uskoo tapahtumista kertomisen johtavan joko siihen, ettei kukaan usko lasta tai että ihmiset katsovat lapsen olevan itse vastuussa seksuaaliväkivallasta – koska ei ole sitä vältellyt tai lopettanut ajoissa. Lapsen syyllisyys ja häpeä varmistavat sen, että seksuaaliväkivalta pysyy salassa.
- Jos salailu on avain seksuaaliväkivallan jatkumiseen, lasten sukupuolivalistusta koskeva sosiaalinen tabu tukee tekijöitä, ei uhreja. Ajatus siitä, että lasta suojelisi se, ettei hänelle puhuta lapseen kohdistuvasta seksuaaliväkivallasta on väärin ja haitallinen, koska todellisuus on juuri päinvastainen: tunnetaito- ja sukupuolivalistuksen antaminen voi auttaa torjumaan seksuaaliväkivaltaa, kun lapset saavat välineet ilmiön tunnistamiseen ja pystyvät pyytämään apua, tai ainakin näin on helpompi tunnistaa väärinkäyttö ja mahdollistaa aiemmin tapahtuva ja tehokkaampi väliintulo. Jos aikuiset eivät ymmärrä, mitä lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta on, monet viitteet jäävät huomaamatta ja lapset jäävät seksuaaliväkivallan vangiksi.

2.1.3. Kuka voi olla lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan uhri?

Kaikki lapset voivat olla seksuaaliväkivallan uhreja pelkästään siksi, että ovat lapsia.

Jotkut lapsen omat tai hänen sosiaalisen ympäristönsä piirteet voivat toimia joko riskitekijöinä tai suojella häntä. Ennaltaehkäisevässä toiminnassa tärkein ehkäisevä tekijä on lisätä suojelevia tekijöitä, jotta lapsilla olisi pienempi riski joutua seksuaaliväkivallan kohteeksi.

KUKA VOI OLLA LAPSEEN KOHDISTUVAN SEKSUAALIVÄKIVALLAN UHRI?

- Sukupuoli: Seksuaaliväkivaltaa tapahtuu lapsille sukupuolesta riippumatta, mutta se on yleisempää tyttöjen kohdalla. Hyvin toimivia ennaltaehkäisy suunnitelmia toteutettaessa paljastuu suurempi poikauhrien määrä.
- Ikä: Seksuaaliväkivaltaa tapahtuu kaikenikäisten lasten kohdalla aina syntymästä 18 vuoden ikään asti. Se koskettaa useammin tietynikäisiä lapsia, mutta lapsi voi joutua uhriksi minkä tahansa ikäisenä.
- Suhde rikoksentekijään: Useimmissa tapauksissa (70–85 %) lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan tekijä on henkilö, jonka lapsi tuntee, jota hän kunnioittaa ja johon hän luottaa. Tämä merkitsee sitä, että lapsi joutuu omaan luottamuspiiriinsä kuuluvan henkilön uhriksi, ja tämä henkilö käyttää valtaansa suhteessa lapseen kohdentaessaan tähän seksuaaliväkivaltaa.
- Sosiaaliluokka: Seksuaaliväkivallasta kärsiviä lapsia on kaikissa sosiaaliluokissa eikä ilmiö rajoitu vain vähäosaisempiin yhteiskuntaluokkiin. Todellisuudessa riski siitä, että seksuaaliväkivaltaa ei havaita, on paljon korkeampi keski- tai yläluokkaisten perheiden lapsilla, koska seksuaaliväkivallan viitteitä saatetaan erehtyä tulkitsemaan lapsen persoonallisuudesta käsin (esim. aggressiivinen, masentunut, eristäytynyt) sen sijaan, että ne nähtäisiin hälytysmerkkeinä.
- Sosiaaliset taidot: Vaikka seksuaaliväkivaltaa kokeneilla lapsilla on eritasoisia sosiaalisia taitoja, rikoksentekijät saattavat kohdistaa toimensa sisäänpäin kääntyneisiin tai heikompiä sosiaalisia taitoja omaaviin lapsiin, jotka tarjoavat vähemmän vastustusta. On kuitenkin painotettava, että lapsen vastuulla ei ole puolustaa itseään; tekijä on aina syyllinen.
- Suurempi seksuaaliväkivallan riski koskee:
  - ▶ lapsia, jotka tarvitsevat apua perustoiminnoissaan, sillä seksuaaliväkivaltaa voi tapahtua hoivan aikana tai he voivat joutua sen kohteeksi rajoitteidensa takia. Tämä koskee etenkin alle 6-vuotiaita ja vammaisia lapsia;
  - ▶ mihin tahansa vähemmistöön (esim. yhteiskunnallinen, etninen) kuuluvia lapsia, koska tekijät voivat käyttää näitä eroja oman toimintansa tekosyynä;
  - ▶ yksinäisiä tai eristyneitä lapsia, jotka ovat kenties juuri muuttaneet paikkakunnalle, ovat etäällä laajemmasta perhetaustastaan tai vain yksinkertaisesti ujoja tai sisäänpäin kääntyneitä, sillä heillä on lähellä vähemmän aikuisia, jotka pystyvät ennaltaehkäisemään, havaitsemaan ja pysäyttämään seksuaaliväkivallan;
  - ▶ lapsia, jotka ovat jo aiemmin joutuneet seksuaaliväkivallan uhriksi, koska muut tekijät havaitsevat jo aiheutetut vahingot ja tunnistavat lapsen mahdolliseksi kohteekseen. Kuitenkin jos aiemmin seksuaaliväkivallan uhriksi joutuneelle lapselle tarjotaan tukea teon seurauksista toipumiseen, hän on jatkossa muita lapsia pienemmässä riskissä, koska hänellä on taidot havaita ja välttää mahdolliset seksuaaliväkivallan tilanteet.

2.1.4. Kuka voi syyllistyä lapseen kohdistuvaan seksuaaliväkivaltaan?

Yhteiskunnissa yleinen kuva tekijästä on lapsille vieras ja entuudestaan tuntematon mies, jolla on tietynlaisia fyysisiä piirteitä, kuten että hänellä on likaiset vaatteet, hän on humalassa tai huumeiden vaikutuksen alainen. Tällaisia tekijöitä toki on, mutta he ovat vähemmistöä. Lapseen kohdistuvan seksuaalirikoksen tekijöitä on hyvin erilaisia ja heitä tulee kaikista yhteiskunnallisista olosuhteista. Lapseen voi kohdistaa seksuaaliväkivaltaa hänen kunnioittamansa ja rakastamansa henkilö, ja tästä syystä lasten on opittava taitoja, joilla seksuaaliväkivaltaa voi ennaltaehkäistä.

KUKA VOI SYLLISTYÄ LAPSEEN KOHDISTUVAAN SEKSUAALIVÄKIVALTAAN?

- **SUKUPUOLI:** Tekijät ovat yleensä miehiä, mutta on myös olemassa naispuolisia tekijöitä, jotka naamoivat seksuaaliväkivallan huolenpidoksi tai kiltteydeksi. Hyvin toimivia ennaltaehkäisy suunnitelmia toteutettaessa paljastuu suurempi nais- ja tyttötekijöiden määrä.
- **IKÄ:** Tekijät voivat olla minkä tahansa ikäisiä, mutta noin 30 %:ssa kaikista tapauksista he ovat itsekin lapsia, joskus vanhempia (nuoria) tai samanikäisiä (vertaisia) ja joskus jopa uhria nuorempia.
- **SUHDE UHRIIN:** Useimmat tekijät pyrkivät luottamus- tai auktoriteettiasemaan suhteessa lapseen, jolloin he voivat manipuloida tai pakottaa tämän seksuaaliväkivallan uhriksi ja sen jälkeen siitä vaikenemiseen. Useimmat tekijät yrittävät hankkia sosiaalisen aseman, jonka myötä heillä on pääsy lasten pariin, esimerkiksi opettajina, ammattikasvattajina, urheiluvalmentajina tai vapaa-ajan toimien ohjaajina, tai he saattavat kohdistaa seksuaaliväkivaltaa oman perheensä lapseen.
- **SOSIAALILUOKKA:** Tekijöitä on kaikissa yhteiskunnallisissa luokissa. Varakkailta tekijöillä voi olla paremmat keinot peittää ja hallita seksuaaliväkivaltaa.
- **SOSIAALISET TAIDOT:** Suurin osa tekijöistä on sosiaalisesti hyvin lahjakkaita ja älykkäitä, ja heidän välittämänsä sosiaalinen kuva itsestään on erittäin hyvä, varsinkin aikuisien keskuudessa. He voivat olla viehättäviä ja heillä voi olla paljon ystäviä, ja he elävät näennäisen ”normaalia” elämää puolisoineen ja lapsineen. Useat tekijät aloittavat hitaasti testaamalla lapsen suojausta. Jos lapsi osaa sanoa ”Ei!” ja osaa pyytää apua, tekijä välttää tätä lasta ja etsii muita uhreja. Pääosa tekijöistä on täysin tietoisia seksuaaliväkivallan vakavuudesta, ja siksi piilottavat sen. Tärkein poikkeus ovat lapset, jotka ovat ehkä itse kokeneet seksuaaliväkivaltaa ja jotka näkevät sen normaalina asiana. Näissäkin tapauksissa lapset tietävät tekevänsä jotain, mikä tuntuu toisista lapsista pahalta.

2.2. LAPSEEN KOHDISTUVAN SEKSUAALIVÄKIVALLAN MUODOT

Lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta voi olla monen muotoista, ja näille muodoille on omat terminsä. Selvytyden vuoksi – mikä on myös hyödyllisempää opettajien ja muiden varhaiskasvattajien kannalta – tässä käsikirjassa ryhmitellään lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan muodot kolmeen pääkategoriaan: lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta, lapsen seksuaalinen riisto ja verkossa tapahtuva seksuaaliväkivalta (sekä verkossa tapahtuva seksuaaliväkivalta että riisto).

2.2.1. Lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan muodot

Lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta on mitä tahansa toimintaa, joka aiheuttaa lapselle vahinkoa seksuaalisuuden alueella tapahtuvan vallan väärinkäytön kautta. Näin ollen lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta voi olla monen muotoista, kuten esimerkiksi:

- asiattomat seksuaalisävytteiset kommentit, kuten lapsen fyysiseen olemukseen, sukuelimiin tai niiden kehittymiseen perustuva kiusaaminen tai nöyryyttäminen tai seksuaalisävytteiset ehdotukset (myös vitsin muodossa);
- tirkistely – vähävaatteen tai alastoman lapsen katseleminen oman mielihyvän saavuttamiseksi, esim. kun lapsi on suihkussa, pukeutumassa tai WC:ssä;
- ekshibitionismi – omien sukuelinten esittely lapselle oman mielihyvän saavuttamiseksi;

- seksuaalisävytteiset suukot tai hyväilyt¹⁵;
- pornografisen materiaalin näyttäminen lapselle – pornografia voi häiritä tervettä seksuaalista kehitystä, etenkin varhaislapsuudessa, koska se esittää vaarallisia ihmisten välisten suhteiden malleja ja haitallisia käytäntöjä;
- alusvaatteisillaan, alastomina tai seksuaalista toimintaa esittävässä asennoissa olevien lasten kuvaaminen tai filmaaminen (mukaan lukien toisten lasten tai nuorten ottamat kuvat);
- lasta vasten itsensä ”hinkkaaminen” (mm. julkisissa liikennevälineissä tai ennen oppitunneiden alkua, mutta myös juhlissa tai kotona), hänen sukuelimensä koskettelu tai hänen houkuttelu/pakottaminen koskemaan toisen ihmisen sukuelimiä;
- masturbointi eri muodoissaan – lapsen saaminen tyydyttämään itseään toisen ihmisen edessä, lapsen tyydyttäminen tai saaminen tyydyttämään toista ihmistä;
- sukupuolinen kanssakäyminen (oraalinen, vaginaalinen tai anaalinen yhdyntä) lapsen kanssa.

Kuten voidaan todeta, lapsen kohdistuvaan seksuaaliväkivaltaan voi kuulua tai olla kuulumatta fyysinen kontakti tai kosketus. Seksuaaliväkivallan vakavuus määräytyy sen aiheuttaman vahingon vakavuuden perusteella. Äärimmäiselle pornografialle (ilman kontaktia) altistettu lapsi voi kärsiä suurempaa vahinkoa kuin nuori, joka saa juhlissa haluamattaan suukon (kontaktissa) ja voi saada tilanteeseen tukea ystäviltaan.

2.2.2. Lapsen seksuaalinen riisto¹⁶

Siinä missä lapsen kohdistuva seksuaaliväkivalta on yleistä päiväkotikäisten lasten kohdalla, lapsen seksuaalinen riisto on tässä iässä paljon harvinaisempaa. Sen vaikutukset voivat kuitenkin olla niin rankkoja, että varhaiskasvattajilla on oltava ilmiöstä perustietoa.

Lapsen seksuaalinen riisto on lapsen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa, johon liittyy toisen henkilön saavuttama taloudellinen tai muu etu (esim. tavaran, suosivan käytöksen tai velan peruuttamisen muodossa). Lapsen seksuaalinen riisto edellyttää jonkinlaista verkostoa, joita on epävirallisista erittäin organisoituihin rikollisjärjestöihin asti.

Kun lapsen kohdistuvassa seksuaaliväkivallassa on yleensä vain kaksi roolia – tekijä ja uhri – seksuaalisessa riistossa on kolme pääroolia:

- **UHRIT:** Uhreina voi olla kaikenikäisiä lapsia. Nuoria voidaan saada hyväksymään aikuisten harjoittama seksuaalinen riisto, mutta myös toisten jo seksuaalisen riiston verkostoihin kuuluvien vertaisasemassa olevien nuorten toimesta. Uhrin kärsivät kaikista lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan seurauksista ja monista muista riiston vaikutuksista, kuten oman elämän hallinnan menettämisestä, esineellistämisestä, kohonneesta terveysongelmariskistä, koska he joutuvat alttiiksi useiden rikoksentekijöiden kohtelulle.
- **MAHDOLLISTAJAT:** Nämä henkilöt mahdollistavat lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan ja saavat siitä koituvan edun. Mahdollistajia voi olla vain jokunen (etenkin epävirallisissa verkostoissa) tai monta erillistä mahdollistajaa (esim. lapsia etsivät, heitä valvovat, tekijöihin yhteydessä olevat henkilöt, rahan vastaanottajat ja järjestelmän rakenteiden luoja). On tärkeää muistaa, että myös oma perhe riistää monia lapsia seksuaalisesti (esim. vanhemmat tai sukulaiset), tai

¹⁵ Lapset tarvitsevat terveitä fyysisiä kontakteja kokonaiskehityksensä takia. Jos he ovat tottuneet saamaan asiallisia suukkoja, hyväilyjä, halauksia ja kutituksia, he huomaavat helposti, jos kontaktiin ja kosketukseen liittyy seksuaalisia merkityksiä ja se on vahingollinen. Mutta jos he eivät ole tottuneet saamaan hellyyttä, mikä tahansa hyväily voi tuntua hyvältä, jopa seksuaalinen hyväily.

¹⁶ Lanzaroten yleissopimus kriminalisoi lapsen seksuaalisen riiston kaikki muodot. Ks. yleissopimuksen 19-23 artiklat.

lasten luottamuspiiri esittelee heidät rikollisverkostoille (esim. poikaystävät, opettajat, ammattikasvattajat ja valmentajat). Jotkut mahdollistajat kohdistavat itsekin lapsiin seksuaaliväkivaltaa riiston yhteydessä, toiset taas eivät, ja jotkut eivät edes tunne lapsia, joita riistävät (erityisesti suurissa rikollisorganisaatioissa). Suuri osa tekijöistä on miehiä, mutta mahdollistajissa on sekä miehiä että naisia (naisten on tavallisesti helpompi lähestyä oman perheen lapsia luottamusasemastaan käsin).

- **TEKIJÄT:** Nämä henkilöt (useimmiten aikuisia miehiä, mutta myös aikuisia naisia ja nuoria) maksavat lapsen kohdistuvasta seksuaaliväkivalta. He ovat tavallisesti tietoisia teon rikollisesta luonteesta (vaikkakin joitakin nuoria saatetaan pakottaa sanomaan, että he ovat aikuisia, ja useimmat tekijät eivät varmista asiaa), ja tästä syystä teot salataan. Rikollisverkotot eivät käytäisi resurssejaan lasten seksuaaliseen riistoon, jos heillä ei olisi riistossa mukana olevilta tekijöiltä tulevaa taloudellista tukea.

KIELENKÄYTÖN TARKKUUS

Tässä käsikirjassa käytetään termiä 'lapsen kohdistuva seksuaaliväkivalta' 'seksuaalisen hyväksikäytön' sijasta. THL:n (Rossi, Pietilä, Oinas 2022) julkaiseman Sanoilla on merkitystä -termikäsikirjan mukaan lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö- termiä suositellaan käytettäväksi vain yksittäiseen rikoslain tunnusmerkistön täyttävään tekoon tai pykälään viitattaessa, kun taas lapsen kohdistuva seksuaaliväkivalta -termiä suositellaan puhuttaessa ilmiöstä yleisesti suomen kielellä.

Kieli määrittelee tapamme ajatella asioista. Lapsen seksuaalisesta riistosta puhuttaessa harhaanjohtavien termien käyttö voi vapauttaa väkivaltaan syyllistyneet vastuusta. Tästä syystä on tärkeää käyttää asianmukaista kieltä lapsen seksuaalisen riiston eri puolista. Monia termejä tulee vielä pohtia tarkemmin (ja onkin jo laadittu eräitä yleisiä ohjeistuksia¹⁷), mutta tärkeimmät termit ovat seuraavat:

- "Lapsen seksuaalinen riisto" on parempi termi kuin "lapsiprostituutio", koska vain aikuiset voivat suostua omaan prostituutioon. Vaikka lapsi tai nuori tarjoutuisikin itse seksuaaliväkivaltilanteeseen, heillä ei ole siihen oikeuskelpoisuutta tai psyykkistä kypsyyttä, joten heihin kohdistettua seksuaaliväkivaltaa edistävät henkilöt kantavat täyden vastuun.
- "Lapsen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa koskeva materiaali (kuvat, nauhoitteet)" on parempi termi kuin "lapsiporno", koska samoin kuin lapsen seksuaalisen riiston kohdalla, lapset eivät voi antaa suostumustaan pornografisessa materiaalissa esiintymiselle. Tämä ilmaus painottaa myös sitä, että alastoman lapsen tai seksuaaliseen kanssakäymiseen pakotetun lapsen kuvien katsominen edistää seksuaaliväkivaltaa, josta lapsi kärsii.

Vaikka lasten seksuaalista riistoa tapahtuu joskus heidän lähiympäristössään (kotona, sukulaisen asunnossa tai lähikahvilassa), monet rikollisverkotot toimivat matkustamalla maasta toiseen.

- "Seksuaalinen riisto matkailun ja turismin yhteydessä" on parempi termi kuin "seksiturismi". Näissä tapauksissa tekijä matkustaa uhrin luokse, useimmiten vauraasta maasta vähemmän kehittyneelle alueelle, jossa lapsen seksuaalista riistoa koskevat lait eivät ole niin ankaria.
- Ihmiskauppa seksuaalisen riiston tarkoituksissa: Uhri kuljetetaan tekijän luo (tavallisesti väärin matkustusasiakirjoin), yleensä vähemmän kehittyneiltä alueilta rikkaampaan maahan. Ihmiskauppaa voi tapahtua myös maan sisällä (esim. kun lapsia viedään maaseudulta kaupunkiin). On

17 Interagency Working Group on Sexual Exploitation of Children and ECPAT (2016), Terminology guidelines for the protection of children from sexual exploitation and sexual Abuse, Bangkok, luettavissa osoitteessa <http://luxembourg-guidelines.org>.

myös muita ihmiskaupan muotoja, joihin ei välttämättä liity seksuaalista riistoa, kuten pakkotyö, pakkokerjääminen, laittomat adoptiot tai elinkauppa.

- Seksuaalinen riisto muuttoliikkeiden yhteydessä: Liikkeellä olevat ihmiset ovat usein haavoittuvassa asemassa olevaa väestöä, etenkin pakolaiset ja turvapaikanhakijat. Matkaa tehdessään pakolaiset ja turvapaikanhakijat saattavat kohdata rikollisverkostoja, jotka pyrkivät riistämään lapsia, ja lapsia usein katoaakin. Samalla tavoin vanhempien muuttaessa toiselle alueelle tai toiseen maahan lapsilla voi olla riski tulla sukulaistensa riistämiksi, kun nämä haluavat jonkinlaista ”korvausta” hoidettavaksi jätettyjen lasten huolenpidosta.

2.2.3. Verkossa tapahtuva lapsen kohdistuva seksuaaliväkivalta ja riisto

Aikuisen pitäisi aina valvoa pieniä lapsia, jotka liikkuvat verkossa: päiväkotikäisten lasten ei pitäisi lainkaan surffata verkossa yksin. Tämä sääntö rajoittaa heidän altistumistaan seksuaaliväkivallan ja riiston tilanteille. Älypuhelin myötä lapset voivat kuitenkin joutua verkossa tapahtuvan seksuaaliväkivallan ja riiston uhreiksi, ja tekijöinä ovat aikuiset, nuoret ja jopa vain hiukan vanhemmat lapset, joilla on riittävästi teknologista osaamista.

Verkon ulkopuolella tapahtuva lapsen kohdistuva seksuaaliväkivalta ja seksuaalinen riisto ovat toisiinsa liittyviä, joskin erillisiä ilmiöitä, mutta verkkoympäristöissä niiden rajat ovat epäselvät. Verkossa tapahtuva lapsen kohdistuva seksuaaliväkivalta tapahtuu tieto- ja viestintäteknologian välineiden avulla. Verkossa tapahtuvassa lapsen seksuaalisessa riistossa riistoelementti on lapsen verkossa tapahtuvan seksuaaliväkivallan lisätekiä. Joissain verkossa tapahtuvan seksuaaliväkivallan tapauksissa lapsen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistavaa materiaalia käytetään myöhemmin lapsen riistossa siten, että tämä pakotetaan tuottamaan lisää materiaalia, jotta tekijä voi myydä sitä myöhemmin muille tekijöille.

Verkossa tapahtuvalla lapsen kohdistuvalla seksuaaliväkivallalla ja riistolla on erityispiirteensä, ja turvallisten aikuisten pitää tuntea ne, jotta he voivat suojella lapsia omissa ympäristöissään.

- **ANONYMITEETTI:** Siinä missä useimmat verkon ulkopuolella toimivat seksuaalirikolliset ovat uhriensa hyvin tuntemia henkilöitä (esim. vanhempia, sukulaisia, naapureita ja ammattikasvat-tajia), jotka käyttävät valtaansa lapsen nähden kohdistuessaan seksuaaliväkivaltaa lapseen, verkkoympäristöissä lapset altistuvat monien tuntemattomien kohtaamiseen. He ovat peitenimien varjossa toimivia ihmisiä, joiden todellinen identiteetti voi jäädä tuntemattomaksi. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsen ympäristössä olevat ihmiset (olivatpa he aikuisia tai samanikäisiä lapsia) voivat väärinkäyttää lapsen tosielämän tietoja ja kohdistaa häneen niiden avulla seksuaaliväkivaltaa tai riistaa häntä verkossa, ja näiden tekijöiden tunnistaminen on vaikeaa ja teoistaan vastuuseen saaminen vieläkin vaikeampaa.
- **ETÄISYYS:** Lapsen kohdistuva seksuaaliväkivalta ja riisto, johon kuuluu fyysinen kontakti edellyttää sitä, että lapsi ja tekijä ovat samassa tilassa, jotta seksuaaliväkivalta voisi tapahtua, kun taas verkossa tapahtuva seksuaaliväkivalta ja riisto voi toteutua pitkienkin välimatkojen (jopa eri maanosien) välillä ja pitkän ajan kuluessa (lapsen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistavaa materiaalia voidaan säilyttää ja jakaa vuosien, jopa vuosikymmenten ajan).
- **HYVÄKSIKÄYTÖN PYSYVYYS:** Verkossa tapahtuva seksuaaliväkivalta yleensä taltioidaan, säilytetään ja jaetaan, mikä lisää lapselle aiheutuvaa psyykkistä vahinkoa, kun lapsi tietää, että materiaalit voivat jatkaa kiertämistään verkossa yhdeltä tekijältä toiselle vuosia sen jälkeen, kun seksuaaliväkivalta on loppunut.

- **KIRISTYS:** Kun tekijä saa ensi kertaa materiaalia lapselta, hän voi alkaa painostaa lasta toimittamaan lisää rankempaa materiaalia sitä vastaan, ettei jaa jo hallussaan olevia kuvia lapsen perheelle, koululle, urheiluseuralle jne. Asiat lähtevät hyvin pian lapsen käsistä, ja tekijän uhkaukset ja lapsen syyllisyyden tunne ylläpitävät seksuaaliväkivaltaa koskevaa salailua.
- **PÄÄLLEKKÄISYYS VERKOSSA TAPAHTUVAN LAPSEEN KOHDISTUVAN SEKSUAALIVÄKIVALLAN JA RIISTON SEKÄ VERKON ULKOPUOLELLA TAPAHTUVAN SEKSUAALIVÄKIVALLAN JA RIISTON VÄLILLÄ:** Osa verkossa tapahtuvaan lapseen kohdistuvaan seksuaaliväkivaltaan syyllistyneistä manipuloivat tai pakottavat lapsia seksuaaliväkivaltaan, johon kuuluu fyysistä kontaktia ja järjestävät verkon ulkopuolisia tapaamisia, jotka voivat päättyä uhrien kannalta huonosti. Kun älypuhelimia ja tietokoneita omistetaan ja käytetään laajasti, tekijät voivat helposti nauhoittaa ja jakaa seksuaaliväkivaltaa tallentavaa materiaalia (poistettuaan tallenteilta kaiken, millä heidät itsensä voi tunnistaa).

Verkossa tapahtuu erityyppistä lasten ja nuorten seksuaalista riistoa ja seksuaaliväkivaltaa¹⁸. Seuraavassa on eräitä keskeisimpiä:

- Houkuttelu seksuaaliin tarkoituksiin (grooming): Aikuiset tai nuoret voivat luoda ja ylläpitää ”muka-rakkaussuhteita” lapsiin ja nuoriin ja manipuloida lapsi verkon ulkopuolisiin (kontakti) tapaamisiin, joiden aikana he voivat kohdistaa lapseen seksuaaliväkivaltaa.
- Seksi-chattaus, sexting: Varsinkin aikuiset mutta myös nuoret ja isommat lapset saattavat systemaattisesti hakea verkosta lapsia (monipelaajapeleistä tai sosiaalisesta mediasta), joiden kanssa voi aloittaa keskustelun. Näissä keskusteluissa on mukana sopimatonta seksuaalista sisältöä (esim. ehdotuksia ja seksuaalisia tekoja) ja jopa raakaa seksuaalista sisältöä sisältäviä kuvia, jotka voivat olla lapsesta hyvinkin pelottavia.
- Sexting ja yksityisten kuvien tai tallenteiden käyttö kiristämässä ja kostamisessa: Sextingissä vaihdetaan kuvia, joissa asianomaisella on vain vähän vaatteita tai hän on alasti tai hän on seksualisoidussa asennossa, yleensä toisen vapaaehtoisesti mukana olevan samanikäisen kanssa. Nämä samanikäiset kaverit voivat kuitenkin käyttää materiaalia lasten ja nuorten seksuaaliseen riistoon, vaatimalla rahaa tai seksiä sitä vastaan, etteivät julkaise kuvia. Ikätoverit voivat myös käyttää kuvia koston välineenä.
- Verkossa liveinä tapahtuva lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta ja riisto: Internetin kehittyneiden toimintojen avulla verkkorikolliset voivat seurata suorana eli liveinä verkossa tapahtuvaa seksuaaliväkivaltaa ja riistoa. Seksuaaliväkivaltaa lähettävä aikuinen voi pakottaa lasta noudattamaan verkossa olevien tekijöiden pyyntöjä, kuten tietyn vaatteen riisuminen tai omien kehon osien koskettelu

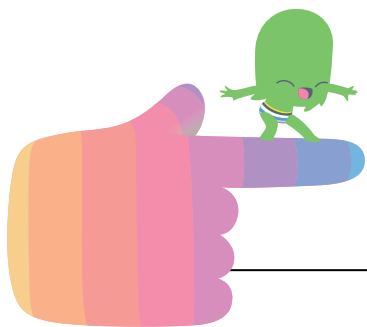
Vanhempien, ammattikasvattajien, opettajien ja muiden lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten on ymmärrettävä verkon riskit ja niiden ennaltaehkäisy:

- Lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa tapahtuu kaikenikäisille, mutta verkossa tapahtuvan seksuaaliväkivallan edellytyksenä on, että lapsella on riittävästi ikää tarvittavan tekniikan käyttöön, ellei aikuinen, nuori tai vanhempi lapsi ole seksuaaliväkivallan osapuoli ja dokumentoi sitä.
- Ennaltaehkäisyyn tähtäävän toiminnan pitäisi alkaa mahdollisimman varhaisessa iässä, jo ennen kuin lapsi on siinä iässä, että käyttää älypuhelinia tai tablettia itse. Kun lapsi on vanhempi ja osaa käyttää Internetiä, hänellä on oltava riittävät taidot havaita haitalliset tilanteet ja pyytää apua.

¹⁸ Milovidov, E. (2016), Parenting in the digital age: parental guidance for the online protection of children from sexual exploitation and sexual abuse, Strasbourg: Euroopan neuvosto, luettavissa osoitteessa <https://rm.coe.int/digital-parenting-/16807670e8>.

3. Näkemättä jäävät viitteet: millaisia seurauksia lapseen kohdistuvalla seksuaaliväkivallalla on ja miten ne voidaan havaita?

3.1. TÄRKEÄÄ LAPSEEN KOHDISTUVAN SEKSUAALIVÄKIVALLAN HAVAITSEMISEEN

3.1.1. Aikuisen sisäinen yhteys havaitsemisen edellytyksenä

Joskus aikuisina tiedämme, että lapselle on tapahtunut jotain, mutta emme pysty tunnistamaan, mistä on kyse. Tästä syystä on todella tärkeää, että ammattilaiset ovat hyvin koulutettuja: ilman tarpeellista tietoa ja taitoja he eivät tunnista, että lapseen kohdistetaan seksuaaliväkivaltaa.

Lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan voi joskus tunnistaa sen aiheuttamasta vahingosta. Joskus ammattilaiset näkevät vahingon lapsen haitallisen käytöksen kautta, mutta eivät tiedä sen alkusyytä. Ensimmäinen askel on näin ollen tiettyjen viitteiden havaitseminen. Aikuisten on ymmärrettävä, että vahingon käsitteleminen aiheuttaa heissä itsessään epämiellyttävää oloa tai jopa ahdistusta. Vasta tunnistettuaan omat epämiellyttävät tunteensa ja käytettyään niitä taustasyyn etsimiseen aikuinen pystyy tarjoamaan kunnolla apuaan ja tukemaan lasta. Aikuisen kyky olla yhteydessä omiin tunteisiinsa ja tuntemuksiinsa on edellytys sille, että hän kykenee havaitsemaan onnistuneesti ja lasta suojaavalla tavalla lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan. Aikuinen, joka hallitsee omaa sisäistä maailmaansa, voi toimia mallina lapselle. Mitä paremmin aikuinen on yhteydessä omaan itseensä, sitä paremmin hän voi puuttua tilanteeseen ja tukea lasta – ja sitä parempi on myös lopputulos.

Omassa sisäistä yhteyttään koskevassa työstössään aikuisen pitää tunnistaa ja tarkastella omia väkivaltaan liittyviä stereotyyppioitaan, ja erityisesti niitä, jotka koskevat lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa. Näitä kysymyksiä käsitellään osioissa 2 ja 3, ja siksi ammattilaisilla on oltava tarkka tietämys väkivallasta ja lapseen kohdistuvasta seksuaaliväkivallasta. Heidän tulee pystyä tunnistamaan yleiset sosiaaliset stereotyyppit ja käsittelemään niitä kaikissa olosuhteissa. Vain näiden ilmiöiden todellisen laajuuden tuntevat varhaiskasvattajat pystyvät täysipainoisesti ymmärtämään viitteitä, jotka kertovat mahdollisista seksuaaliväkivaltatapauksista.

3.1.2. Lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan havaitsemisen pääasialliset lähteet

Lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta tapahtuu tavallisesti muilta piilossa. Tekijät (aikuiset, nuoret tai toiset lapset) ovat lähes aina täysin tietoisia oman käyttäytymisensä sopimattomuudesta, ja uhrin tavallisesti hämmentyneitä tekijän manipulaation ja omien syyllisyyden ja voimattomuuden tunteidensa takia. Kaikki tavat havaita lapsen seksuaaliväkivalta poikkeavat muiden väkivallan muotojen havaitsemisesta.

- **KERTOMINEN:** Lapset eivät tavallisesti osaa puhua seksuaaliväkivallasta, ja useimmissa tapauksissa heillä on tunne siitä, että jotain on vialla, mutta he eivät tiedä miksi. Joissain tapauksissa

he saattavat kertoa seksuaaliväkivallasta olematta tietoisia kertomansa vakavuudesta. Tilanteen käsittely asianmukaisella tavalla on avainasemassa lapsen tukemisessa tässä prosessissa ja kaikkien suojausmekanismien pystyttämiseksi. Eräitä peruslähestymistapoja on esitetty kohdassa 3.1.3 ”Kertominen: asianmukaiset ja epäasianmukaiset reaktiot”.

- **TODISTAJAT:** Lapsen kohdistuva seksuaaliväkivalta tapahtuu yleensä muilta hyvin piilossa, mutta toisinaan joku (esim. toinen lapsi tai odottamatta paikalle tullut aikuinen) voi nähdä tai kuulla jotain, joka voi saada hälytyskellot soimaan. Todistajia pitäisi kohdella kunnioittavasti, ja tapaus on vietävä lastensuojelun erikoisosaajan hoidettavaksi, jotta siihen puututaan asianmukaisesti.
- **VIITTEET:** Useimmissa tapauksissa lapset eivät puhu mitään seksuaaliväkivallasta, mutta heidän kehonsa, käyttäytymisensä ja sosiaaliset suhteensa kertovat siitä tavalla tai toisella. Kohdassa 3.2, ”Kehitykseen vaikuttavat väkivallan seuraukset: lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan viitteitä” käsitellään joitakin keskeisiä viitteitä.

LAPSEEN KOHDISTUVAN SEKSUAALIVÄKIVALLAN EPÄILYYN PUUTTUMINEN SUOMESSA

Lasten parissa toimivilla ammattilaisilla on lastensuojelulain (417/2007, 25 §) perusteella ilmoitusvelvollisuus lastensuojeluun ja poliisille, mikäli ammattilaisen on syytä epäillä tai hän saa tietoonsa lapsen kohdistuvasta seksuaaliväkivallasta. Päiväkodeilla ja kouluilla on tärkeää olla valmiiksi mietittynä toimivat käytänteet seksuaaliväkivallan ilmitulon tilanteisiin. Lastensuojeluilmoitus tulee tehdä, vaikka lapsi tai huoltaja kieltäisi sen tekemisen. Ilmoituksen tekemisen kynnystä pohtiessa, on hyvä konsultoida poliisia tai lastensuojelua. Lasten kanssa työskenteleviä ammattilaisia koskee salassapitovelvollisuus, joka koskee myös lapsen tukitoimia. Lisää tietoa salassapitovelvollisuudesta: [Luo luottamusta - Suojele lasta \(julkari.fi\)](#) (s.102-104)

Lapsen kohdistuvaan seksuaaliväkivaltaan viittaavat epäilyt, jotka voi herätä lapsen tai aikuisen kertomien asioiden, lapsen käyttäytymisen tai muiden seikkojen perusteella, on aina otettava vakavasti. Epäilyn herätessä, tapahtumista tulisi kirjata tarkka kuvaus käyttäen juuri niitä sanoja, joita kertoja on käyttänyt. Tieto välitetään poliisille mahdollisimman alkupe räisenä ilman ilmoittajan omia tulkintoja. Lisää tietoa miten toimia tilanteessa, jossa lapsi kertoo seksuaaliväkivallasta: [Luo luottamusta - Suojele lasta \(julkari.fi\)](#) (s.36-39).

Epäily lapsen kohdistuneesta seksuaalirikoksesta vaatii aina moniammatillista yhteistyötä mm. poliisin, terveydenhuollon ja lastensuojelun kanssa. Poliisi johtaa rikostutkimusta, lastensuojeluviranomainen vastaa lapsen hoivasta ja turvallisuuden takaamisesta ja terveydenhuolto lapsen somaattisesta ja psyykkisestä terveydestä. Yhteistyön alkuvaiheessa sovitetaan, mitä eri toimijat tekevät lapsen hyväksi, ja tutkinnanjohtaja päättää milloin asiasta kerrotaan huoltajalle. Alle 16-vuotiaiden lasten somaattiset tutkimukset on keskitetty erikoissairaanhoidon. THLn ja Barnahus:n kehittämää taustatietokartoituslomaketta ([LASTA Lomake THL](#)) voi käyttää eri prosessin vaiheiden kirjaamiseen.

Lapsirikostutkimuksessa syytä epäillä -kynnyksen ylittymisen ja rikosilmoituksen kirjaamisen jälkeen poliisi aloittaa esitutkiminnan, jonka aikana mm. kuullaan ilmoittajaa. Vanhempiin ei tutkinnallista syistä olla vielä yhteydessä, jos joku heistä on tapauksessa epäiltynä. Rikosprosessissa päätavoite on rikoksen selvittäminen, mutta lapsen etu tulee huomioida. Valitettavasti lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten käsittelyajat ovat usein pitkiä, jolloin olisi tärkeää että, koko perheelle tarjottaisiin tukea.

Sosiaalihuollon on huolehdittava siitä, että uhriksi joutuneelle lapselle tarjotuissa tukimuodoissa on käytettävissä riittävästi osaamista. Lastensuojelu päättää käytetäänkö asioiden käsittelemisessä moniammatillista asiantuntijaryhmää, johon kuuluu mm. lapsen kehityksen asiantuntijoita. Keskeisimmät yhteistyötahot lapsen toipumisen kannalta ovat huoltajien lisäksi lapsiperheiden sosiaalipalvelut ja lastensuojelu, kasvatusta- ja perheneuvolapalvelut, perusterveydenhuolto ja erikoissairaanhoidon kuten psykiatriset palvelut sekä kuntoutus- ja terapiapalvelut.

[Barnahus-hanke - THL](#) (2019–2023) kehittää ja kartoittaa väkivaltaa kokeneiden lasten alueelliset hoitopolut ja toimijoiden roolit, kehittämällä monialaista yhteistyötä ja parantamalla eri toimijoiden koulutusta.

[Väkivallaton lapsuus – toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyksi 2020–2025 \(valtioneuvosto.fi\)](#) kokoaa kansalliset tavoitteet ja toimintalinjaukset lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyyn, väkivallan varhaiseen tunnistamiseen sekä lasten ohjaukseen tuen piiriin.

[Sosiaali- ja terveysministeriö asettaman Lanzaroten sopimus. Kansallinen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2022–2025 \(valtioneuvosto.fi\)](#) työryhmän (ajalle 1.11.2020–31.12.2025) tehtäväksi tuli laatia kansallinen toimeenpanosuunnitelma, sekä seurata ja edistää sen toteutumista.

[Ajankohtaista - Lastensuojelun käsikirja - THL](#) tiedottaa lakimuutoksista ja valtakunnallisista lastensuojeluasioista.

3.1.3. Kertominen: asianmukaiset ja epäasianmukaiset reaktiot

Lapsen on hyvin vaikea kertoa hyväksikäytöstä. Tekijä voi toistuvasti sanoa, että seksuaaliväkivalta on pidettävä salassa, ja jos lapsi puhuu siitä, hänelle käy jollain tavoin huonosti. Hyvin usein lapset eivät osaa puhua seksuaaliväkivallasta. Lapsille tarkoitetut toiminnot kirjan 6. luvun kohdassa ”*Kiko ja Käsi opetuksessa*” tarjoavat lapsille mallin, jonka avulla voi puhua seksuaaliväkivallasta ja pyytää apua. Aikuisten on oltava tietoisia asianmukaisista ja epäasianmukaisista reaktioista näissä tapauksissa, sillä lapset panevat peliin koko rohkeutensa puhuessaan asiasta: he ansaitsevat tunnustusta ja tukea. Tärkeimmät viestit on koottu seuraavaan taulukkoon¹⁹.

19 Romeo, F. J., & Horno, P. (2018), Materials for the campaign “El abuso sexual infantil queda fuera de juego” (“Child Sexual Abuse Stays Offside”) for the prevention and detection of child sexual abuse in sports, Madrid: Consejo Superior de Deportes, englanninkielinen versio V. Kennedy & F. J. Romeo, luettavissa osoitteessa www.espiralesci.es/materials-for-the-campaign-child-sexual-abuse-stays-offside-prevention-and-detection-of-child-sexual-abuse-in-sports.

ASIANMUKAISET REAKTIOT

EPÄASIANMUKAISET REAKTIOT

1. Usko lasta tai nuorta ja varmistu siitä, että he tietävät sinun uskovan häntä.

Tekijät manipuloivat uhrinsa ajattelemaan, ettei kukaan usko heitä, jos he kertovat seksuaaliväkivallasta, joten sinun on tehtävä alusta asti selväksi, että otat uhrin sanomiset vakavasti.

Esimerkiksi: "Uskon sinua. Kiitos kun luotat minuun ja kerroit totuuden. Olet hyvin rohkea ja teet juuri oikein. Olen pahoillani, että sinulle on tapahtunut tällaista."

Tapahtuneen seksuaaliväkivallan epäileminen tai kiistäminen.

Vältä sanomasta: "Oletko varma, että se tapahtui niin? Ehkä se on ollut väärinkäsitys" tai "Se mitä sanot ei voi olla mahdollista – keksit tämän omasta päästäsi."

2. Alleviivaa tekijän vastuu

Lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan uhrin kokevat suurta syyllisyyttä ja häpeää. Siksi heille tulee korostaa, ettei heitä itseään voi millään lailla syyttää seksuaaliväkivallasta.

Esimerkiksi: "Tämä ei ole sinun vikasi. Jos joku tekee sinulle sellaista, mikä tuntuu sinusta pahalta, sinua ei siitä voi syyttää. Kukaan ei itse aiheuta sitä, että häntä kohdellaan huonosti tai satutetaan. Se ihminen tiesi aiheuttavansa vahinkoa tai tekevänsä pahaa. Sinulla ei ole mitään hävettävää."

Lapsen tai nuoren syyttäminen seksuaaliväkivallasta.

Vältä sanomasta: "Miksi annoit hänen tehdä niin itsellesi? Mikset lähtenyt pois? Mikset kieltänyt häntä? Mikset ole kertonut tästä aikaisemmin?"

3. Pysy rauhallisena

Lapsi tai nuori voi murtua henkisesti kertoessaan seksuaaliväkivallasta ja tarvitsee luotetun aikuisen, joka pysyy rauhallisena ja rauhoittaa lasta.

Esimerkiksi: "Sinulla on ollut tosi hankalaa, ja minä olen nyt tässä ja kuuntelen ja tuen sinua. Voit puhua minulle, jos haluat. Haluatko kertoa minulle jotain muuta?"

Pelästynyt reaktio ja ahdistuksen osoittaminen

Kertominen on lapsesta tai nuoresta hyvin vaikeaa, eikä ole oikein, jos he joutuvat lisäksi rauhoittamaan luottoaikuistaan. Aikusten pitää löytää oma paikkansa ja muut ihmiset, joiden kanssa käsitellä omia tunteitaan, mutta sitä ei pidä tehdä lapsen tai nuoren kanssa.

ASIANMUKAISET REAKTIOT

4. Ohjaa huomio mahdolliseen ratkaisuun, ulospääsytiehen.

Seksuaaliväkivallasta kertova lapsi tai nuori tarvitsee emotionaalista tukea ensimmäisten minuuttien ajan, mutta myös myönteistä ja realistista vastausta tilanteeseen. Toimintatapa riippuu tilanteesta, mutta lapselle tai nuorelle pitää aina selittää, mitä seuraavaksi tehdään ja mitä luotettu aikuinen tekee, jotta lapsi tai nuori saa oman elämänsä uudelleen haltuunsa ja on turvassa.

Esimerkiksi: "Olit todella rohkea, kun kerroit minulle, ja nyt tehdään kaikki sen varmistamiseksi, ettei sitä tapahdu enää. Luulen, että meidän täytyy puhua A:n ja B:n [perheenjäseniä tai tukihenkilöitä] kanssa. Lepää nyt vähän, ja sitten tehdään X tai Z [välittömät suojaustoimet, joilla estetään seksuaaliväkivallan tapahtuminen uudestaan sekä erilaiset interventioitoimet, eli luodaan suojelujärjestelmä]. Miltä tämä tuntuisi sinusta?"

EPÄASIANMUKAISET REAKTIOT

Lapsen tai nuoren näkeminen ainoastaan uudessa uhrin roolissa

Lapsi tai nuori on kokonainen persoona, jolle on tapahtunut kauhea asia, mutta heidän elämässään on paljon muutakin, joka tasapainottaa kielteistä seksuaaliväkivaltakokemusta; vaikkapa urheilu. Seksuaaliväkivaltaa kokeneella lapsella on ollut erittäin epämiellyttävä kehollinen kokemus, mistä syystä fyysistä kontaktia ja koskemista ei tulisi välttää, vaan heitä pitäisi pitää hyvänä, halata, antaa suukkoja tarpeen mukaan ja lapsen ehdoin.

Lapsen tai nuoren ylisuojelu ja heidän tavanomaisten toimintansa rajoittaminen

On normaalia olla aluksi varovainen, mutta lapsen tai nuoren on saatava takaisin lapselle tai nuorelle kuuluvat aktiviteetit, jotta he voivat palauttaa luottamuksensa omiin kykyihinsä ja muihin ihmisiin. Lasta tai nuorta ei saa altistaa uusille vaaroille, mutta hänen tavallista elämäänsä ei myöskään pidä rajoittaa.

Sellaisen lupaaminen, mitä ei voi toteuttaa

Ennen lapsen tai nuoren kertomista varaudu siihen, ettet sitoudu mahdottomuuksiin. Lapsi tai nuori on jo kärsinyt suuresti ja menettänyt luottamustaan muihin, joten älä synnytä vääriä odotuksia. Vältä sanomasta: "Me korjaamme tämän" tai "Kaikki kääntyy hyväksi", koska tämä on aikuisen vaikutuspiirin ulkopuolella (joskus asioita ei voi korjata eikä kaikki pääty hyvin). Lupausten pitää olla selkeitä ja realistisia, kuten esimerkiksi: "Olen tässä sinun kanssasi, kunnes olemme puhuneet perheesi kanssa" tai "A, B ja minä olemme saatavilla milloin tahansa, kun haluat vielä puhua tästä, sopiiko se?"

3.2. KEHITYKSEEN VAIKUTTAVAT VÄKIVALLAN SEURAUKSET: LAPSEEN KOHDISTUVAN SEKSUAALIVÄKIVALLAN VIITTEITÄ

Seksuaaliväkivalta vaihtelee eri lasten kohdalla, ja sen vaikutukset lapseen voivat olla hyvin erilaiset. On monia tekijöitä, jotka vaikuttavat siihen, miten seksuaaliväkivalta vaikuttaa lapseen: lapsen ikä, seksuaaliväkivallan luonne, sen kesto, suhde tekijään, ympäristön tuki jne. Lapsi voi kärsiä muistakin syistä: hän voi surra jotain menetystä, kuten isoäidin kuolemaa tai olla vihainen reaktiona vanhempien avioeron aiheuttamaan kireään tunnelmaan kotona; tai aggressiivinen oman asuinpaikan sosiaalisesta tilanteesta johtuen. Mutta kun lapsessa näkyy viitteitä useilla alueilla, sen pitäisi olla hälytys siitä, että on arvioitava seksuaaliväkivallan mahdollisuus. Seksuaaliväkivallan vaikutukset varsinkin hyvin pienillä lapsilla voivat kuitenkin pysyä piilossa aina puberteettiin asti, kun he alkavat ymmärtää sen merkityksiä ja kun he pystyvät jo puhumaan omasta seksuaalisuudestaan.

Mikäli on mitään syytä epäillä, aikuisilla on vastuu kertoa huolestuttavista merkeistä lastensuojelun erikoisosaajille, jotka ryhtyvät toimeen tilanteen selvittämiseksi. Aikuisen vastuulla ei ole tehdä tutkintaa tai todistaa, että lapsi on joutunut seksuaaliväkivallan kohteeksi. Mitä vähemmän aikuinen (esim. opettaja, ammattikasvattaja tai valmentaja) kysyy, sitä parempi se on lapselle ja myös asiaan erikoistuneiden lastensuojelupalveluiden käynnistämisen prosessin kannalta. Aikuiset voivat kuunnella, kun lapsi puhuu tapahtumista, mutta heidän pitäisi pidättäytyä kyselemästä lisää, paitsi: ”Miten sinulla tänään menee?” ja ”Voinko tehdä jotain hyväksesi?”

3.2.1. Fyysiset viitteet

Lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta ei useinkaan jätä fyysisiä jälkiä, jotka voitaisiin nähdä seksuaaliväkivallan viitteenä. Kun kyse on asiattomasta ja haitallisesta koskemisesta (tekijä voi koskea lasta tai lapsi voi joutua koskemaan tekijää) siitä ei yleensä jää fyysisiä jälkiä. On olemassa myös seksuaaliväkivallan muotoja, joissa ei ole lainkaan fyysistä kontaktia tai kosketusta. Tästä huolimatta lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta aiheuttaa vahinkoa monilla muilla tasoilla. Opettajilla ja varhaiskasvattajilla ei ole teknisiä tai laillisia valmiuksia tutkia lapsen kehoa. Seksuaaliväkivaltaan voi kuitenkin liittyä eräitä fyysisiä viitteitä, kuten:

- Arpia ja ulkoisia vammoja: Aggressiotapauksissa seksuaaliväkivalta tapahtuu fyysistä väkivaltaa käyttämällä, mikä voi jättää merkkejä kuten mustelmia, verenvuotoa tai muita näkyviä merkkejä iholla;
- Joissain tapauksissa kävelyn tai istumisen vaikeudet: Penetraatio voi vahingoittaa sukuelimiä tai peräaukkoa, ja sukuelinten seudun tulehdukset voivat olla kivuliaita.

On muitakin viitteitä, joita vain terveydenhuollon ammattilaiset voivat tunnistaa. Jos opettajat tai muu henkilökunta kuitenkin saa tällaisesta tiedon, he voivat nostaa asian esiin viranomaisen kanssa ja ilmoittaa heille epäilyksensä lapseen kohdistuvasta seksuaaliväkivallasta.

- Sukuelinten ja niitä ympäröivän ihoalueen ärsytys tai sisäiset vammat: Lapsen sukuelimet eivät ole ennen puberteettia vielä kypsät kokonaisuutensa yhtenä, joten lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta voi jättää jälkeensä ärsytystä tai sisäisiä vammoja sukuelimiin ja niitä ympäröivään ihoon. Pakotettu seksi voi aiheuttaa vammoja kaikenikäisille.
- Sukuelinten ja niitä ympäröivän ihon tulehdukset: Tulehduksille ja muille taudeille voi olla monia syitä (huonosta hygieniasta julkisesta WC:stä tulleeeseen tartuntaan), mutta niistä pitää aina olla tietoinen, varsinkin jos ne eivät parane hoidolla.
- Sukupuolitaudit: Nimestään huolimatta sukupuolitaudin voi saada myös muuta kautta (esim.

raskauden tai synnytyksen aikana tai huonon hygienian seurauksena tai toisten ihmisten vaatteita käyttämällä), mutta lapsen sukupuolitaudit ovat kuitenkin vahva viite lapseen kohdistuvasta mahdollisesta seksuaaliväkivallasta.

- Nuoren raskaus: Nuoret tytöt voivat tulla raskaaksi, vaikka eivät olisikaan vielä täysin kehittyneitä, ja tämä aiheuttaa suuren riskin sekä äidille että vauvalle. Nuoren raskautta on pidettävä tärkeänä viitteenä mahdollisesta seksuaaliväkivallasta, vaikka nuori sanoisikin haluavansa saada poikaystävänsä vauvan, sillä tämä voi johtua manipuloinnista tai nuoren ympärillä olevien painostuksesta.

3.2.2. Psykosomaattiset viitteet

Psykosomaattiset oireet ovat vaikutukseltaan fysiologisia, mutta niiden taustasy syy ei ole fysiologinen (eli ne eivät ole sairauden tai vamman aiheuttamia). Kipu ja seuraukset ovat kuitenkin todellisia, joten ei pidä ajatella, että lapset ”teeskentelevät” tai ”valehtelevät”. He mahdollisesti ilmaisevat psyykkistä kärsimystään kehonsa kautta, tavallisesti terveystietojen ääripäillä.

- Krooninen kipu tai muut psykosomaattiset häiriöt: Vaikka lapset toisinaan saattavat vältellä tilanteita teeskentelemällä huonoa oloa, on tärkeää ottaa jokainen tilanne vakavasti. Jos kipu on keksittyä, lasta pitää opettaa olemaan valehtelematta terveysasioista. Jos lapsi on kuitenkin käynyt terveydenhuollon ammattilaisen tarkastettavana vaivansa vuoksi eikä mitään konkreettista syytä todelliselle kivulle löydetä, psykosomaattisia oireita on pidettävä yhtenä mahdollisena selityksenä. Tyypillisiä lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan viitteitä ovat vatsakipu ja pahoinvointi (vatsa ilmaisee tilanteen aiheuttamaa inhoa) ja selittämättömät päänsäryt (kipu kertoo seksuaaliväkivallan aiheuttamasta henkisestä kärsimyksestä).
- Uniongelmat: Nukkuminen on keskeisen tärkeää lapsuudessa ja nuoruudessa, koska unen aikana aivot lujittavat opittua, säätelevät tunnetiloja ja keho jatkaa kasvamistaan. Hyvä uni on olennaisen tärkeää terveelle kehitykselle, ja lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta voi vaikuttaa uneen eri tavoin. Painajaiset katkovat unta ja voivat vaikuttaa kielteisesti turvallisuudentunteeseen silloin, kun lapsi elää niissä seksuaaliväkivaltilanteet uudestaan. Toinen keskeinen viite on lapsen nukkumisajan lyheneminen, jos lapsen on vaikea nukahtaa (unettomuus), mikä saattaa liittyä painajaisen pelkoon tai todelliseen huoleen siitä, että seksuaaliväkivalta tapahtuu yöllä (aika, jolloin seksuaaliväkivalta kotona tavallisesti tapahtuu). Toinen ääripää on liiallinen nukkuminen, jolloin aivot menevät suojaustilaan, kun niiden mielestä on liian vaarallista olla hereillä.
- Syömishäiriöt: Terveet ruokailutottumukset ovat myös välttämätön osa lapsen ja nuoren kehitystä. Kun ruokahalu muuttuu, se voi merkitä, että jotain vakavaa on tekeillä tunne-elämän tasolla. Myös syömishäiriöissä on kyse ääripäistä: liian vähäinen syöminen (anoreksia) tai liiallinen syöminen (erityisesti bulimia mutta myös liikalihavuus). Vaikka syömishäiriöillä voi olla moninaisia alkusyitä, monissa tapauksissa lapsissa (tai nuorissa, joilla häiriöitä on useammin) se on tiedostamaton mekanismi, jonka avulla seksuaaliväkivaltaa yritetään välttää tekemällä omasta kehosta tekijälle ”epähaluttava” – ”liian laiha” (tai etenkin tytöillä ”liian kypsyvätön”) tai ”liian lihava”.
- Virtsan ja ulosteen karkailuun liittyvät ongelmat: Varhaislapsuus on tavallisesti se vaihe, jolloin virtsaamiseen ja ulostamiseen liittyvä hallinta alkaa, ja tällä on myös merkittävä tunnetason ulottuvuus. Kun henkilökohtainen turvallisuus on vaarassa, tämä hallinta voi pettää (lapsilla, mutta myös missä tahansa muussa iässä). Näin ollen lapsen kasteluhäiriö (enureesi) tai tuhriminen eli ulosteenpidätyskyvyttömyys (enkopreesi) edellyttävät toimenpiteitä muiden syiden poissulkemiseksi, varsinkin silloin, kun lapsi on pystynyt hallitsemaan näitä toimintojaan jo pidemmän aikaa ja näyttää nyt taantuneen aiemmalle tasolle (joissain tapauksissa tämä voidaan nähdä regressiivisenä käyttäytymisenä; ks. kohta 3.2.5 ”Käyttäytymiseen liittyvät viitteet”). Tiettyssä iässä

jatkuva ripuli tai ummetus voi liittyä seksuaaliväkivallan aiheuttamaan ahdistukseen; niissä tapauksissa mahdolliset fysiologiset syyt täytyy sulkea pois.

3.2.3. Tunne-elämän viitteet

Seksuaaliväkivalta on lapselle erittäin kipeä kokemus, ja tekijän harjoittama manipulointi voi herättää monia erilaisia tunteita. Jatkuvat sietämättömät tunteet voivat olla tunne-elämätason viitteitä lapseen kohdistuvasta seksuaaliväkivallasta.

- Syyllisyys ja häpeä: Useimmissa tapauksissa tekijä varmistaa sen, että lapsi pitää asian salassa syyttämällä lasta seksuaaliväkivallasta (tekijä on aina itse vastuussa ja tietää tekevänsä väärin ja tämän vuoksi yrittää peitellä sitä) tai käyttämällä muita manipulointikeinoja (esim. lapsi voi kokea syyllisyyttä siitä, että häntä kohdellaan erityisellä tavalla sen vastineena, että hän tekee asioita, joita ei itse ymmärrä). Itseään asiasta syyttävissä lapsissa näkyy usein seksuaaliväkivaltaan liittyvä syyllisyys ja häpeä.
- Ahdistus, pelko ja liiallinen huolestuneisuus: Lapsi voi olla huolissaan mahdollisista uusista seksuaaliväkivaltakerroista, pelkästään tekijän näkemisestä tai joko salassapidon seurauksista ja hyväksikäytön jatkumisesta taikka siitä, että paljastaa salaisuuden, muttei tule uskotuksi. Tämä emotionaalinen ahdinko voi ulottua muuhun toimintaan ja tilanteisiin, jotka eivät liity seksuaaliväkivaltaan (esim. kokeet, ulkoilu, urheiluharrastukset).
- Tiettyjen paikkojen, ihmisten tai tilanteiden välttely: Seksuaaliväkivaltaa kokeneiden lasten aivot voivat kehittää pelkoa seksuaaliväkivaltaan liittyviä, tai siitä muistuttavia ärsykeitä kohtaan. Ärsykkeet voivat olla paikkoja (samanlaisia, jossa seksuaaliväkivalta on tapahtunut, esim. suljetut huoneet), ihmisiä (on ilmeistä, että tekijät saattavat aiheuttaa välttelyä, mutta samoin voi käydä asiaan liittymättömien ihmisten kohdalla, jotka muistuttavat lasta tekijästä tai joilla on piirteitä, jotka lapsen mielessä tekevät heistä vaarallisia) tai tilanteita (varsinkin yksinolo). Joissain tapauksissa näistä välttelypyrkimyksistä tulee fobioita (esim. vahva sellaisiin tilanteisiin kohdistuva pelko, jotka eivät itsessään ole vaarallisia).
- Masennus ja huono itsetunto: Seksuaaliväkivallasta kärsineen lapsen kohdalla on loogista, että hän kokee itsensä huonoksi ja että hänen odotuksensa elämästä ja omista kyvyistään eivät ole erityisen hyvät. On kuitenkin tärkeää tehdä ero surullisuuden ja masentuneisuuden välillä. Surun kokeminen on suotuisa vaikkakin epämiellyttävä tunne, joka auttaa menetyksen tai takaiskun käsittelyssä. Se hidastaa elämän etenemistä siksi aikaa, että uusi epätoivottu tilanne pystytään liittämään osaksi omaa tunne-elämää. Masennus puolestaan – varsinkin lapsilla – vie kiinnostuksen mielihyvää tuottavaa toimintaa kohtaan, kuten leikkiminen tai kavereihin samaistuminen.
- Viha, raivo ja aggressio: Seksuaaliväkivallan aiheuttama turhautuminen voi näkyä lapsessa vihana ja aggressiivisina purkauksina ja reaktioina, jotka eivät ole suhteessa tilanteeseen (mutta jotka voidaan ymmärtää missä tahansa tilanteessa purkautuvana raivon ilmaisuna, jota ei ole voinut näyttää seksuaaliväkivaltatilanteessa). Lasten ja nuorten lisääntynyt ärtyneisyys nähdään masennuksen merkinä (ks. yllä).
- Alistuminen: Lapsista voi tulla tekijän manipuloinnin seurauksena ja masennukseen liittyen alistuneita, kykenemättömiä puolustautumaan tai pyytämään apua. Tämä on oire, josta lasta ei kuitenkaan saa koskaan syyttää, eikä häntä saa pitää millään lailla vastuussa kärsimästään seksuaaliväkivallasta. Passiivisuus on toipumiseen ja korjaantumiseen pyrkivä haava, eikä kritisointia kaipaava heikkous.
- Tunne-elämän ongelmat: Seksuaaliväkivalta merkitsee, että lapsi menettää oman kehonsa hallinnan tekijän harjoittaman väkivallan seurauksena. Yksi seurauksista voi olla tunteidensäätelyn ongelmien kehittyminen. Yksi ääripää on ylenmääräinen kontrolli (on lapsia, joiden on oltava

varma jokaisesta seikasta ympäristössään voidakseen tuntea olevansa turvassa; ja jos tämä tavoite on mahdoton, lapsi elää jatkuvassa pelossa ja yrittää koko ajan hallita mahdollisimman monia asioita ympäristössään), kun taas toisessa ääripäässä on hallinnan puute (on lapsia, jotka eivät pysty ollenkaan rauhoittumaan tai hallitsemaan tunteitaan).

3.2.4. Kognitiiviset viitteet

Seksuaaliväkivallan aiheuttamia tunteita hallitsemaan pyrkivien aivojen kokeman ahdistuksen seurauksena lapsen kognitiiviset toiminnot voivat kärsiä vakavasti. Vaikkakin syytä voi olla monia, haitalliset vaikutukset kognitiivisissa toiminnoissa voivat olla viite lapsen kokemasta seksuaaliväkivallasta.

- Kognitiivisen kehityksen viivästyminen: Jokaisella on omansalaisensa kyvyt, ja kaikilla on oikeus saavuttaa oma potentiaalinsa. Jos aivokapasiteettia kuluu paljon seksuaaliväkivallan aiheuttaman emotionaalisen myllerryksen käsittelyyn, jää silloin vähemmän resursseja kognitiivisen kehityksen käyttöön. Tämä merkitsee sitä, että seksuaaliväkivallan uhreilla on usein kognitiivisen kehityksen viivästyminen, ja se voi jäädä pysyväksi. Tämä ei tarkoita sitä, että kaikki lapset, joilla on kognitiivisen kehityksen viiveitä, olisivat seksuaaliväkivallan uhreja. Myöskään kaikkien seksuaaliväkivallan kohteeksi joutuneiden lasten kognitiiviset toiminnot eivät ole heikot, mutta monissa tapauksissa heidän kognitiivinen kehityksensä hidastuu siitä, mitä se olisi ollut ilman seksuaaliväkivaltaa.
- Tarkkaavaisuushäiriöt: Seksuaaliväkivaltaa kärsineellä lapsella voi olla ongelmia tehtäviin keskittymisessä. Joissain tapauksissa aivot yrittävät paeta liian kovasta ja vaikeasti käsiteltävästä todellisuudesta, mutta toisinaan ne taas kiinnittävät huomiota monenlaisiin eri tapahtumiin, jotka tuntuvat selviämisen kannalta tärkeiltä: opettajan ilme ("Onko hän vihainen? Pystyykö hän suojelemaan minua?") tai luokkatoverin liikahdus ("Hyökkääkö joku täällä kimppuuni? Miksi tuo lapsi katsoi minua? Pystyykö hän näkemään salaisuuteni?") tai jopa ulkoa tulevat äänet ("Menikö auto liian läheltä koulua? Kuuluuko jostain epäilyttävää ääntä?"). Vaikutus on sama: lapsi ei keskity aikuisten mielestä tärkeisiin asioihin (luokka, opetus, harjoitukset), mikä voi vaikeuttaa sisällä, ulkona tai muissa tilanteissa suoriutumista.
- Huono suoriutuminen tai jopa epäonnistumiset koulunkäynnissä: Seksuaaliväkivallasta kärsineillä lapsilla on usein suuria vaikeuksia oppimiseen liittyvässä suoriutumisessa, mikä johtuu kognitiivisen kehityksen viivästyisestä ja aivojen tarkkaavaisuushäiriöistä sekä tunne-elämän vaikeuksista, joita voivat olla esim. masennus, ahdistuneisuus tai raivonpurkaukset. Jos seksuaaliväkivalta tapahtuu varhaislapsuudessa päiväkotiyksikössä, lapsen integroituminen koulutyöhön ja oppimiseen voi häiriytyä.
- Uteliaisuuden puute: Terveet lapset ovat luonnostaan uteliaita. Heitä saattaa kiinnostaa odottamattomat asiat, eli jos kirjoittaminen tai koulussa oleminen ei kiinnosta, se ei tarkoita, etteikö heillä voisi olla palavaa intoa toisiin asioihin kuten urheilu, pelit tai eläimet. Silloin, jos lasta ei kiinnosta yhtään mikään, se voi merkitä, että heidän aivonsa keskittyvät pelkästään ahdistukseen, ärtymykseen tai epätoivoon.

3.2.5. Käyttäytymisessä näkyvät viitteet

Seksuaaliväkivalta lapsuudessa voi aiheuttaa vahinkoa joka tasolla, erityisesti tunteiden ja aivojen säätelyn alueilla, ja tämän seuraukset näkyvät käyttäytymisessä. Useimmiten lapset purkavat kipuaan kielteisellä ja häiritsevällä käytöksellä. Näihin käyttäytymisiin ei pidä kuitenkaan puuttua vain korjausta vaativina ilmiöinä, vaan ne ovat myös avunhuuto, ja usein näin on etenkin lapsilla, jotka eivät ole tietoisia kärsimyksensä laajuudesta. On siksi tärkeää ymmärtää tätä käyttäytymistä oireena,

eikä aikuiseen kohdistuvana henkilökohtaisena haastamisena.

- Regressiivinen (taantuva) käyttäytyminen: Varsinkin seksuaaliväkivallan alkuvaiheessa lapsen aivot saattavat yrittää palata seksuaaliväkivaltaa edeltäviin onnellisempiin aikoihin, ja tämä voi johtaa käyttäytymisen taantumiseen, kuten vauvamaiseen puheeseen, virtsaamis- ja ulostamistoimintojen hallinnan menettämiseen tai sellaisten toimintojen osaamattomuuteen, jotka lapsi ennen hallitsi.
- Vaikeudet omaehtoisessa rauhoittumisessa ja itsesäätelystä: Päiväkoti-ikäiset lapset ovat vielä pieniä ja heidän on vaikea säädellä omaa toimintaansa; he tarvitsevat vahvan ja myötätuntoisen aikuisen lähelleen asettamaan rajoja ja osoittamaan rauhoittavaa lämpöä. Seksuaaliväkivalta voi aiheuttaa monenlaisia tunne-elämän ongelmia, jotka vaikeuttavat itsesäätelystä.
- Impulssikontrolliongelmien ja vaikeudet sääntöjen noudattamisessa: Itsesääntelyn puute voi myös pitää sisällään oman toiminnan johdonmukaisuuden vaikeuksia, mikä tarkoittaa sitä, että lapsella voi olla vaikeuksia impulssiensa kontrolloimisessa. Silloin heidän on vaikea noudattaa sääntöjä, ja sääntörikkomuksista syntyy uusia vaikeuksia. Vahva normien vastustaminen voi olla viite siitä, että lapsi on syvässä kärsimyksen tilassa. Tähän käytökseen pitäisi puuttua sen syvimmän ytimen kautta ja vähentää lapsen ahdistusta eikä pelkästään yrittää muuttaa hänen käytöstään.
- Aggressiivinen käyttäytyminen: Vihan ja raivon tunteet voivat johtaa muihin ihmisiin kohdistuvaan aggressiiviseen käyttäytymiseen. Joskus se näyttää yleisenä aggressiona kaikkia muita kohtaan, oli kyse lapsista tai aikuisista. Seksuaaliväkivaltilanteissa lapset saattavat tiedostamattaan suunnata aggressionsa ”turvallisiin aikuisiin”, koska he tuntevat voivansa osoittaa heille tunteitaan ilman vasta-aggressiota, kun taas aggression osoittaminen tekijää kohtaan aiheuttaisi vain lisää vaikeuksia.
- Huumeiden ja alkoholin käyttö ja väärinkäyttö: Huumaavien aineiden käyttö ja väärinkäyttö on harvinaista päiväkotikäisillä lapsilla, mutta nuorilla se on hyvin tavanomainen tapa säädellä satuttavia tunteita. Päihteiden käyttö ja väärinkäyttö on ymmärrettävä ”itselääkitsemiskeinona” eli tuskan hukuttamisena kemiallisiin aineisiin (vrt. mikä tahansa addiktiokäyttäytyminen).
- Itsensä vahingoittaminen ja itsetuhoinen käytös: Kaikista aggressiivisista käyttäytymismuodoista huolestuttavin on itsensä vahingoittaminen. Muihin ihmisiin kohdistuva aggressiokin on huolestuttavaa, mutta siinä lapsi ainakin ulkoistaa tuskaansa. Kun aggressio kääntyy sisäänpäin, kohti omaa itseä, lapsi on menettänyt toivonsa ulkoisen tuen saamisesta ja yrittää pienentää tuskaansa aiheuttamalla itselleen säädeltävissä olevaa kipua pyrkimyksessään saada tunnemaailmansa hallintaansa.
- Ongelmattomuus – ”näkymätön” lapsi tai nuori: Lapsen on kasvaessaan ja kehittyessään tehtävä virheitä matkallaan vastuulliseksi aikuiseksi. Terveillä lapsilla on iänmukaisia ongelmia, ja he aiheuttavat kasvaessaan monenlaisia haasteita. Voi olla syytä huolestua, jos lapsi tai nuori ei koskaan aiheuta ongelmia, ei herätä toimillaan mitään huomiota ja pysyy aikuisille ”näkymättömänä”, sillä seksuaaliväkivallan kohteeksi joutuneet lapset voivat yrittää siirtää kaiken huomion pois itsestään, koska aikuiset (kuten tekijä) voivat olla väkivallan lähde tai uhka aiheuttaa lisää epämiellyttäviä tilanteita (jos muut näkevät, että seksuaaliväkivaltaa on tapahtunut, ja tekijä toteuttaa seksuaaliväkivallan yhteydessä esittämänsä uhkaukset). Tästä syystä ammattikasvattajien täytyy varmistaa, että tuntevat lapset ainakin jossain määrin, ja että he pystyvät tunnistamaan ne, joilla on ongelmia (ja toimivat heitä auttaen) ja ne, jotka peittävät ongelmansa.

3.2.6. Seksuaaliset viitteet

Päiväkoti-ikäiset lapset testaavat eri seksuaalisuuden puolia ikätasoisesti ja usein näkyvästi leikeissä: sitä voi olla ”suulle suukottaminen”, ”tyttö- ja poikaystävä” ja jopa ”häät” ulkoleikeissä. Tässä iässä

lapset usein kyselevät lisääntymisestä ja omia sukuelimiään koskevista asioista; heidän kysymyksiinsä tulisi vastata yksinkertaisella mutta täsmällisellä tiedolla. Seksuaaliväkivalta voi kuitenkin häiritä normaalia tunnetason ja seksuaalista kehitystä tuoden näkyviin viitteitä ja vihjeitä aikuisille, jotka osaavat niitä etsiä. Tässäkin tapauksessa on tärkeää nähdä nämä viitteet oireina ja tarjota niitä näyttävälle lapselle hoivaa ja huomiota samalla kun muita lapsia suojellaan mahdolliselta seksuaaliväkivallalta.

- Sopimaton seksuaalinen käyttäytyminen: Seksuaaliväkivallan kohteeksi joutuneet lapset ovat omien kipeiden kokemustensa takia hämmentyneitä eivätkä useinkaan tiedosta, mikä on tervettä seksuaalista käyttäytymistä. He saattavat käyttäytyä aikuisia huolestuttavilla tavoilla, kuten esim. masturboimalla pakonomaisesti tai julkisesti taikka pyrkimällä suulla tapahtuvaan sukupuolielinten hyväilyyn toisten kanssa tai pitämällä toisia lapsia tai ihmisiä ylipäättään seksuaalisina objekteina. Tämä on käyttäytymistä, jota he eivät ole voineet itse keksiä, mikä merkitsee sitä, että se on opittu vanhemmalta lapselta tai aikuiselta.

3-6-VUOTIAIDEN LASTEN NORMAALI SEKSUAALINEN KÄYTTÄYTYMINEN

3-6-VUOTIAIDEN LASTEN SOPIMATON SEKSUAALINEN KÄYTTÄYTYMINEN

Lapset ovat kokonaisia ihmisiä, vaikka heidän pitää vielä kasvaa ja kehittyä kaikilta osin. Heillä on myös seksuaalisia ulottuvuuksia, joita heidän pitää tutkia terveillä ja suojatuilla tavoilla.

Joitakin normaalin seksuaalisen käyttäytymisen piirteitä ovat:

- kysymykset sukupuolielinten nimityksistä;
- kysymykset poikien ja tyttöjen sekä miesten ja naisten eroista;
- kiinnostus siitä mistä vauvat tulevat (raskaus, syntymä);
- omanikäiset ”poika- tai tyttöystävät”, ja suukottelu julkisesti ja normalisoituna käytöksenä;
- omien sukuelinten tutkiskelu yksinään tai muiden omanikäisten lasten kanssa (esim. lääkäri- ja sairaanhoitajaleikit), kunhan kyse on leikistä ja kaikki lapset pitävät siitä;
- masturbointi fyysisen mielihyvän lähteenä, kunhan se tehdään yksityisessä tilassa eikä aiheuta lapselle vahinkoa.

Seksuaaliväkivallan kohteeksi joutuneet lapset saattavat käyttäytyä ongelmallisesti. Aikuisten asianmukainen reaktio lasten sopimattomaan seksuaaliseen käyttäytymiseen on lähestyä lasta kunnioittavasti ja pyrkiä antamaan hänelle perustason sukupuolivaikuttamista ja tarvittaessa laittaa lähete asiaan erikoistuneen ammattilaisen vastaanotolle lisätoimia varten.

Joitakin huolestuttavia viitteitä ovat:

- sopimattomien sanojen käyttäminen sukupuolielimistä tai seksuaalisista toiminnoista;
- sopimattoman laaja tieto seksuaalisesta käyttäytymisestä (tässä iässä ei pitäisi vielä tietää, miten yhdyntä tapahtuu eikä lapsen olisi pitänyt nähdä pornografista materiaalia).
- hyvin eri-ikäisistä tai jopa aikuisista ”poika- tai tyttöystävistä” puhuminen, ja avoimin huulin suuteleminen;
- muitten lasten pakottaminen sukupuolielinten tutkiskeluun, varsinkin jos se aiheuttaa muissa lapsissa levottomuutta ja epämukavuutta;
- pakonomainen masturbointi, kontrolloimattomasti tai julkisesti, ja mustelmien tai muiden fyysisten haittojen aiheuttaminen itselle.

Muihin lapsiin tai nuoriin kohdistuva seksuaalinen aggressio: Seksuaaliväkivallan kohteeksi joutuneet lapset saattavat yrittää kohdistaa seksuaaliväkivaltaa muita lapsia kohtaan – toisinaan oman kärsimyksenä aiheuttamasta raivosta ja toisinaan siksi, että heidän oman seksuaalisuutensa rajoja on rikottu. Tämä on erittäin vakava viite, ja lapseen kohdistuvaan seksuaaliväkivaltaan erikoistuneen ammattilaisen on tehtävä perusteellinen tutkimus sen varmistamiseksi, että kaikki asiaan liittyvät lapset ovat nyt ja vastaisuudessa turvassa. Jotkin oireet saattavat ilmaantua paljon myöhemmin, esim. vasta teini-ikäisen kynnyksellä, jolloin nuori itse voi kokeilla aggressiota nuorempiaan tai omanikäisiään kohtaan.

- Ikään sopimaton seksuaalinen tietämys: Kun lapseen kohdistetaan seksuaaliväkivaltaa, hän oppii ihmiskehosta ja seksuaalisuudesta asioita, joista hän ei ole voinut saada tietoa muuta kautta. Tästä syystä on tärkeää, että lapset oppivat sukuelinten ja kehonosien oikeat nimet, sillä keskusteluissa he saattavat paljastaa tietoa, jota heillä ei pitäisi olla, mikä aiheuttaa tarpeen tutkia asiaa.
- Riskialtis seksuaalinen käyttäytyminen: Kun lapsen seksuaalisuuteen liittyvät sisäiset rajat on rikottu, hänessä voi näkyä riskialtista seksuaalista käyttäytymistä, uhriksi tarjoutumista tai varomattomuutta oman turvallisuutensa ja hyvinvointinsa suhteen. Tällainen toiminta ei koskaan saa olla tekosyy lapseen kohdistuvaan seksuaaliväkivaltaan tai väitteeseen, että lapsi itse provosoi muita seksuaaliseen kohtaamiseen. Päin vastoin tällainen käytös on otettava hyvin vakavasti ja lasta on aina suojeltava.

3.2.7. Sosiaaliset ja ihmissuhdeviitteet

Seksuaaliväkivalta järkyttää vakavasti kykyä luoda ja ylläpitää terveitä sosiaalisia suhteita, koska kyseessä on henkilökohtaisten rajojen rikkomisen. Koska lapset useimmiten kärsivät seksuaaliväkivaltaansa omaan luottamuspiiriinsä kuuluvien ihmisten käsissä, luotettavan henkilön heihin kohdistama manipulaatio horjuttaa myös heidän kykyään luottaa turvallisiin aikuisiin ja voi johtaa äärimmäisiin käyttäytymistapoihin, kuten epäluulo kaikkia ihmisiä kohtaan tai suostuvaisuus suhteessa vieraisiin ihmisiin. Nämä viitteet voivat jäädä huomaamatta, ja lasta pidetään vain ”outona”, kun tosiasiaa ne pitäisi nähdä hälyttävänä viitteinä.

- Vaikeudet omien rajojen hallinnassa: Ihmisillä on toisiin eritasoisia kontakteja, jotka riippuvat asianomaisten välisestä läheisyyden asteesta. Meillä on vain vähän fyysistä ja tunnetason kontaktia ja kosketusta tuntemattomaan kadulla; saatamme tervehtiä kollegaa kädestä ja kysellä kohteliaasti hänen perheasioitaan; saatamme halata läheistä ystävää, jolle kerromme henkilökohtaisia asioitamme; suutelemme elämäkumppaniamme, jolle tavallisesti paljastamme myös kaikkein henkilökohtaisimpia asioitamme. Seksuaaliväkivallasta kärsineet lapset kuitenkin menettävät kykynsä hallita omia henkilökohtaisia rajojaan: he saattavat mennä liian lähelle ja avautua ihmisille, joihin heidän ei pitäisi luottaa, olla liian kylmiä ja etäisiä niitä kohtaan, joista voisi tulla ystäviäkin, tai tunkeutua muiden henkilökohtaiseen tilaan (mistä syystä heitä pidetään aggressiivisina tai epäkunnioittavina). Kaikki tällainen käytös voi olla haitallista lapsen sosiaalisen elämän näkökulmasta.
- Kiintymys- ja lähisuhdevaikeudet: Sosiaalisten taitojen puuttuessa seksuaaliväkivallan aiheuttaman vahingon tai siihen liittyvän manipuloinnin takia uhriksi joutuneilla lapsilla voi olla suuria vaikeuksia luoda terveitä läheisiä ihmissuhteita jopa kiintymyssuhteessa olevien läheistensä kanssa (joko siksi, että he ovat olleet osapuolina seksuaaliväkivallassa tai koska he eivät ole pystyneet sitä havaitsemaan ajoissa).
- Sosiaalinen eristyneisyys: Sosiaalinen eristyneisyys liittyy kaikkiin edellä kuvattuihin sosiaalisiin viitteisiin, ja se on luottamuskokemuksen puutteen ja riittämättömien sosiaalisten taitojen looginen seuraus. Tähän liittyy toinenkin puoli ja näkökulma: rikoksentehtäjät tavallisesti pyrkivät

eristämään uhrinsa varmistuakseen siitä, ettei kukaan usko heidän puheitaan ja että he jäävät seksuaaliväkivallan vangeiksi. Monissa tilanteissa rikoksentehtyjä tekeytyy ainoaksi tästä lapsesta välittäväksi henkilöksi ja luo lapsen mieleen vahingollista sekaannusta siitä, mitä on ”välittäminen” ja ”seksuaaliväkivalta”. Varhaiskasvattajien on oltava erityisen hereillä eristyneiden lasten kohdalla (esim. uudet päiväkotiiin tai esikouluun tulleet, sosiaalisesti epäaktiiviset lapset, tai ne, joilla on huono itsetunto), sillä he voivat helposti joutua erilaisen väärinkohtelun uhreiksi (mukaan lukien seksuaaliväkivalta), jos eivät jaksakaan siitä.

- Väkivaltamallien toistuminen, pitäen sisällään uudelleen uhriutumisen: Kaltoinkohtelun tilanteissa kasvavat lapset saattavat sisäistää väkivaltamalleja ja olettaa, että tämä on tapa olla toisten kanssa, sillä heillä ei ole muita malleja käytössään. Tämä näkemys usein kuitenkin ymmärretään siten, että on kaltoinkohdeltuja lapsia (erityisesti poikia), joista tulee itsestä kaltoinkohtelijoita. Näin tapahtuu kuitenkin vain hyvin murto-osassa tapauksista. Monet lapset toistavat uhrirooliaan ja uhriutuvat muilla elämänalueilla. Kuitenkin jos kaltoinkohtelusta kärsinyt lapsi pystyy puhumaan asiasta, se voi vapauttaa hänet sen vaikutuksista ja mahdollistaa kasvun aikuiseksi, jolla on hyvä turvallinen suhde lapseen. Jos lapsi ei pysty puhumaan kaltoinkohtelusta, riskinä on, että hän kärsii jatkossakin sen vaikutuksista. Tästä syystä on kriittisen tärkeää keskittyä lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisyyn tunnetaitokasvatukseen ja sukupuolivalistuksen keinoin, jotta voidaan antaa jokaiselle lapselle sanat seksuaaliväkivallasta puhumiseen ja varmistaa, että jokaisella lapsella on joku, jolta pyytää apua.
- Epäsosiaalinen käyttäytyminen: Tunne-elämän ahdinko ja myönteisten sosiaalisten suhteiden puuttuminen voi johtaa seksuaaliväkivallan uriksi joutuneen lapsen rikkomaan sosiaalisia normeja ja ilmaisemaan omaa konfliktiaan epäsosiaalisen käyttäytymisen keinoin, esim. julkista omaisuutta tuhoamalla tai tappeluhakuisuudella. Nämä ovat äärimmäisen kivun oireita, ja niitä pitäisi käsitellä tästä näkökulmasta eikä ajatella, että kyse on pelkästään huonosta käytöksestä.

3.3. UNOHTAMINEN SELVIITYMISSTRATEGIANA: DISSOSIAATIO LAPSEEN KOHDISTUVASSA SEKSUAALIVÄKIVALLASSA

Ihmisaivoilla on erilaisia tapoja selviytyä stressaavista tilanteista. Seksuaaliväkivalta voi saada aikaan erittäin voimakkaita reaktioita. Ensimmäinen yksityisyyden loukkaamisen aiheuttama reaktio on taistelemine. Lapset eivät kuitenkaan yleensä ymmärrä seksuaaliväkivaltaa: tilanne ja tekijän manipulointi saa lapsen hämmennyksiin, ja peloissaan lapsi ei vastusta seksuaaliväkivaltaa. Toinen mahdollinen reaktio on pako tilanteen välttämiseksi, mutta tekijä on tavallisesti luonut seksuaaliväkivallalle puitteet, joista lapsi ei pääse pakoan. Kolmas ja alkukantaisin reaktio on jäätyä, sulkea oma hermojärjestelmä ja ikään kuin estää tietoisuus seksuaaliväkivallalta – mutta keho silti kärsii ja tallettaa asian tiedostamattomaan mieleen. Dissosiaatio on mekanismi, jolla hallitaan niiden tuskallisten tunteiden ylikuormitusta, joita hermojärjestelmä ei pysty käsittelemään, ja tietoisuus niistä pirstaloituu. Osa tietoisuudesta jatkaa toimintaansa ja hoitaa ”normaalielämää”, kun taas toiset osat kantavat salaista kipua ja aiheuttavat oireita, joita lapsi ei itse pysty ymmärtämään. Dissosiaatiota on helpompi selittää esimerkkien avulla.

Tytön on luotettava isäänsä, joka vie hänet joka aamu kouluun ja leikkii hänen kanssaan iltapäivisin. Isä myös kohdistaa häneen seksuaaliväkivaltaa öiseen aikaan ja silloin tytön hermojärjestelmä jakautuu kahteen: yksi osa kulkee isän kanssa kouluun, kun taas toinen osa – piilossa oleva tiedostamaton puoli – pelkää isää ja salaisuutta, jota tytön on pakko ylläpitää. Tietoinen puoli ei tiedä seksuaaliväkivallasta eikä ”muista” sitä. Sen sijaan dissosioitunut osa näyttää aggressiivisuutena ja koulun sääntöjen uhmaamisena. Tyttö eristyy yhä enemmän seksuaaliväkivallan jatkuessa.

Perheelleen ruokaa valmistava äiti on sama äiti, joka isän työmatkoilla ollessa juo itsensä humalaan ja vie poikansa sänkyyn ja kohdistaa tähän seksuaaliväkivaltaa. Pojan aivot ovat niin hämmennyksissään, että ne erottavat kokemuksen, dissosioivat sen. Tämä merkitsee sitä, että poika näennäisesti "unohtaa" seksuaaliväkivallan, mutta tuntee itsensä koko ajan surulliseksi, ei keskity koulussa ja alkaa pelätä yöaikoja.

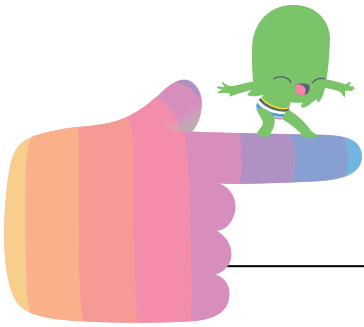
Dissosiaatiota ei aina tapahdu, sillä se on ylikuormittuneen hermojärjestelmän viimeinen selviytymiskeino. Kun lapset pystyvät tunnistamaan itselleen paha mieltä aiheuttavia tilanteita ja pyytämään heti apua, dissosiaatio ei ole heille tarpeen. Mutta jos lapsi kokee toistuvaa seksuaaliväkivaltaa eikä tiedä miten reagoida siihen tai miten pyytää apua, dissosiaatio voi toimia selviytymismekanismina. Tämän vuoksi on todella tärkeää tehdä ehkäisevää työtä lasten parissa, jotta he pystyisivät pyytämään apua mahdollisimman pian, eikä heidän tarvitsisi kärsiä näistä vakavista seurauksista.

Teknisemmällä tasolla dissosiaatio-oireita on kolmentyyppisiä:

- Amnesia, unohtaminen: voi olla monenlaista ja eriasteista.
- Depersonalisaatio/derealisaatio: Henkilöllä on tunne, ettei ole itsensä, ikään kuin leijuisi tai olisi irrallaan todellisuudesta. Nämä oireet saattavat myös sisältää tunteen siitä, että maailma onkin epätodellinen ja epämääräinen
- Tietoisuuden pirstoutuminen: Mieli pirstoutuu ja mielen eri osat menettävät yhteytensä; usein ne osat, jotka auttavat lasta toimimaan arjessa sekä tiedostamattomat, normaaliin toimintaan vaikuttavat osat aiheuttaen arvaamatonta käyttäytymistä.

Dissosiaatio on vaikeasti tunnistettava ilmiö seksuaaliväkivallan uhreiksi joutuneilla lapsilla, ja pitävän diagnoosin tekemiseen tarvitaan asiaan erityisesti koulutettujen ammattilaisten tekemä tutkimus. Kuitenkin joidenkin dissosiaation merkkien pitäisi herättää epäilyjä.

- Tyhjä katse: On olemassa haaveileva lapsi, joka onnellisena pohtii omiaan, usein hymy huulillaan, ja tämä on tervettä. Mutta sitten on tyhjä katse, joka ei anna mitään merkkejä ajatustoiminnasta, avain kuin lapsi olisi irrallaan paitsi ulkoisesta maailmasta, myös omasta sisäisestä elämästään. Tämä voi olla dissosiaation merkki.
- Tehtyjen asioiden muistamattomuus: Ammattikasvattajat ja vanhemmat tunnistavat nopeasti lapsen valehtelun, kun hänen puheensa on selvästi todellisuuden vastaista. Jos lapsi ei kuitenkaan rehellisesti muista tehneensä asioita, etenkin niitä, joilla ei ole epätoivottuja seurauksia, voi hyvin olla kyse dissosiaatiosta. On esimerkiksi jossain määrin loogista valehdella, ettei ole rikkonut sisaruksen lelua, mutta puolestaan se ei ole, jos ei muista piirtäneensä kuvaa, kun on aivan selvää, että se on lapsen itse piirtämä ja vielä kehuttavan hyvä. Tässä voi olla kyse dissosiaatiosta.
- Äärimmäiset muutokset mielentilassa, käyttäytymisessä tai makuasioissa: Lasten mieli voi muuttua nopeastikin, ja heidän käyttäytymiseensä tai makukysymyksiin voi tulla uusia puolia lyhyessäkin ajassa. Mutta jos lapsi ei muista näitä muutoksia – kun hän kiistää olleensa surullinen muutama minuutti aiemmin, vaikka kasvot ovat vielä kyynelistä märät, tai kun hänen mieltymyksensä leluun muuttuu voimakkaasti sen pitämisestä inhoamiseen – kyse voi olla dissosiaatiosta.
- Riittämätön kehittyminen jopa turvallisissa olosuhteissa: Kun lapset tuntevat olonsa turvallisiksi varsinkin vaikeiden kokemusten jälkeen, he yleensä kukoistavat ajan myötä. Jos lapsessa ei kuitenkaan näy kehityksen merkkejä, kyse voi olla siitä, että vain tietoinen puoli saa huolenpitoa, kun taas dissosioituneet osat eivät saa kaipaamaansa huomiota, jolloin koko eteenpäinmeno pysähtyy.
- Useita aiempia diagnooseja, joiden perusteella tehdyt toimet eivät ole tuottaneet tulosta: Jos diagnoosit ja hoitotoimet koskevat vain tietoista osaa mielestä, voi olla niin, että dissosioituneet osat jäävät ilman hoivaa ja ne voivat estää kaikki toipumisyritykset, koska juurisyihin ei puututa.

4. Kiko ja Käsi käytännössä: vaiheittainen varhaiskasvattajien koulutus

4.1. TÄRKEÄÄ VARHAISKASVATTAJIEN KOULUTUKSEN MAHDOLLISTAMISEKSI

4.1.1. Koulutuksen tavoitteiden selventäminen

Kouluttajien ja organisoijien on syytä tehdä koulutuksen tavoitteet ja laajuus selväksi. Koulutus voi vaihdella merkittävästi ajasta ja rakenteesta riippuen. Ainakin seuraavat tavoitteet tulisi kuitenkin ottaa huomioon varhaiskasvattajille suunnatussa peruskoulutuksessa:

- Kattavan käsityksen muodostaminen lapseen kohdistuvasta seksuaaliväkivallasta väkivallan (ja rikollisuuden) muotona: Tässä on ymmärrettävä, että lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan avainasia on vallan käyttö (eikä pelkästään seksi) ja että väkivallan käsite käydään läpi niin että siitä on tehokasta hyötyä.
- Asiaankuuluvan tietoisuuden ja tunnetason reaktioiden muodostaminen asiaan liittyen: Lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta on aiheena tabu useimpien sosiaalisten ja ammatillisten kulttuurien piirissä. Osallistujat ovat tästä syystä jo saattaneet oppia sosiaalisia reagointitapoja, jotka eivät toimi tai ovat jopa vaarallisia niiden lasten hyvinvoinnin kannalta, joiden kanssa he työskentelevät. Näitä ovat kieltäminen, lamaantuminen ja välttely. Koulutuksen päämääränä on synnyttää tunnetason reaktioita, jotka ovat turvallisempia sekä osallistujille että lapsille, joita he kohtaavat työssään.
- Havaitsemiseen liittyvien tärkeiden asioiden sisäistäminen: Sekä tekijät että uhrin yleensä piilottelevat lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa, mikä vaikeuttaa sen havaitsemista. On kuitenkin olemassa tiettyjä perusviitteitä, joista jokaisen lasten kanssa työskentelevän pitäisi olla tietoisia. Lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta voidaan joskus havaita näiden viitteiden avulla, jolloin voidaan tehdä tarpeellisia suojelutoimia.
- Perustason reaktioiden sisäistäminen tapauksia havaittaessa tai niiden paljastuessa: Osallistujilla tulee olla koulutuksen jälkeen selkeät perustason ohjeet siitä, miten asioihin puututaan varhaiskasvatustapauksien tasolla – alkaen siitä, miten reagoidaan, kun lapsi kertoo seksuaaliväkivallasta aina siihen, miten tieto tapauksesta pitää välittää eteenpäin, jos viitteitä seksuaaliväkivallasta on olemassa.
- Tehokkaiden seksuaaliväkivaltaa ennaltaehkäisevien toimien tarkastelu kaikilla tasoilla: Osallistujat ovat kiinnostuneita järjestämään asiaa käsitteleviä oppitunteja ja ohjelmia omissa lapsiryhmissään, johon he tarvitsevat selkeitä ja suojelua viestiviä aktiiviteettejä. Koska tarvitaan myös tietoisuuden lisäämistä, jotta muitakin aikuisia saadaan mukaan, keskusteluja on harjoiteltava etukäteen, jotta asianomaiset alan ammattilaiset (esim. ammattikasvattajat, koulujen/päiväkotien johto, sosiaalipalvelut, järjestöt) ja vanhemmat ottavat seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisyyn tähtäävät lasten kanssa tehtävät aktiiviteetit paremmin vastaan.
- Osallistujien välisen verkostoitumisen käynnistäminen: Lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta on vaikea aihe, ja siitä käytävään avoimeen keskusteluun liittyy sosiaalisia rajoituksia.

Ammattilaisten verkosto, joka voi puhua asiasta keskenään, jakaa materiaaleja ja ideoita ja tarjoaa teknistä ja tunnetason tukea prosessissa, on keskeinen elementti, jolla varmistetaan suojelujärjestelmän kestävyys ja koulutuksen leviäminen.

Kaikkien näiden tavoitteiden pitäminen mielessä auttaa organisoimaan kunkin koulutuksen yksityiskohdat siten, että jokaisen osion yksittäiset tavoitteet edistävät suurempaa tavoitekokonaisuutta. Eri tehtävistä luovuttaessa, niitä korvattaessa tai tehtäviä lisättäessä on huolellisesti arvioitava, miten ne ovat suhteessa kokonaistavoitteisiin.

4.1.2. Metodologiset puitteet: kokemuksellinen lähestymistapa

Jotta tavoitteet voidaan saavuttaa, koulutusta tulee viedä eteenpäin seuraavien metodologisten periaatteiden ohjaamana.

- Kouluttajalla tulee olla aikuiskoulutukseen sopiva koulutus ja kokemus. Lapsen kohdistuva seksuaaliväkivalta on monimutkainen ja vaikea aihe, ja se voi aiheuttaa osallistujissa vaikeita ja odottamattomia reaktioita. Näin ollen työskentelyn aikuisryhmien kanssa on oltava kouluttajasta vaivatonta, ja hänen tulee olla tietoinen erilaisista mahdollisista ryhmädynamiikan muodoista ja mahdollisesta tarpeesta mukauttaa koulutusta. Tämä koulutuksen puoli ei sisälly käsillä olevan käsikirjan kattamiin asioihin.
- Koulutukseen osallistuvien tulee olla alansa, varsinkin lasten kanssa tehtävän työn kokeneita ammattilaisia. Koulutusta voidaan sovittaa erilaisten osallistujaprofilien mukaan, mutta se ei ole johdantomoduuli lasten kanssa ammattikasvattajana tehtävälle työlle. Osallistujien on pystyttävä itsevarmasti käsittelemään aiheita, joita yleensä nousee esiin yksittäisten lasten ja lapsiryhmien kanssa, sillä lapsen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa ennaltaehkäisevät aktiviteetit voivat aiheuttaa lapsissa ennalta-arvaamattomia reaktioita.
- Kouluttajan ja koulutuksen tulee heijastella sitä osaamista, jota osallistujilla tulee itsellään olevan omien lapsiryhmiensä kanssa. Lapsista on yleensä vaikea puhua lapsen seksuaaliväkivallasta, ja he eivät aina valitse sopivinta tilannetta siitä puhumiseen. Jos aikuinen ei kuuntele riittävän herkällä korvalla, lapsi saattaa päättää olla puhumatta enää koko asiasta. Siksi on äärimmäisen tärkeää reagoida oikein lapsen ensimmäiseen lähestymiseen aiheen tiimoilta. Varhaiskasvattajien koulutuksessa kouluttajan tulisi mallintaa asenteita, joita aikuisosanottajilta odotetaan opettaja- tai ammattikasvattajaroolissaan. Joitakin kouluttajalta edellytettyjä osaamisen alueita ovat osallistumisen edistäminen, reaktioherkkyys (kyky vastata henkilön tarpeisiin tietystä hetkestä mikä voi olla eri mitä sillä hetkellä haetaan), empatia (kyky arvostaa sitä, mitä toinen mahdollisesti tuntee menettämättä kuitenkaan ammatillista näkökulmaa) ja tunnetason turvallisuus (turvalliset rajat mukaan lukien). Koulutuspaikan pitäisi synnyttää turvallisuuden tunnetta, koska koulutus on hyvin intensiivinen: mukavat istuimet ja niiden järjestäminen asianmukaisesti, riittävä lämpötila ja valo, ja puhtaat WC-tilat. Kouluttaja pystyy näin näyttämään osallistujille, kuinka luodaan ryhmässä turvallinen ja miellyttävä ympäristö ennen heidän kanssaan läpikäytävän toiminnan aloittamista.
- Koulutuksen tulisi olla kokemuksellista. Pelkkä sisällön tekninen esittely ei ole tehokas tapa lisätä tietoa ja kehittää asenteita, joita tarvitaan, kun tavoitteena on ennaltaehkäistä, havaita ja puuttua lapsen kohdistuvaan seksuaaliväkivaltaan. Väkivalta on niin läpikäytävää, että se voi normalisoitua, joten osallistujien pitää tulla tietoisiksi omasta henkilöhistoriastaan, jossa voi olla ollut väkivaltatilanteita. Näin he pystyvät ymmärtämään vallankäytön ja seksuaaliväkivallan välistä dynamiikkaa ja näkemään se oman työnsä piirissä olevien lasten elämässä.
- Koulutuksen tulee säilyä oppimisen mahdollistajana eikä siitä tule muodostua terapiaa.

Väkivallan tiedostaminen yleisellä tasolla, ja erityisesti lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta, voi olla toisinaan liian rankkaa, ja tästä syystä kouluttajan on ylläpidettävä turvallista ilmapiiriä kaikissa koulutuksen osioissa voidakseen säädellä tunnereaktioita ja ohjata tarvittaessa asianmukaisen tuen piiriin. Kuten kohdassa 1.4 ”Kokemuksellinen koulutus: kohti syvää tiedostamista” on todettu, kokemuksellisessa koulutuksessa tehdään työtä tiedostamisen syventämiseksi, mutta koulutuksen ei pidä muuttua terapiaksi. Jos osallistujien jo entuudestaan tuntemat tapaukset aiheuttavat liian rankkoja tuntemuksia tai koulutukseen osallistuva tulee tietoisiksi omasta seksuaaliväkivaltakokemuksestaan, häntä tulee mahdollisuuksien mukaan rauhoitella ja tarjota koulutuksesta taukoa, mieluiten luotetun henkilön (esim. koulutukseen osallistuvan ystävän tai järjestelyryhmän jäsenen) seurassa.

- Osallistujilla pitää olla koulutuksen loputtua selvä kuva sisällöistä ja turvallisista aktiiviteeteistä, joita he voivat käyttää omassa työssään. Kouluttajan on varmistuttava siitä, että jokainen aihe on kunnolla ymmärretty – esittämällä osallistujille kysymyksiä ja tapauksia, joiden pohjalta osallistujat voivat osoittaa, mitä ovat oppineet. Käytännön harjoituksia voi myös käyttää palautteen antamiseksi osallistujien toiminnasta eri tehtävissä (varsinkin seksuaaliväkivallasta kertomisen osiossa, mikä on kaikkein vaikein osa koulutuskokonaisuudesta).
- Tekniset vaatimukset ovat erittäin vähäiset. Koko koulutus voidaan vielä läpi soveltuvassa huoneessa, jossa on käytettävissä kirjoitusvälineet ja taulu (esim. erivärisiä tusseja ja valkotaulu tai fläppitaulu) ja valittujen materiaalien kopioita. Koulutus pitäisi toteuttaa kouluissa, päiväkodeissa tai muissa oppilaitoksissa osoittaen eri aktiiviteettien tehokkuus. Joskus esityksen näyttäminen tietokoneen tai projektorin avulla voi olla avuksi, kun halutaan selittää jotain yksityiskohtaisemmin. Tämä on kuitenkin valinnanvaraista.

4.2. VAIHEITTAINEN KAKSIPÄIVÄINEN KOULUTUS

Koulutus voidaan toteuttaa monissa eri muodoissa. Suositellaan, että se suunnitellaan kokemuksellisen lähestymistavan takaamiseksi toteutettavaksi vähintään 3–4 tunnin kokonaisuuksina. Siinä ajassa osallistujat pääsevät syvälle itsetutkistelun tasolle, ja he tarvitsevat aikaa voidakseen käsitellä kunkin ohjelmaosioon kuuluvia aiheita. Jokainen osio rakentuu edellisten varaan, ja koulutus toimii parhaiten, kun tätä järjestystä noudatetaan. Siltikin ohjelmaa on mahdollista muokata eri tilanteisiin. Lyhyemmät koulutuskerrat ovat hyödyllisempiä opetus- tai työpäivän jälkeen koulutukseen tuleville ammattilaisille (esim. 4–6 viikoittaista kertaa); jos taas koulutukseen voidaan varata koko päivä, 2-3 kokopäivän ohjelma on sopivampi. Kaksipäiväisen koulutuksen perusrakenne on esitetty seuraavassa²⁰, mutta jokainen kouluttaja joutuu muokkaamaan sen oman tyyliinsä ja koulutuksen laajemman asiayhteyden mukaan. Jokainen ohjelman ydinosa on esitelty pedagogisine tavoitteineen, jotta koulutuksen kulku olisi ymmärrettävä (5. luvussa on esitys yksityiskohdista). Jotkut perusosiot, jotka toistuvat kaikissa koulutuksissa (instituution esittely, työpajan käytäntöjen esittely jne.), on esitelty tässä, koska niillä on merkitystä koulutuksen kulun kannalta.

---

20 Tämä oli suunnilleen sen pilottikoulutuksen rakenne, jonka Euroopan neuvosto järjesti Chisinaussa 10.–11.10.2019 ja 23.–24.1.2020, pienin muutoksin sisällön kulun parantamiseksi.

1. päivä	
09:00–09:15	Osallistujien saapuminen
09:15–09:30	Tervetulosanat (mukana olevien organisaatioiden ja muiden viranomaisten esittely) ja kouluttajan muodollinen esittäytyminen (ammattinimikkeet, työpaikat ja kokemus)
09:30–10:10	Osio 1: Kokemuksellinen johdanto Tavoitteet: <ul style="list-style-type: none"> ▶ Osallistujat tutustuvat toisiinsa. ▶ Työpajalle luodaan osallistumista edistävä ilmapiiri. ▶ Osallistujat valmistuvat sisäiseen reflektointiin, jota tarvitaan kokemuksellisissa harjoitteissa.
10:10–10:15	Työpajan käytäntöjen esittely. Tavoitteet: <ul style="list-style-type: none"> ▶ Selkeytetään työpajan tavoitteita ja käytettäviä menetelmiä. ▶ Työpajan käytäntöjen ja logistiikan esittely. • Kouluttaja ja koulutuksen järjestäjät selittävät työpajan käytännön asioita: aikataulu, tauot, tilat (WC), sisältö jne. • Kouluttaja selittää osallistumisen käytännön seikkoja, kuten kysymysten esittäminen niiden tullessa mieleen, selvennysten pyytäminen sekä se, miksi toimintaan on tärkeä osallistua.

MENETELMIIN LIITTYVIÄ VINKKEJÄ

- Olisi hyödyllistä sanoa ääneen, että koulutuksessa käsitellään vaikeaa asiaa joten koulutus voi aiheuttaa vaikeita tunteita joissakin osallistujissa. Heidän tulisi voida pyytää tarvittaessa henkistä tukea kouluttajalta tai muilta henkilökunnan jäseniltä.

10:15–11:45	Osio 2: Mitä tietoisuutemme kertoo omasta historiastamme: väkivallan, pahoinpitelyn ja seksuaaliväkivallan käsitteitä koskeva kokemuksellinen dynamiikka. Tavoitteet: <ul style="list-style-type: none"> ▶ Väkivallan toiminnallinen määritelmä. ▶ Väkivallan, vallankäytön ja tunteiden välisen yhteyden tunnistaminen. ▶ Seksuaaliväkivallan ymmärtäminen väkivallan muotona.
11:45–12:00	Kahvitauko
12:00–13:00	Osio 3: Lapsen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa koskevat myytit ja faktat. Tavoitteet: <ul style="list-style-type: none"> ▶ Osallistujat oppivat lapsen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa koskevat faktat. ▶ Osallistujat oppivat tunnistamaan lapsen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa koskevat myytit ja pystyvät kumoamaan ne.

13:00–14:00	Lounas
14:00–15:00	<p>Osio 4: Havaitseminen (i): lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan seuraukset ja viitteet.</p> <p>Tavoitteet:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Osallistujat kykenevät ymmärtämään ja tunnistamaan lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivalta seuraukset ja viitteet.
15:00–15:30	<p>Osio 5: Havaitseminen (ii): kommunikaatio lapsen kohdistuvasta seksuaaliväkivallasta kertovien viitteiden ilmetessä.</p> <p>Tavoite:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Lapsen kohdistuvasta seksuaaliväkivallasta kertoviin viitteisiin liittyvän kommunikoinnin selkeyttäminen.
15:30–15:45	Kahvitauko
15:45–16:45	<p>Osio 6: Havaitseminen (iii): asianmukaiset ja epäasianmukaiset reaktiot.</p> <p>Tavoite:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Asianmukaisen reagoinnin harjoittelu, kun lapsi kertoo tapauksesta.
16:45–17:00	<p>Päivän ohjelman päättäminen</p> <p>Tavoitteet:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Alustavan palautteen saaminen työpajasta. ▶ Toisen päivän tavoitteiden selventäminen. • Osallistujia pyydetään kertomaan asioista, jotka ensimmäisen päivän työpajassa olivat heistä hyödyllisimpiä sekä mainitsemaan, mitä he olisivat tehneet toisin. Kouluttaja vastaa jokaiseen näistä ja selventää asioita, jotka ovat mahdollisesti jääneet epäselviksi.

MENETELMIIN LIITTYVIÄ VINKKEJÄ

- Yleensä on hyödyllistä pitää tämä osio lyhyenä ja rajata se ainoastaan mahdollisiin hyvin vakaviin epäilyntuntemuksiin.
- Olisi hyvä muistuttaa osallistujia siitä, että koulutus voi olla intensiivistä ja että heidän on syytä pitää itsestään huolta ja ottaa ilta levon kannalta.
- Osallistujille tulisi kertoa, että jos heidän mieleensä on noussut henkilökohtaisia asioita (seksuaaliväkivallasta tai muista omista tai läheistensä kokemista kaltoinkohtelun muodoista), kouluttaja jää koulutustilaan hetkeksi koulutuksen jälkeen keskustelemaan osallistujan kanssa.

17:00

1. päivän ohjelman lopetus

2. päivä	
09:00–09:30	Osallistujien saapuminen.
09:30–09:50	1. päivän sisältöjen ja kokemusten herättämiä kysymyksiä. Tavoitteet: <ul style="list-style-type: none"> ▶ 1. päivän ajatusten selkeyttäminen. • Kouluttaja antaa tilaa kysymyksille ja kommentteille 1. päivänä tutkiskeluista sisällöistä ja kokemuksista. Jos kommentteja ei tule tarpeeksi, kouluttaja esittää kysymyksiä varmistuakseen siitä, että 1. päivän sisällöt ja ajatukset on ymmärretty kunnolla.

MENETELMIIN LIITTYVIÄ VINKKEJÄ

- Käytettyään jonkin aikaa omaehtoiseen ajatteluun tai kumppaniensa tai toveriensa kanssa keskusteluun, jotkut osallistujat saattavat olla huolissaan omista lapsistaan tai oman työnsä piirissä olevista lapsista. Tästä syystä on tärkeää antaa osallistujille sensitiivisiä ja ymmärtäviä vastauksia ja ottaa heidän tunteensa huomioon sekä muotoilla vastaus sillä tavoin asianmukaisesti, mitä osallistujiltakin odotettaisiin, jos heitä lähestyisi seksuaaliväkivallasta kertomaan tuleva lapsi. Jos kouluttaja vastaa rauhallisesti ja myötätuntoisesti ja validoi osallistujan tunteen antaen tälle ohjeet tilanteen hallintaan, osallistujat oppivat myös, miten heidän tulisi vastata lapsille, jotka tulevat puhumaan heille vaikeista asioista, kuten esimerkiksi lapseen kohdistuvasta seksuaaliväkivallasta.

09:50–10:45	Osio 7(A): Miten lasten kanssa käytäviä tuokioita ohjataan (I): Oppituento 1 – Kikon ja alusvaatesäännön/uimapukusäännön esittely; Oppituento 2 – ”Hyvä rakkaus” ja ”paha rakkaus”. Tavoitteet: <ul style="list-style-type: none"> ▶ Selvennetään lasten kanssa käytävien tuokioiden tavoitteet ja menetelmät. ▶ Osallistujat pystyvät johtamaan oppitunteja, joissa on Kikoa ja alusvaatesääntöä/uimapukusääntöä koskevia eri toimintoja. ▶ Osallistujat pystyvät vetämään tuokioita, joissa käydään läpi eri aktiviteetteja ”hyvästä rakkaudesta/hellyydenosoituksista” ja ”pahasta rakkaudesta/hellyydenosoituksista”. • Menetelmät - Tuokio 1: ’Kiko ja käsi’ esittely. • Menetelmät – Tuokio 2: ”Hyvä rakkaus” ja ”paha rakkaus”.
10:45–11:30	Osio 7(B): Miten lasten kanssa käytäviä tuokioita ohjataan (II): Tuokio 3: Luottamus ja salaisuudet. Tavoite: <ul style="list-style-type: none"> ▶ Osallistujat pystyvät vetämään tuokioita, joissa on luottamusta, läheisyyttä ja salaisuuksia koskevia aktiviteetteja. • Menetelmät – Tuokio 3: Luottamus ja salaisuudet.
11:30–11:45	Kahvitauko

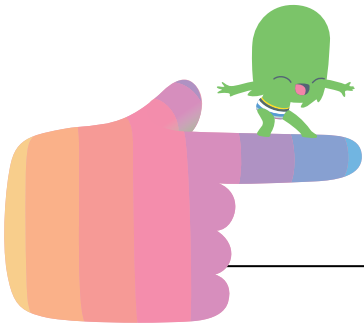
11:45–13:00	<p>Osio 7(C): Miten lasten kanssa käytäviä tuokioita ohjataan (III): Tuokiot 4 ja 5 – Avun pyytäminen ja tuokiot vanhempien kanssa.</p> <p>Tavoitteet:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Osallistujat pystyvät vetämään tuokioita, joissa on avunpyytämistä koskevia aktiviteetteja. ▶ Osallistujat pystyvät vetämään tuokioita vanhemmille ja osallistamaan heidät turvallisiin keskusteluihin lastensa kanssa. • Menetelmät - Tuokio 4: Avun pyytäminen. • Menetelmät – Tuokio 5: “Opimme tämän <i>Kikolta ja kädeltä</i>” -Yhteistuokio vanhempien kanssa.
13:00–14:00	Lounas
14:00–15:15	<p>Osio 8: Päiväkodit ja esikoulut tukijoina ja liittolaisina – tuokioiden esittelyn valmistelu.</p> <p>Tavoite:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Mahdollisten esikoulujen ja päiväkotien ammattilaisten puolelta tulevien haasteiden tunnistaminen tuokioita esiteltäessä, ja tilanteeseen vastaaminen.
15:15–15:30	Kahvitauko
15:30–16:30	<p>Osio 9: Vanhemmat ja perheet tukijoina ja liittolaisina – tuokioiden esittelyn valmistelu</p> <p>Tavoite:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Mahdollisten vanhemmilta ja perheiltä tulevien haasteiden tunnistaminen tuokioita esiteltäessä, ja tilanteeseen vastaaminen.
16:30–16:45	<p>Osallistujien arviointi koulutuksesta</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kouluttaja johtaa osion, jolla osallistujat voivat arvioida koulutuksen osioita.

MENETELMIIN LIITTYVIÄ VINKKEJÄ

- Erilaisten arviointimuotojen käyttö on mahdollista koulutuksen muodosta riippuen. Kouluttajan tulisi valita kuhunkin yhteyteen parhaiten sopiva malli, jonka menetelmä tuntuu sopivimmalta – olipa kyse kyselylomakkeita tai osallistavammista lähestymistavoista.
- Jos arviointi on kirjallinen, on hyvä tapa lopettaa tapaamiskerta pyytämällä viidestä kahdeksaan osallistujaa kertomaan muutamin sanoin, mitä he ovat saaneet koulutuksesta oman työnsä näkökulmasta. Kouluttaja voi validoida jokaisen kommentin ja kiittää kaikkia näkemyksistään (ja pitää huomiota mielessään tulevia koulutuskertoja varten).

16:45–17:00	Koulutuksen päätös (mukana ovat organisaatioiden edustajat ja muut viranomaiset).
17:00	2. päivän ohjelman päättäminen.

5. Ammatissa toimivien tietoisuuden lisääminen: Ammattilaisten kanssa tehtävät aktiviteetit

Tässä luvussa esitellään kattavasti kaikki osiot, joita koulutukseen osallistujien kanssa käydään läpi yleisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Jokaista osiota kuvataan neljästä näkökulmasta:

- **TAVOITTEET:** Kunkin osion erityiset tavoitteet kuvataan – tärkein päämäärä.
- **MENETELMÄT:** Osion yleisrakenteen esittely ja askelittain etenevä prosessi sekä joitakin menetelmiin liittyviä vinkkejä.
- **AVAINISÄLLÖT:** Kun osio on käyty läpi, jokaisen osallistujan on tullut ymmärtää siinä olleet keskeiset sisällöt. Useimmat koskevat 2. ja 3. lukua, joten kouluttajan on varmistuttava siitä, että osallistujat ovat ymmärtäneet ja käsitelleet kaikki avainsisällöt jo ennen osion toteuttamista.
- **MATERIAALIT:** Tämä on luettelo asioista, joita kouluttajan ja järjestäjien täytyy valmistella ennen osion aloittamista.

5.1. OSIO 1: KOKEMUKSELLINEN JOHDANTO

5.1.1. Tavoitteet

- Osallistujat tutustuvat toisiinsa.
- Työpajalle luodaan osallistumista edistävä ilmapiiri.
- Osallistujat valmistuvat sisäiseen reflektointiin, jota tarvitaan kokemuksellisissa harjoitteissa.

5.1.2. Menetelmät

- **KESTO:** 30–50 minuuttia osallistujien lukumäärästä riippuen (10–15 minuuttia parityöskenteleyn ja loput ajasta esittelykierrokseen).
- Kouluttaja pyytää osallistujia muodostamaan parin itselleen entuudestaan tuntemattoman tai vain osittain tunteman toisen osallistujan kanssa. Kouluttaja antaa seuraavat ohjeet: "Nyt esittäytytte toisillenne, kerrotte nimenne ja sen, kuka nimen antoi ja mistä syystä. Pitäkää toisen nimi ja tarina mielessänne, koska saatatte joutua esittelemään hänet." Osallistujille varataan 2–3 minuuttia tähän ajatustenvaihtoon.
- Kouluttaja pyytää osallistujia etsimään toisen henkilön parikseen. Kouluttaja antaa seuraavat ohjeet: "Nyt esittäytytte tälle toiselle henkilölle ja kerrotte oman nimenne lisäksi edellisestä kerasta, jolloin olitte vihaisia jollekin ihmisille kertoen, kuka se oli ja mikä oli syy. Pitäkää toisen nimi ja tarina mielessänne, koska saatatte joutua esittelemään hänet." Osallistujille varataan 2–3 minuuttia tähän ajatustenvaihtoon.
- Kouluttaja pyytää osallistujia etsimään kolmannen henkilön parikseen. Kouluttaja antaa seuraavat ohjeet: "Nyt esittäytytte tällekin henkilölle ja kerrotte oman nimenne lisäksi edellisestä kerasta, jolloin joku sai teidät hymyilemään kertoen, kuka hän oli ja mikä oli syy. Pitäkää tämänkin

henkilön nimi ja tarina mielessänne, koska saatatte joutua esittelemään hänet.” Osallistujille varataan 2–3 minuuttia tähän ajatustenvaihtoon.

- Kouluttaja pyytää osallistujia palamaan paikoilleen, jonka jälkeen hän kehottaa jokaista vuorollaan kertomaan, kenen hän haluaisi esitelevän itsensä ryhmälle – ensimmäisen, toisen vai kolmannen parinsa. Valittu henkilö kertoo ryhmälle parinsa nimen ja tarinan, jonka tämä kertoi. Tämä tehdään vuorotellen piirissä, kunnes kaikilla on ollut oma vuoronsa.
- Kouluttaja pohtii ryhmän kanssa sitä, kuinka elämämme tärkeimmät asiat (keitä olemme, mikä saa meidät vihaisiksi tai onnellisiksi) tulevat useimmiten meille kaikkein tärkeimmiltä ihmisiltä (tunnetason viiteryhmäme).

MENETELMIIN LIITTYVIÄ VINKKEJÄ

- Lämminhenkisen ja ystävällisen tunnelman luomiseksi kouluttaja voi kertoa omat, etenkin oman nimensä taustaa koskevan kertomuksen. Kyse ei ole virallisen esittäytymisen hetkestä, jossa kerrotaan titteleistä ja kokemuksesta, sillä tämä on tehty jo aiemmin muodollisen tervetuloitovotuksen yhteydessä.
- Jotkut saatetaan valita monta kertaa (esittelemään enemmän kuin yhden parinsa tarinan), joten kaikki osallistujat eivät välttämättä päädy esittelemään ketään, ja sekin on ok.
- Jos osallistuja pyytää, että häntä kutsutaan tietyllä nimellä, kouluttajan pitäisi yrittää käyttää hänestä tätä mieluisinta tai lempinimeä.

5.1.3. Avainsisällöt

- Koulutus on kokemuksellinen, mikä tarkoittaa sitä, että osallistumisen tulee olla aktiivista, jotta voidaan saavuttaa vaikean aiheen eli lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan puuttumiseen tarvittava tietoisuus.
- Elämämme tärkeimmät asiat (keitä olemme, mikä suututtaa tai saa meidät onnellisiksi) tulevat useimmiten meille kaikkein tärkeimmiltä ihmisiltä (tunnetason viiteryhmäme – kumppanimme, perheemme, ystävämme).

5.1.4. Materiaalit

- Huoneen on syytä olla riittävän suuri, jotta osallistujat voivat liikkua siellä ja keskustella pareittain ja taas palata paikoilleen ja istua piirissä siten, että näkevät toisensa.

5.2. OSIO 2: MITÄ TIETOISUUTEMME KERTOO OMASTA HISTORIASTAMME

5.2.1. Tavoitteet

- Väkivallan operationaalisen määritelmän ymmärtäminen.
- Väkivallan, vallankäytön ja tunteiden välisen yhteyden tunnistaminen.
- Seksuaaliväkivallan ymmärtäminen väkivallan muotona.

5.2.2. Menetelmät

- **KESTO:** 75–90 minuuttia.
- Kouluttaja esittää osallistujille seuraavan kysymyksen: “Kun lapsuudessasi teit jotain sellaista, mistä kotona ei pidetty, mitä perheesi teki?” Kouluttaja kirjoittaa tämän jälkeen taululle kunkin osallistujan antaman vastauksen ja jakaa vastaukset kahteen eri sarakkeeseen.

Sarake 1	Sarake 2
<ul style="list-style-type: none"> • Lyöminen • Huutaminen • Omaan huoneeseen lähettäminen • Nöyryyttäminen • Haukkuminen • Toisiin vertaaminen • Kylmästi katsominen • Vaikeneminen • Kieltäminen leikkimästä kaverien kanssa • Ei lounasta, päivällistä tai jälkiruokaa	<ul style="list-style-type: none"> • Syntyneen haitan tai vahingon ymmärtäminen ja tunnustaminen. • Vahingon korjaaminen (esim. likaantuneen paikan siivoaminen, rahan antaminen, jotta voi ostaa uuden tavaran rikkoutuneen tilalle). • Suhteen uudelleen rakentaminen (esim. anteeksipyyttäminen, jonkin asian tekeminen toiselle).

MENETELMÄÄN LIITTYVIÄ VINKKEJÄ

- On tärkeää noudattaa sanamuotoa “Kun lapsuudessasi teit jotain sellaista, mistä kotona ei pidetty, mitä perheesi teki?”, koska kysymyksen tavoitteena on saada osallistujat tietoisiksi oman perheensä tietyistä toimintatavoista. Monissa tapauksissa he muistavat rangaistuksen, ja kouluttajan on kysyttävä heiltä muitakin reaktioista – ei vain rangaistuksista – vaan myös toisen sarakkeen esim. korjaavista käytännöistä. Lapsen terve toiminta voi aiheuttaa epäasianmukaisia reaktioita; ei esimerkiksi saa leikkiä autolla, koska on tyttö, tai rangaistus laulamista tai tanssimisesta.
- Tässä pitäisi keskittyä lyhyisiin lauseisiin, ja kouluttajan on syytä puuttua tilanteeseen, jos osallistuja alkaa kertoa pitkää tarinaa, koska se ei ole harjoituksen tarkoitus. On hyvä varmistaa kunkin puhujan kanssa, että heidän ajatus on kirjoitettu oikein, jotta jokainen tuntee tulleen ymmärretyksi.

- Kouluttaja kysyy sarakkeiden eroista. Kouluttajan pitää erikseen mainita seuraavat tavallisimmat erot, ellei niitä muuten esitetä.

Sarake 1	Sarake 2
<p>Painopiste henkilössä, johon aikuisen toiminnan vaikutus kohdistuu. Esimerkiksi ei voi lyödä tai torua sitä tosiasiaa, että lattia jää likaiseksi lapsen kuraleikkien takia – koko ihminen on kohteena.</p> <p>Aikuisen reaktioaika on hyvin lyhyt (impulsiivisuus).</p> <p>Nämä toimet kasvattavat kyllä, mutta eivät toivottuja arvoja: lapsi oppii seurauksen pelosta valehtelemaan tai lyömään, kun aikuisia ei ole paikalla. Erityisen vakava on lapsen tässä mahdollisesti sisäistämä viesti, että sillä, joka rakastaa tai pitää sinusta huolta, on oikeus vahingoittaa sinua.</p> <p>Toiminnan kohteelle aiheutetaan vahinkoa – se jättää arven. Jos se ei jättänyt, miksi sitten nämä tapahtumat ovat muistoissamme kivuliaita?</p> <p>Toiminnan ja rangaistuksen välillä ei ole loogista yhteyttä. Ei ole esimerkiksi mitään loogista yhteyttä vesilasin läikyttämisen ja sen vuoksi lyömisen välillä.</p> <p>Lapsen osallisuutta ei oteta huomioon.</p> <p>Tämä sarake koskee väkivaltaa.</p>	<p>Painopiste on toiminnassa, joka vaatii korjaamista.</p> <p>Esimerkiksi lattian siivoaminen (tarvittaessa aikuisen valvonnassa) liittyy siihen, että kuraleikkien jäljiltä lattia on likainen.</p> <p>Aikuisen reaktioaika on pitkä: se edellyttää ajattelua ja suunnittelua ja lapsen rinnalle tulemista.</p> <p>Tällainen toiminta kasvattaa lasta toivottuja arvoja muokaten – vuoropuhelu, korjaaminen, kunnioitus, kaikkien hyvinvointi – ja se näyttää lapselle, että vaikka teetkin haitallisia asioita, olet silti kunnioituksen arvoinen ja pystyt korjaamaan virheesi.</p> <p>Toiminta ei ole mukavaa, mutta ei kuitenkaan aiheuta vahinkoa.</p> <p>Toiminta on loogisessa yhteydessä tapahtuneeseen. Jos esimerkiksi läikyttää vettä, on loogista, että joutuu pyyhkimään pöydän.</p> <p>Lapsella on mahdollisuus kertoa mielipiteensä ja ehdottaa tapoja, joilla korjata tilanne oman ymmärryksensä perusteella.</p> <p>Tässä sarakkeessa on kyse myönteisestä kurrinpidosta.</p>

- Kouluttaja huomauttaa, että mikä tahansa kakkossarakkeen toiminta voidaan toteuttaa niin, että se siirtyykin ykkössarakeeseen. Jos lapsi esimerkiksi pakotetaan korjaustoimiin nöyryytyksenä, teko siirtyy vasempaan sarakkeeseen.
- Kouluttaja alkaa tästä lähtökohdasta kuvata väkivallan kolmea ydinosaa, joista ensimmäinen on se, että **(1) henkilölle aiheutetaan vahinkoa**.
- Vallankäytön käsitteen esittelemiseksi kouluttaja kertoo vallan operationaalisen määritelmän, jonka mukaan se on "kyky vaikuttaa elämään hyvässä tai huonossa suunnassa", ja kysyy sitten osallistujilta "Kenellä on valtaa sinuun? Keitä ovat ne ihmiset, jotka voivat muuttaa elämäsi hyvään tai huonoon suuntaan?" Kouluttaja huomauttaa, että on tärkeää tunnistaa todellisia ihmisryhmiä (eli "pankinjohtajat", ei "pankit", "journalistit" ei "lehdistö", ja kirjoittaa ne sitten ylös järjestyksessä).
- Kun osallistujilta ei enää tule ideoita, kouluttaja ryhmittelee ajatukset kolmeen sarakkeeseen vallan tyyppin perusteella.

Rakkaus ja läheisyys	Auktoriteetti	Voima (fyysinen tai sosiaalinen)
Vanhemmat	Pomot	Meitä fyysisesti vahvemmat
Puolisot tai kumppanit	Poliitikot	Aseistetut
Lapset	Journalistit	Epätasa-arvoksi muuttuvat eroavaisuudet, kuten sukupuolten eriarvoisuus, rasismi, yhteiskunnallinen epätasa-arvo, vammaisuus
Perhe	Vaikuttajat	
Ystävät	Lääkärit	
	Opettajat	
	Julkisten palveluiden työntekijät	

- Kouluttaja rohkaisee osallistujia keskustelemaan, jotta he pystyisivät täysin ymmärtämään, miten jokaista vallan muotoa voi käyttää joko rakentavasti tai hajottavasti, ja että tämä vallankäyttö on aina suhteellista (vain vähän valtaa tarkoittaa sitä, että voi tehdä vain vähän hyvää tai pahaa; paljon valtaa tarkoittaa, että voi tuottaa paljon hyvää tai paljon pahaa), ja **(2) väkivalta on sitä, että valtaa käytetään huonosti eli väärin.**
- Väkivallan viimeinen tekijä on **(3) tapa – fyysinen, psyykinen, seksuaalinen – ja myös laiminlyönti**, joka ymmärretään huonon vallankäytön aiheuttamana vahinkona, kun valtaa ei käytetä toisten suojelemiseen.
- Kouluttaja esittää kysymyksen väkivallan ja kaltoinkohtelun erosta ja huomauttaa, että kaltoinkohtelu on tietty väkivallan muoto, koska se aiheuttaa erityistä vahinkoa intensiteettinsä tai keuhonsa takia (kun väkivalta määrittelee suhdetta). Viimeisenä pohdintana kouluttaja huomauttaa, että vaikka monet vanhemmistamme käyttivät väkivaltaa kasvatuksessamme, useimmiten he eivät kuitenkaan kohdelleet meitä kaltoin tai pahoinpidelleet meitä. Mutta ellemme aikuisina käsittele kokemaamme väkivaltaa, emme pysty oikealla tavalla tunnistamaan kaikkia väkivallan muotoja.

MENETELMÄÄN LIITTYVIÄ VINKKEJÄ

- Jotkut osallistujat eivät ehkä ole kaikista ajatuksista yhtä mieltä. Kouluttajan pitäisi yrittää käsitellä heidän näkökulmiaan, mutta jos ne eivät esim. näe jotain asiaa väkivaltana, on parempi olla väittelemättä, koska kyse voi olla henkilökohtaisista muistoista, joita heidän pitäisi käsitellä tietyllä omaa psyykkistä hyvinvointia tukevalla tavalla.

5.2.3. Avainsisällöt

- Väkivallan käsite ja sen kolme osatekijää: vahinko, vallan väärinkäyttö ja tapa (2. luku)
- Miten valta toimii ihmisten välisissä suhteissa ja sen kyky vaikuttaa myönteisesti tai kielteisesti ihmisen elämään.
- Väkivallan ja kaltoinkohtelun ero.

5.2.4. Materiaalit

- Valkotaulu tai fläppitaulu ja tussikyniä.

5.3. OSIO 3: MYYTIT JA FAKTAT LAPSEEN KOHDISTUVASTA SEKSUAALIVÄKIVALLASTA

5.3.1. Tavoitteet

- Osallistujat oppivat lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa koskevat faktat
- Osallistujat oppivat tunnistamaan lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa koskevat myytit ja pystyvät kumoamaan ne.

5.3.2. Menetelmät

- **KESTO:** 60–75 minuuttia.
- Osallistujille annetaan luettelo lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa koskevista väittämistä, ja heidän tulee päättää, ovatko väittämät totta, väärin tai eivät osaa sanoa (3–5 minuuttia).
- Kun kaikki osallistujat ovat tehneet tämän itsekseen, heitä pyydetään työskentelemään kuudesta kahdeksan hengen pienryhmissä vastaustensa hiomiseksi.
- Kun osallistujat palaavat pääryhmään, kouluttaja pyytää heitä vastaamaan kuhunkin väittämään tarjoten heille ajatuksia ja faktoja esitettyjen kantojen tueksi.

MENETELMÄÄN LIITTYVIÄ VINKKEJÄ

- Tässä kohdin on hyödyllistä antaa osallistujien keskustella väittämistä ja odottaa, ennen kuin antaa oikean vastauksen, sillä kouluttaja saattaa löytää muitakin myyttejä, joita luettelossa ei ole.
  - Hyvä 2. ja 3. kappaleessa esitettyjen sisältöjen tuntemus on tarpeen ennen tähän osioon ryhtymistä, ja kouluttajan pitäisi tuntea hyvin keskustelun kohteena olevat sisällöt.
-
- Kouluttaja esittää jäsenytyneen määritelmän lapseen kohdistuvasta seksuaaliväkivallasta liittäen siihen kaikki yllä olleet käsitteet ja keskustellen niistä osallistujien kanssa.
    - ▶ Keskeinen määritelmä tulee Lanzaroten sopimuksesta, joka on ratifioitu Suomessa ja joka määrittelee lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan seuraavasti: "seksuaalinen kanssakäyminen sellaisen lapsen kanssa, joka asianmukaisten kansallisen lain säännösten mukaan ei ole saavuttanut seksuaalisen toiminnan laillista ikää" (18.1 a) artikla) paitsi milloin on kyse "alaikäisten kesken tapahtuvasta vapaaehtoisuuteen perustuvaa seksuaalisesta kanssakäymisestä (18.3 artikla) tai "seksuaalinen kanssakäyminen lapsen kanssa olosuhteissa, joissa käytetään pakottamista, väkivaltaa tai uhkaa; joissa käytetään hyväksi tunnustettua luottamukseen, määräysvaltaan tai vaikutusvaltaan perustuvaa asemaa lapseen nähden, mukaan lukien perheen sisällä; tai joissa käytetään hyväksi lapsen erityisen haavoittuvaa tilannetta, varsinkin henkistä tai fyysistä vammaisuutta tai riippuvuusasemaa" (18.1.b) artikla).

MENETELMÄÄN LIITTYVIÄ VINKKEJÄ

- Ryhmästä ja koulutuksen kestosta riippuen tätä osiota voidaan laajentaa lisäämällä siihen muita 2. luvussa esiteltyjä sisältöjä.

5.3.3. Avainsisällöt

- Väittämiin tulisi kuulua seuraavat ajatukset (Lisää tietoa luvussa 2):
  - ▶ “Lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta on harvinaista – sitä on vain uutisiin päätyneissä tapauksissa.” VÄÄRIN. Euroopan neuvoston kampanjan nimi ”One in Five” osoittaa, että lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa tapahtuu paljon enemmän kuin yleensä oletetaan.
  - ▶ “Lapseen kohdistuvassa seksuaaliväkivallassa on kyse pelkästään nuorin tyttöihin seksuaaliväkivaltaa kohdistavista aikuisista miehistä.” VÄÄRIN. Seksuaaliväkivaltaa voi tapahtua sekä pojille että tytöille (joskin tytöt ovat useammin uhreina), ja tekijä voi olla sekä mies että nainen (vaikkakin suurin osa on miehiä). Myöskin toinen lapsi tai nuori voi olla tekijä (noin 30 % lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan tekijöistä on alle 18-vuotiaita).
  - ▶ “Lapsiin ja nuoriin seksuaaliväkivaltaa kohdistavat ovat kummallisia ja outoja ihmisiä, jotka herättävät epäluottamusta ja jotka kohdistavat lapsiin seksuaaliväkivaltaa pakottamalla.” VÄÄRIN. Noin 70-85 % hyväksikäyttäjistä on lasten tuntemia, kunnioittamia ja jopa rakastamia ihmisiä. Stereotyyppi pätee vain hyvin harvoissa tapauksista.
  - ▶ “Lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa tapahtuu kaikissa yhteiskuntaluokissa.” OIKEIN. Tosiasiassa keski- tai yläluokkaiseen perheeseen kuuluminen on lapselle riskitekijä, koska tällaisessa lapsessa näkyvät seksuaaliväkivallan viitteet usein sivuutetaan lapsen ongelmina eikä perhettä ja ympäristöä tutkita.
  - ▶ “Lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta on nykyisin yleisempää kuin ennen.” EI TIEDOSSA. Lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta on ollut ja on yhä sosiaalinen tabu, eikä sitä ole menneisyydessä kunnolla tutkittu, joten meillä ei ole tietoja tämän väittämän tueksi tai sen kiistämiseksi.
  - ▶ “Seksuaaliväkivaltaan ei aina liity fyysistä väkivaltaa.” OIKEIN. Useimmissa tapauksissa lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta on hidas prosessi, jossa väärinkäyttäjä vähitellen manipuloi lasta yhä vahingollisempiin tilanteisiin, jolloin fyysisen voiman käyttö ei ole tarpeen.
  - ▶ “Lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta jättää niin ilmeisiä viitteitä, että kuka tahansa tunnistaa ne heti.” VÄÄRIN. Useimmat tapaukset jäävät piiloon ja huomaamatta vuosikymmenien ajaksi. Jos yksi viidestä lapsesta on kärsinyt seksuaaliväkivallasta, se merkitsee sitä, että 100 oppilaan koulussa noin 20 lasta on näitä havaitsematta jääneitä uhreja.
  - ▶ “Jos fyysistä väkivaltaa ei käytetä, ei voi olla mitään seksuaaliväkivaltaa, koska silloin lapsi tai nuori on suostuvainen.” VÄÄRIN. Seksuaaliväkivallassa on kyse vallasta ja manipuloinnista. Vaikka lapsi tai nuori sanoisikin suostuvansa, sellainen suostumus ei ole pätevä, koska uhri ei vielä ole suostumuksen edellyttämässä iässä ja häntä on pakotettu manipuloinnin kautta. On tärkeää korostaa tässä sitä, että juridinen suostumusikä (yleensä nuoruusvuodet), ei tarkoita sitä, että suostumus olisi lapselle suotuisa tai todellinen.
  - ▶ “Seksuaaliväkivalta on niin traumaattinen tapahtuma, että sen muistaa aina tarkasti.” VÄÄRIN. Osiossa 4 puhutaan siitä, että yksi trauman vaikutuksista on dissosiaatio, aivoissa tapahtuva ilmiö, jossa traumaattiset muistot siirtyvät alitajuntaan yksilön selviytymiskeinona.
  - ▶ “Lapset ja nuoret esittävät vääriä seksuaaliväkivaltasyytteitä huomion saamiseksi tai kauteuttaan tai ilkeyttään.” VÄÄRIN. Seksuaaliväkivalta on erittäin synkkä asia, johon liittyy oma

stigmansa. Sitä ei yleensä mainita mediassa tai keskusteluissa, joten miksi lapsi siitä valehtelisi? Tämä pätee erityisesti päiväkotikäisiin, jotka toisinaan kuvaavat tapahtumia ja tilanteita, joita he eivät olisi pystyneet itse keksimään.

- ▶ “Lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan vaikutukset ovat aina hyvin vakavat.”VÄÄRIN. Lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan seuraukset riippuvat monista tekijöistä. Hyvä ilmiön ennaltaehkäisyyn tähtäävä toiminta ja aikaisessa vaiheessa asiaan puuttuminen, sekä tunte-elämän ja koko koulu- tai päiväkotiyhteisön käytännönläheinen tuki voivat minimoida seksuaaliväkivallan vaikutuksia. Tästä syystä tarvitaan ennaltaehkäisyyn tähtääviä ohjelmia.
  - ▶ “Lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan vaikutukset katoavat ajan myötä itsestään, kunhan seksuaaliväkivalta loppuu. Ei ole tarpeen jatkaa asian vatvomista.”VÄÄRIN. Aivan samoin kuin syvää haavaa pitää puhdistaa ja hoitaa, myös seksuaaliväkivalta edellyttää riittävää interventiota. Päiväkoti-ikäisessä vaikutukset eivät ehkä näy, mutta ne saattavat ilmaantua myöhemmin lapsen lähestyessä murrosikää. Lapsen on saatava apua seksuaaliväkivallan tunnistamiseen ja hoitamiseen perehtyneiltä ammattilaisilta.
  - ▶ “Seksuaaliväkivallasta kärsineistä lapsista, etenkin pojista, tulee itsestään seksuaalirikoksen tekijöitä”.VÄÄRIN. Tämä ajatus tuomitsee uhrin ja on itsessään epäoikeudenmukainen ja väärä väittäminen. Jos seksuaaliväkivalta on havaittu ja siihen on puututtu asianmukaisella tavalla, uhrin yleensä toipuvat eikä heistä tule seksuaalirikoksen tekijöitä vaan pikemminkin asiasta hyvin tietoisia ja suojelevia aikuisia. Jos uhrin ei saa tarvitsemaansa tukea, osasta saattaa itsestään tulla seksuaalirikoksen tekijöitä (joskaan monista ei tule, silloinkaan vaikka eivät saisi tarpeellista tukea).
  - ▶ “Jos tuntemani lapsi olisi seksuaaliväkivallan uhri, pystyisin sen havaitsemaan nopeasti ja helposti.”VÄÄRIN. Sekä tekijä että uhrin yleensä piilottelevat lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa. Useimmissa tapauksissa seksuaaliväkivalta jää huomaamatta, vaikka viitteitä siitä olisikin. Tästä syystä onkin tärkeää olla tietoinen asiasta vihjaavista viitteistä (3. luku ja osio 4).
  - ▶ “Lapset eivät ole vastuussa heihin kohdistuneesta seksuaaliväkivallasta.” OIKEIN. Vaikka ajatus on hyvin selvästi esitetty koulutuksessa, osio 6 paljastaa, että aikuisen on hyvin vaikea olla syyttämättä lasta siitä, ettei tämä ole paennut seksuaaliväkivaltilanteesta, puolustautunut tai pyytänyt ajoissa apua.
  - ▶ “Lapset pystyvät joskus välttämään seksuaaliväkivallan.” OIKEIN. Vaikka monissa tilanteissa lapset eivät pysty tekemään mitään, joissain olosuhteissa he voivat kuitenkin pyytää apua tai tehdä jotain seksuaaliväkivallan välttämiseksi. Siksi ilmiön ennaltaehkäisyyn tähtäävät toiminnot ovatkin erittäin tärkeitä. Ne valmistavat lapsia reagoimaan turvallisemmalla tavalla, erityisesti pyytämään apua silloin, kun he tuntevat, että jokin on vialla.
- Lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan käsite on kuvattu kokonaisuudessaan 2. luvussa.
  - Laajemmassa koulutuksessa voidaan antaa lisää tietoa lapseen kohdistuvaan seksuaaliväkivallan liittyvistä muista yksityiskohdista.

5.3.4. Materiaalit

- Kaikille osallistujille jaettava lista väittämistä. Kaikkia niistä ei tarvitse käyttää koulutuksessa. Kouluttaja voi valita mielestään asiaankuuluvimmat – noin 10 väittämää

Väite	Oikein	Väärin
"Lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta on harvinaista – sitä on vain uutisiin päätyneissä tapauksissa."		
"Lapseen kohdistuvassa seksuaaliväkivallassa on kyse pelkästään aikuisten miesten nuoriin tyttöihin kohdistettavasta seksuaaliväkivallasta."		
"Lapsiin ja nuoriin seksuaaliväkivaltaa kohdistavat ovat omituisia ja outoja ihmisiä, jotka herättävät epäluottamusta ja jotka kohdistavat seksuaaliväkivaltaa lasta kohtaan pakottamalla."		
"Lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa tapahtuu kaikissa yhteiskuntaluokissa."		
"Lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta on nykyisin yleisempää kuin ennen."		
"Seksuaaliväkivaltaan ei aina liity fyysistä väkivaltaa."		
"Lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta jättää niin ilmeisiä viitteitä, että kuka tahansa tunnistaa ne heti."		
"Jos fyysistä väkivaltaa ei käytetä, ei voi olla mitään seksuaaliväkivaltaa, koska silloin lapsi tai nuori on suostuvainen."		
"Lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta on niin traumaattinen tapahtuma, että sen muistaa aina tarkasti."		
"Lapset ja nuoret esittävät väärää seksuaaliväkivaltasyytteitä huomion saamiseksi tai kateuttaan tai ilkeyttään."		
"Lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan vaikutukset ovat aina hyvin vakavat."		
"Lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan vaikutuksen katoavat ajan myötä itsestään, kunhan seksuaaliväkivalta loppuu. Ei ole tarpeen jatkaa asian vatvomista."		
"Seksuaaliväkivallasta kärsineistä lapsista, etenkin pojista, tulee itsestään seksuaalirikoksen tekijöitä."		
"Jos tuntemani lapsi olisi seksuaaliväkivallan uhri, pystyisin havaitsemaan sen nopeasti ja helposti."		
"Lapset eivät ole vastuussa heihin kohdistuneesta seksuaaliväkivallasta."		
"Lapset pystyvät joskus välttämään seksuaaliväkivallan."		

5.4. OSIO 4: HAVAITSEMINEN (I): LAPSEEN KOHDISTUVAN SEKSUAALIVÄKIVALLAN SEURAUKSET JA VIITTEET

5.4.1. Tavoite

- Osallistajat kykenevät ymmärtämään ja tunnistamaan lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan seuraukset ja viitteet.

5.4.2. Menetelmät

- **KESTO:** 60–120 minuuttia.
- Useimpien ryhmien kohdalla tehokkain tapa välittää keskeisin tieto lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan seurauksista ja viitteistä on osallistava kuvaus: sisällön esittely ja lukuisat osallistujille esitettävät ja heidän itse esittämänsä kysymykset. Esittelyn jälkeen voidaan antaa moniste, johon on koottu yhteenveto keskeisimmistä viitteistä.
- Jos ryhmän jäsenet ovat pääosin erikoisosaajia ja ammattilaisia, joilla on jonkinasteista koulutusta lapsen kohdistuvaan seksuaaliväkivaltaan koskeissa asioissa, osallistujia pyydetään laatimaan pienryhmissä luettelo kunkin kahdeksan kategorian viitteistä, ja tällöin luentomoniste jaetaan vasta sen jälkeen.

MENETELMÄÄN LIITTYVIÄ VINKKEJÄ

- Koulutuksessa on pidettävä mielessä osallistujien ammattiprofiilit ja kulttuuriset erityispiirteet ja sovitettava sisältö heidän aiemman tietämystasonsa ja tarpeitensa mukaisesti. Liika tieto voi uuvuttaa, kun taas liian pinnallisista ajatuksista ei välttämättä ole hyötyä. Ryhmän kuulosteleminen ja heidän kysymyksiinsä vastaaminen voi auttaa varmistamaan, että sisältö on sopivan tasoista.

5.4.3. Avainsisällöt

- Lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan seurausten päätyypit ja miten ne voivat toimia viitteinä (3. luku)

5.4.4. Materiaalit

- Jokaiselle osallistujalle jaetaan luentomoniste. Materiaali on kokonaisuudessaan verkossa, mutta osallistujilla on hyvä olla käsillä myös paperille printattu lista viitteistä.

<p>FYYSISET VIITTEET</p> <ul style="list-style-type: none"> • Arpia ja ulkoisia vammoja <p>Vain terveydenhuollon ammattilaiset voivat tunnistaa:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sukuelinten ja niiden ympäröivän alueen ärsytys tai sisäiset vammat • Sukuelinten ja niitä ympäröivän ihon tulehdukset • Sukupuolitaudit • Raskaus (nuoruusikä) 	<p>PSYKOSOMAATTISET VIITTEET</p> <p>Kehon kautta ilmaistu psyykinen kärsimys, tavallisesti terveystietojen ääripäillä.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Krooninen kipu tai muut psykosomaattiset häiriöt • Uniongelmat (painajaiset, unettomuus, liiallinen nukkuminen) • Syömishäiriöt (etenkin anoreksia ja bulimia) • Ruumiintoimintoihin liittyvät häiriöt: kasteluhäiriö, tuhriminen ja jatkuva ripuli tai ummetus
<p>TUNNE-ELÄMÄN VIITTEET</p> <ul style="list-style-type: none"> • Syyllisyys ja häpeä • Ahdistus, pelko, kohtuuton huolestuneisuus • Tiettyjen paikkojen, ihmisten tai tilanteiden välttely (ja fobiat) • Masennus ja huono itsetunto • Viha, raivo ja aggressiivisuus • Alistuminen • Tunnekontrolliongelmien liiallinen kontrolli tai sen puute 	<p>KOGNITIIVISET VIITTEET</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kognitiivisen kehityksen viivästyminen • Tarkkaavaisuushäiriöt • Alhainen suoriutuminen tai jopa koulunkäynnin epäonnistuminen • Uteliaisuuden puute
<p>KÄYTTÄYTYMISESSÄ NÄKYVÄT VIITTEET</p> <ul style="list-style-type: none"> • Regressiivinen käyttäytyminen • Vaikeudet omaehtoisessa rauhoittamisessa ja itsesäätelyssä • Impulssikontrolliongelmien ja vaikeudet sääntöihin suhtautumisessa • Aggressiivinen käyttäytyminen • Huumeiden ja alkoholin käyttö ja väärinkäyttö • Itsensä vahingoittaminen ja itsetuhoisten käytös • Ongelmattomuus – ”näkymätön” lapsi tai nuori 	<p>SEKSUAALISET VIITTEET</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sopimaton seksuaalinen käyttäytyminen: pakonomainen masturbointi, suulla tapahtuva sukupuolielinten hyväily, esineellistäminen • Muihin lapsiin tai nuoriin kohdistuva seksuaalinen aggressio • Ikään sopimaton seksuaalinen tietämys • Riskialtis seksuaalinen käyttäytyminen

SOSIAALISET JA IHMISSUHDEVIITTEET	DISSOSIAATIO-OIREET
<ul style="list-style-type: none"> • Vaikeudet omien rajojen hallinnassa • Kiintymys- ja lähisuhdevaikeudet • Sosiaalinen eristyneisyys • Väkivaltamallien toistaminen, myös uudelleen uhrituminen • Epäsosiaalinen käyttäytyminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Amnesia, unohdus • Depersonalisaatio/derealisaatio • Tietoisuuden pirstoutuminen: sisäisen maailman hajanaisuus <div data-bbox="799 495 1248 573" style="background-color: #76b82a; color: white; padding: 5px; text-align: center;">DISSOSIAATION VIITTEITÄ</div> <p>Näitä on hyvin vaikea tunnistaa:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tyhjä katse • Vilpitön kyvyttömyys muistaa tehtyjä asioita • Äärimmäiset mielentilan, käyttäytymisen tai makuasioiden muutokset • Etenemätön kehitys jopa turvallisissa oloissa • Useita aiempia diagnooseja, joiden perusteella tehdyt toimet eivät ole tuottaneet tulosta

5.5. OSIO 5: HAVAITSEMINEN (II): LAPSEEN KOHDISTUVAN SEKSUAALIVÄKIVALLAN EPÄILYSTÄ KOMMUNIKOINTI SUOMESSA

5.5.1. Tavoite

- Lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan epäilyn kommunikointiin liittyvien vaiheiden selittäminen

5.5.2. Menetelmät

- **KESTO:** 20–30 minuuttia.
- Tehokkain tapa välittää tämän osion sisältöjä on osallistava selittäminen, jossa kouluttaja selittää, miten edetään, kun lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta paljastuu tai sitä epäillään.

MENETELMÄÄN LIITTYVIÄ VINKKEJÄ

- Tämän osion tulee olla hyvin lyhyt, hyvin käytännöllinen ja realistinen. On siinä hyödyllistä tietää suojelujärjestelmästä ja lainsäädännöstä, mutta usein on kuitenkin tärkeämpää tarjota selvät ohjeet, joita osallistujat voivat työssään käyttää.
- Koulutukseen osallistujilla ei välttämättä tule huomattua tapausta vastaan lähi-aikoina, ja kun se sitten tulee vastaan, voi hyvin olla, ettei koulutusmateriaali ole silloin käsillä. On äärettömän tärkeää antaa heille joitakin yleisiä, pysyviä yhteystietoja viitteeksi (esim. lasten auttava puhelin, julkinen palvelu, jossa on osaamista lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan havaitsemisesta ja siihen puuttumisesta, lastensuojeluun erikoistunut järjestö).

5.5.3. Avainsisällöt

- Juridinen velvollisuus saattaa paljastunut tai epäilty tapaus viranomaisten tietoon.
- Voimassa olevan lainsäädännön ja menettelyohjeiden mukaiset toimenpiteet, joihin tulee ryhtyä.

5.5.4. Materiaalit

- Yksityiskohtaiset yhteystiedot (julkiset palvelut, järjestöt, nettisivut ja puhelinnumerot) tapaus-ten viemiseksi eteenpäin.

5.6. OSIO 6: HAVAITSEMINEN (III): ASIANMUKAISET JA EPÄASIANMUKAISET REAKTIOT

5.6.1. Tavoitteet

- Asianmukainen reagointi paljastumistapauksessa.

5.6.2. Menetelmät

- **KESTO:** 60–90 minuuttia.
- Kouluttaja selittää paljastumistapausta koskevat asianmukaiset ja epäasianmukaiset reaktiot ja neuvoo, miten aikuisessa mahdollisesti syntyviä tunnereaktioita hallitaan, jotta ne eivät sekoita lapsen prosessia.
- Kouluttaja voi pyytää kahta tai kolmea vapaaehtoista demonstroimaan aihetta. Kouluttaja aloittaa esittämällä lapsen roolia ja käyttää muuta kuin harjoitusta varten laadittua esimerkkiä. Yksi vapaaehtoisista esiintyy ammattiroolissaan, ja kouluttaja kysyy ja täsmentää roolia, sillä lapsi puhuu eri tavalla opettajalle, johtohenkilölle ja specialistille. Muut kaksi vapaaehtoista havainnoivat tilannetta ja seuraavat sitä, ovatko aikuisen reaktiot asianmukaisia. Kouluttaja aloittaa rooli-leikin, joka jatkuu 3–4 minuutin ajan. Sitten kouluttaja puhuu siitä, miltä hänestä tuntui. Lopuksi kouluttaja pyytää vapaaehtoista “ammattihenkilöä” kertomaan tuntemuksistaan ja siitä, mitä hän olisi mahdollisesti tehnyt toisin. Lopuksi vapaaehtoisia “tarkkailijoita” pyydetään kommentoimaan prosessia.

- Kouluttaja kehottaa osallistujia muodostamaan kolmen tai neljän hengen ryhmiä. Sen jälkeen jokaisesta ryhmästä yhdelle osallistujalle annetaan roolileikkitehtävä. Kaikissa tapauksissa yksi osallistuja saa lapsen roolin, toinen on ammattilainen ja loput ryhmäläiset ovat tarkkailijoita. Roolileikki kestää 4–5 minuuttia, ja sen jälkeen on 4 minuutin pienryhmäkeskustelu. Kouluttaja pitää kiinni aikataulusta ja antaa toiselle ryhmäläiselle uuden tehtävän, kun ensimmäinen pienryhmätehtävä on suoritettu. Neljä erilaista tehtävää on valmisteltu, mutta kaikki ryhmät eivät työstä samaa tapausta yhtä aikaa.
- Kun kaikki roolileikkitehtävät on tehty pienryhmissä, kouluttaja pyytää osallistujia palaamaan pääryhmään, jossa voidaan keskustella kysymyksistä ja ongelmista.

MENETELMÄÄN LIITTYVIÄ VINKKEJÄ

- Monet osallistajat saattavat ujustella roolileikkiä ja muiden ammattilaisten edessä seksuaaliväkivaltaa kokeneen lapsen tai turvallisen asianmukaisia vastauksia antavan aikuisen roolin esittämistä. On siksi hyödyllistä, kun kouluttaja hoitaa itse ensimmäisen roolin esittämisen. Jos aikaa on vähän, on parempi tehdä vain pari harjoitekierrosta muttei jättää kouluttajan esimerkkiä näyttelemättä.
- Jotta kaikki osallistajat saavat paremman kuvan prosessista, esimerkki pitäisi näytellä ryhmän keskellä eikä koulutustilan etuosassa.
- Jos ensimmäinen roolileikki ryhmässä meni liian hyvin (eli oli vain vähän parannusehdotuksia) tai liian huonosti (esim. vapaaehtoinen ”ammattilainen” teki liian monta virhettä), kouluttaja voi tarjota vapaaehtoisten kanssa (joko samat tai toiset osallistajat) toisen esimerkin siten, että on itse nyt ”ammattilaisen” roolissa. Tässä tapauksessa kouluttaja esittää turvallista aikuista, mutta samalla kuitenkin tekee joitain virheitä, jotta tarkkailijat voivat kiinnittää niihin huomiota.
- Vaikka kouluttaja ensin näyttääkin mallia, jotkut osallistajat voivat silti yhä olla haluttomia näyttelemään lasta tai ammattilaista. Jokaisen valintaa pitäisi kunnioittaa eikä heitä pitäisi pakottaa mihinkään.

5.6.3. Avainsisällöt

- Asianmukaiset reaktiot ja vastaukset, joita pitäisi harjoitella ja saattaa osaksi osallistujien tapaa olla lasten kanssa. Ks. kohta 3.1.3. ”Kertominen: asianmukaiset ja epäasianmukaiset reaktiot”.
- Epäasianmukaiset reaktiot ja vastaukset, jotka tulee korvata asianmukaisilla. Ks. kohta 3.1.3. ”Kertominen: asianmukaiset ja epäasianmukaiset reaktiot”.

5.6.4. Materiaalit

- Valkotaulu tai fläppitaulu ja tussikyniä.
- Monisteet asianmukaisista ja epäasianmukaisista reaktioista (taulukko, kohta 3.1.3) kaikille osallistujille
- Tapausselostustekstit, jotka annetaan vain kunkin ryhmän ao. rooliin osallistuvalle.

TAPAUS 1: *Tatiana²¹ (3-vuotias)*

Opettaja on puhunut ryhmätuokioissa Kikosta ja Kädestä, ja sinulla on outo tunne. Neljätoista-vuotias serkkusi Ion on ruvennut leikkimään kanssasi tavalla, josta et pidä. Pidät Ionista todella paljon, koska hän on hauska ja naurattaa sinua ja leikkii kanssasi tavalla jolla muut eivät ja saa sinut tuntemaan itsesi hänelle tärkeäksi. Perheen yhteisillä aterioilla hän vie sinut ulos ja kun on leikkinyt sinun kanssasi, hän pyytää sinua näyttämään hänelle sukuelimesi ja joskus pyytää saada koskea sinne, mutta se ei tunnu sinusta hyvältä. Sitten hän jälkeensä kuitenkin yhtäkkiä muuttuu ja sanoo, että se oli vain vitsi. Nyt mietit sitä, onko tässä sama juttu kuin Kikossa ja Kädessä ja haluat kysyä siitä opettajalta.

TAPAUS 2: *Petru²² (4-vuotias)*

Koulussa on kaksi poikaa, Dumitru ja Dan, jotka tekevät vessaan menemisestä hankalaa. Aina kun sinun pitäisi mennä, hekin tulevat, ja he haluavat nähdä sinun pissaavan ja sitten he nauravat sinulle. Viime viikolla he sanoivat, että sinun peniksesi on liian pieni, ja he yrittivät nykyä sitä, ja se teki kipeää. Sitten he sanoivat, että sinun pitää nuolla heidän peniksiään tai he lyövät sinua. Juoksit pois ja pakenit, ja opettaja näki, että jotain oli tapahtunut. Dumitru ja Dan ovat sinun vanhempiesi hyvien ystävien poikia, ja sinua pelottaa, että jos sanot jotain, perheiden kesken tulee riitaa. Sinusta on parempi yrittää puhua opettajalle, jos hän vaikka pystyisi antamaan sinulle jotain neuvoja tässä asiassa.

TAPAUS 3: *Cristina²³ (5-vuotias)*

Luokassa on leikitty Kikoa ja Kättä, ja nyt olet alkanut tajuta, että isäsi tekee jotain, mikä inhottaa sinua. Kun hän tulee sanomaan hyvää yötä, hän hyväilee sinua kummallisella tavalla ja antaa suukon suulle avoimin huulin. Sinua pelottaa todella, koska hän aina sanoo, että tämä on salaisuus ja että sinä olet hänelle ainutlaatuinen. Olet yrittänyt kertoa äidillesi, mutta aina kun sanot jotain isästä, äiti sanoo ”No, isä rakastaa sinua niin paljon – sinun pitäisi olla kiitollinen. Mitä oikein yrität sanoa minulle?” ja sitten sinusta tuntuu pahalta ja kerrot äidille jotain muuta, vaikka että isä vitsailee liikaa rakkauden ilmaisemisesta epämiellyttävällä ja epäkunnioittavalla tavalla (mikä on totta ja tapahtuu äidinkin nähden) ja äiti sanoo, ettei sinun pitäisi ottaa sitä vakavasti. Siksi aiot kysyä tästä opettajalta.

TAPAUS 4: *Sergiu²⁴ (6-vuotias)*

Isäsi lähti vuosi sitten äidin kanssa tapahtuneen pitkän keskustelun jälkeen. Äiti on ollut siitä asti hyvin surullinen, ja joskus – varsinkin viikonloppuisin – äiti juo liikaa. Juotuaan hän on yhä surullisempi ja sanoo, että hän haluaa sinun, oman ”pikku miehensä” nukkuvan hänen vieressä sängyssä. Aluksi olit oikein mielissäsi, koska huomasit äidin rauhoittuvan, ja siinä oli hyvä olla hänen kanssaan. Mutta viime aikoina siitä on tullut outoa, koska hän kutittelee sinua sukuelimistä, mikä tuntuu todella kurjalta. Sanot äidille, että hänen pitää lopettaa, mutta joka kerta hän vain nauraa ja sanoo, että sinun pitäisi nauttia siitä, että äiti tekee sinulle jotain mukavaa. Nyt kun olet kuullut Kikosta ja Kädestä, haluat kertoa opettajalle, että rakastat kyllä äitiä, mutta hän tekee outoja asioita.

21 Valitse nimi kyseessä olevan maan kulttuurin perusteella.

22 Sama

23 Sama

24 Sama

5.7. OSIO 7: MITEN LASTEN OPPITUNTEJA OHJATAAN

5.7.1. Tavoitteet

- Selvennetään lasten kanssa käytävien oppituntien tavoitteet ja metodit.
- Harjoitellaan joitain toimintoja, jotta osallistujilla on varmuutta niiden ohjaamiseen.

5.7.2. Menetelmät

- **KESTO:** 60–210 minuuttia.
- Käytettävissä olevasta ajasta riippuen tämä koulutusosio voidaan tehdä eri muodoissa:
  - ▶ Tekninen lähestymistapa: Jokainen lasten kanssa tehtävä aktiviteetti selitetään avainsisältöjen ja menetelmien kautta, ja osallistujat voivat esittää kysymyksiä. Tämä lähestymistapa on tehokkain, silloin kun aikaa on vähän ja osallistujat luottavat siihen, että pystyvät hoitamaan oppitunnit itse ilman sen suurempaa tutkiskelua.
  - ▶ Kokemuksellinen lähestymistapa: Osallistujat kokeilevat jokaista lasten kanssa tehtävää aktiviteettiä ajatellen itseään samassa iässä olevan lapsen näkökulmasta. Tällä tavoin heille muodostuu syvempi ymmärrys omista reaktioistaan suojeluun ja turvallisuuteen liittyvissä kysymyksissä, mutta samalla tämä vaatii osallistujilta intensiivisempää osallistumista.
  - ▶ Käytännöllinen lähestymistapa: Osallistujat ohjaavat toimintaa pienryhmissä roolileikkitalteissa. Tällä tavoin voidaan kehittää lasten kanssa järjestettävän aktiviteetin läpiviemisessä tarvittavia taitoja, mutta toisaalta se vaatii enemmän aikaa.
- Kouluttaja järjestää tämän koulutusosion ryhmän, käytettävissä olevan ajan ja osallistujien kiinnostuksen kohteiden mukaan. Aktiviteetteja voidaan tutkia samasta lähtökohdasta tai eri tavoin lasten oppitukiosta riippuen. Esimerkiksi aktiviteetti 1 voidaan toteuttaa teknisen lähestymistavan mukaan, aktiviteetti 2 kokemuksellisesta ja aktiviteetti 3 käytännöllisestä lähestymistavasta käsin, jne.
- Lasten oppitukioiden menetelmät on selitetty 6. luvussa ”Kiko ja Käsi opetuksessa: lasten oppitukiot”, ja sieltä osallistujat löytävät kunkin aktiviteetin tavoitteet ja menetelmät, joiden avulla lasten kanssa tehtävää toimintaa voidaan helpommin ohjata.

MENETELMÄÄN LIITTYVIÄ VINKKEJÄ

- Tämä on koulutuksen joustavin osuus. Osallistujat ovat opettajia tai varhaiskasvatuksen ammattilaisia, joilla on jo kokemusta lapsista ja siksi he pystyvät itse päättämään, miten yksittäisiä aktiviteetteja parhaiten ohjataan. Kun osallistujat käyttävät tähän osioon enemmän aikaa, heidän ymmärryksensä kasvaa.

5.7.3. Avainsisällöt

- Lasten kanssa toteutettavat aktiviteetit ovat yksinkertaisia (sisältöä on vain vähän), mutta ne edellyttävät valmistautumista (varsinkin kun lapsilta voi tulla luovia ja odottamattomia kysymyksiä).
- Suosittelemme vahvasti noudattamaan annettua etenemisjärjestystä ainakin alkuun, sillä näin opettajan oma kokemus ja tieto lapseen kohdistuvaan seksuaaliväkivaltaan liittyvästä suojelusta ja ennaltaehkäisystä karttuu ennen kuin siirrytään kohti luovempia työskentelymuotoja.
- On erittäin suositeltavaa harjoitella jokaista aktiviteettia vertaisaikuisten (toiset opettajat/ammattilaiset) kesken, sillä opettajat keksivät asiassa puolia, joita heidän pitää parantaa ennen kuin ohjelma viedään käytännön oppituki-tilanteeseen.

5.7.4. Materiaalit

- Osallistujilla pitäisi olla mahdollisuuksien mukaan eri toimintoja esittelevä oma moniste niitä selitettäessä, sillä vaikka joku seikka voi esittelyn aikana vaikuttaakin selvältä, yksityiskohdat voivat unohtua, jos niitä ei näe paperilla.
- Jos järjestetään roolileikkiä tai muuta aktiiviteettien harjoittelua, ao. materiaalien pitäisi olla käytettävissä koulutuksen tässä vaiheessa (esim. paperi, piirustusvälineet, post-it -laput).

5.8. OSIO 8: KOULUT/PÄIVÄKODIT TUKIJOINA JA LIITTOLAISINA – OPPITUOKIOIDEN ESITTELYN VALMISTELU

5.8.1. Tavoitteet

- Mahdollisten esikoulujen ja päiväkotien ammattilaisten puolelta tulevien haasteiden tunnistaminen tuokioita esiteltäessä, ja tilanteeseen vastaaminen.

5.8.2. Menetelmät

- **KESTO:** 50–60 minuuttia.
- Kouluttaja pyytää kutakin osallistujaa ottamaan kolme post-it -lappua ja kirjoittamaan niihin ne haasteet, joita voi tulla koulun/päiväkodin henkilökunnan ja johtohenkilöiden taholta, kun ehdotetaan järjestettäväksi lapsille oppitukioita, jotka tähtäävät lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisyyn.
- Kaikki laput kerätään, ja kouluttaja ryhmittelee ne ja pyytää sitten ryhmää keksimään mahdollisia vastauksia kuhunkin esitettyyn ongelmaan. Parhaat ratkaisut valitaan.

MENETELMÄÄN LIITTYVIÄ VINKKEJÄ

- Kaikista ryhmistä ei nouse esiin samoja ongelmia, mikä on hyvä asia. Jokainen ammattikasvattaja – ja jokainen koulu tai päiväkotitoiminta – kohtaa samojakin, mutta myös juuri omaan yhteisöönsä tai alueeseensä liittyviä haasteita. Tämän harjoitteen ydinajatuksena on pohtia niitä erityisiä huolenaiheita, joita osallistujaryhmän mieleen tulee sekä niitä vastauksia, joita he voivat käyttää omilla työpaikoillaan.

5.8.3. Avainsisällöt

- Seuraavassa on mahdollisia haasteita ja vastauksia niihin:

MAHDOLLINEN HAASTE	MITEN SIIHEN VOI VASTATA
“Tässä koulussa/yhteisössä meillä ei ole lapsen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa.”	Viitataan lapsen kohdistuvaan seksuaaliväkivaltaa koskeviin tilastoihin: tapauksia on, mutta niitä ei ole yksinkertaisesti tunnistettu.
“Lapsen kohdistuva seksuaaliväkivalta on sopimaton aihe tämän ikäisille lapsille.”	<p>Lapsen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa tapahtuu kaikissa ikäryhmissä, jopa päiväkotikäisille, joten heitäkin on tärkeä suojata.</p> <p>Lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisyä voi toteuttaa leikin kautta lapselle turvallisella tavalla. Käytettävä kieli on ikätasoa vastaavaa, samoin kuin esiin nostetut kysymykset. Kyse on samankaltaisesta asiasta kuin silloin, kun opetetaan lasta ylittämään katu. Emme opeta heille, että jos he eivät katso kumpaankin suuntaan tai odota aikuista, auto törmää heihin, heidän aivonsa leviävät jalkakäytävälle ja he kuolevat. Kerromme lapsille, että jos he eivät noudata varovaisuutta katu ylittäessään, he saattavat loukkaantua, mutta emme kerro heille kaikkia karmivia yksityiskohtia.</p>
“Opettajilla ei ole riittävästi tietoa lapsen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa koskevan oppitunneksen ohjaamiseen.”	Tämän koulutuksen saaneet ja lasten oppitunneksien ohjaamiseen liittyvän materiaalin lukeneilla ammattilaisilla on riittävästi tietoa ja osaamista ennaltaehkäistä ja havaita monia lapsen kohdistuvia seksuaaliväkivallan tilanteita. On parempi aloittaa lasten suojeleminen nyt kuin antaa uusien tapausten tapahtua ja jäädä havaitsematta.
“Ei meillä ole aikaa. Meillä on jo liikaa toimintaa.”	Lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisyyn tähtäävä toiminta voidaan toteuttaa yhden tunnin osiina, yhteensä 4–5 tunnissa monen viikon kuluessa. Tuokiot voidaan sisällyttää muuhun jo suunniteltuun ohjelmaan, kuten satujen lukemiseen (Tuokio 1) tai piirtämiseen (Tuokio 4)
“Tämä toiminta ei sisälly opetushallituksen opetussuunnitelmaan.”	<p>Useimmissa opetusrakenteissa ja pedagogisissa ohjelmissa on mukana ”terveystieto” tai ”tunneälyn kehitys” tai ”lasten suojeleminen”. Oppitunneksia voidaan sisällyttää näihin opetusohjelmiin.</p> <p>Voi olla hyvinkin hyödyllistä hakeutua yhteistyöhön asianomaisten varhaiskasvatuksesta vastaavien viranomaisten, kuten opetushallituksen, sekä paikallisten ja alueellisten hallintoviranomaisten kanssa.</p>

MAHDOLLINEN HAASTE	MITEN SIIHEN VOI VASTATA
<p>“Jos havaitisimme tapauksen, emme osaisi käsitellä sitä.”</p>	<p>Koulun on tärkeää olla valmistautunut käsittelemään lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa koskevia tapauksia, koska se on vastuussa ja sen on varmistettava lasten suojeleminen, myös koulun/päiväkodin ulkopuolella.</p> <p>Asioiden eteenpäin viemisen prosessien pitää olla selkeät, ja teknisesti ne ovat erittäin yksinkertaiset, kuten esimerkiksi yhteydenotto lastensuojeluun. Vaikeaa on osata antaa asiallinen tunnetason tuki lapselle, hänen perheelleen ja ammattilaisille. Kaikilla opettajilla/varhaiskasvattajilla pitää olla päivitettyt tiedot siitä, miten lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta viedään eteenpäin, jotta he täyttävät ammattiinsa kuuluvan lasten suojelemisen velvollisuuden.</p>
<p>“Vanhemmat eivät suostu siihen, että lapsille järjestetään tällaisia oppitunteja.”</p>	<p>Jos lapset pidetään tietämättöminä manipuloinnista ja väkivallasta, he ovat entistä haavoittuvampia, ja useimmat vanhemmat haluavat lastensa parasta.</p>

5.8.4. Materiaalit

- Post-it -laput.
- Valkotaulu tai fläppitaulu ja tussikyniä.

5.9. OSIO 9: VANHEMMAT JA PERHEET TUKIJOINA JA LIITTOLAISINA – OPPITUOKIOIDEN ESITTELYN VALMISTELU

5.9.1. Tavoitteet

- Mahdollisten vanhemmilta ja perheiltä tulevien haasteiden tunnistaminen tuokioita esiteltäessä, ja tilanteeseen vastaaminen.

5.9.2. Menetelmät

- **KESTO:** 30–60 minuuttia.
- Kouluttaja kehottaa osallistujia muodostamaan kuudesta kahdeksaan hengen ryhmiä. Ryhmissä puolet osallistujat esittävät vanhempia, jotka eivät pidä ajatuksesta järjestää lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisyyn tähtääviä oppitunkeja, kun taas muiden koulun/päiväkodin henkilökuntaa esittävien ryhmäläisten pitää keksiä sopivia vastauksia. Ryhmät keskustelevat 15 minuutin ajan aiheesta.
- Kun on palattu takas pääryhmään, kouluttaja pyytää kutakin ryhmää kertomaan parhaat ideansa ja kirjoittaa ne taululle kommentoiden niistä jokaista.
- Lopuksi kouluttaja kysyy niistä väitteistä, joihin ryhmät eivät ole pystyneet vastaamaan, ja osallistujia pyydetään vielä keksimään niihin vastauksia kouluttajan tuella.

MENETELMÄÄN LIITTYVIÄ VINKKEJÄ

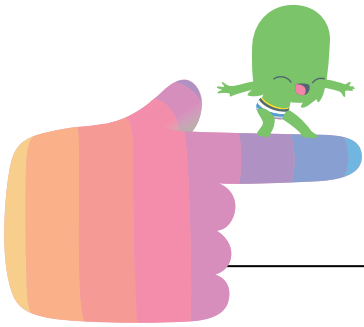
- Tämä ohjelma toimii parhaiten, kun mukana on leikkimielisyyttä, sillä opettajista on usein hauska esittää vaikeita vanhempia. Jos aikaa on riittävästi, lyhyen demonstraation esittäminen vapaaehtoisten kanssa voi olla hyödyksi (kolme osallistujaa esittää vanhempia, kolme koulun henkilökuntaa). Kouluttaja voi tehdä demonstraatiosta vielä dynaamisemman näyttelemällä kohtauksia, jotka voivat muistuttaa osallistujia usein koetuista vanhempien tapaamisista.
- Jos aikaa on riittävästi, tämän aktiviteetin voi esittää ”tapaamisena vanhempien kanssa ensin”, joka järjestettäisiin ennen lasten tuokioiden aloittamista. Tämä voi olla hyödyllistä, jotta vanhemmat saadaan ymmärtämään keskeiset suojeluviestit, joita he voivat myös käsitellä kotona, jos lapset kysyvät jotain.
- On lähes varma, että jotkut vanhemmista ovat itse olleet lapsena seksuaaliväkivallan kohteena. On tärkeää puhua asiasta kunnioittavasti ja osoittaa, että menneisyydessä uhreiksi joutuneilla on aina, vielä aikuisenakin, ulospääsytie ja mahdollisuus haavojen parantamiseen (vaikka tämä edellyttääkin muita erityispalveluja, jollainen tämä tapaamiskerta ei voi olla).
- On mahdollista, että joissain ryhmissä on vanhempia, jotka ovat itse kohdistaneet seksuaaliväkivaltaa lapsiin. On ehdottoman välttämätöntä olla varovainen tässä suhteessa, jottei näiden lasten tilanne pahene entisestään.

5.9.3. Avainsisällöt

- Mahdollisia haasteita, joita kohdataan, kun viedään oppitukiot päiväkoteihin ja esikouluihin, ja ongelmiin vastaaminen (ks. osion 8 taulukko, kohta 5.8.3 ”avainsisällöt”).
- Vanhemmilta voi tulla kahdentyypisiä ongelmia, ja niihin on annettava vakuuttava vastaus:
  - ▶ ”Mistä näillä oppitunneilla puhutaan?” Vanhemmat ovat yleensä kiinnostuneimpia opetuksen sisällöstä, jotta he voivat olla varmoja lasten saaman viestin sopivuudesta. On tärkeää esittää vanhemmille oppitukioiden ja niiden perussisällön selkeä rakenne, jotta he voivat täysin ymmärtää, että opetus on ikätasoista.
  - ▶ ”Miten osaan itse puhua tästä asiasta lapseni kanssa?” Heille selitetään, että viimeisen oppitukion aikana lapset esittelevät vanhemmilleen, mitä ovat oppineet, ja tämä yleensä vakuuttaa vanhemmat. Vanhemmat ovat kuulleet lapseen kohdistuvasta seksuaaliväkivallasta uutisissa, ja monelle on helpottava tietää, että on olemassa turvallinen ja lasta suojeleva tapa puhua siitä lasten kanssa.

5.9.4. Materiaalit

- Pienryhmätyön mahdollistavat siirreltävät tuolit.

6. Kiko ja Käsi opetuksessa: lasten oppituki

YLEISIÄ MENETELMIIN LIITTYVIÄ VINKKEJÄ LASTEN OPPITUOKIOITA AJATELLEN

- Tarkoituksena on, että tätä ohjelmaa toteuttavat opettajat/varhaiskasvattajat, jotka ovat jo entuudestaan lapsille tuttuja, koska lapset tarvitsevat aikaa viestien käsittelyyn ja myös hyvin luotettavia aikuisia, joilta he voivat pyytää apua. Joissain olosuhteissa on myös mahdollista käyttää ulkopuolista tuokionohjaajaa, mutta silloinkin paikalla pitää koko oppitukion ajan olla vähintään yksi lapsiin tunnesiteessä oleva aikuinen, joka pystyy tulkitsemaan tuntemissaan lapsissa syntyvät asian aiheuttamat reaktiot.
- 3–6-vuotiaiden lasten aivot muuttuvat ja kehittyvät jatkuvasti. Tästä syystä he useimmiten tarvitsevat toistuvia kokemuksia uusien asenteiden ja käyttäytymistapojen oppimiseen. Keskeiset viestit omaksutaan parhaiten, kun niitä kohdataan useasti eri tilanteissa. Jokainen hyväksikäytön ennaltaehkäisyyn tähtäävä aktiviteetti toteutetaan omalla ajallaan, mutta silti paras tapa varmistua siitä, että lapset ovat ymmärtäneet, on puhua avainsisällöistä myös muissa tilanteissa: pihalla, muiden toimintojen aikana, ennen kuin sanotaan heipat jne.
- Jokainen aktiviteetti rakentuu edellisten varaan. On tärkeää aloittaa jokainen oppitukio varmistumalla siitä, mitkä aiheet lapsilla on yhä muistissa ja mitkä eivät, ja käydä niitä läpi asianmukaisesti.
- Ammatillaiset ovat esittäneet huolenaan, että nämä aktiviteetit tai asioista kertominen toisten lasten edessä saattavat olla lapsille liikaa. Kokemus on osoittanut, että näin käy kuitenkin vain harvoin: lapsilta usein vie aikansa, ennen kuin he hakevat asiassa tukea opettajiltaan/aikuisilta. Kun lapsi lähestyy ammattilaista kertoakseen jotain oppitukioihin liittyvää, ammattilaisen on oltava erittäin vastaanottavainen ja järjestettävä aikaa lapsen kuunteluun.
- Oppitukioiden ajoitus on erittäin tärkeä asia. Opettajan/varhaiskasvattajan tulee valita ohjelmalle sopiva aika: lasten on hyvä olla levänneitä ja virkeitä, ja pitäisi välttää hetkiä, jolloin he ovat väsyneitä, nälkäisiä tai levottomia. On myös hyvä suhtautua joustavasti oppitukioiden keston. Opettajien/varhaiskasvattajien on hyvä lyhentää tai lykätä tiettyä oppitukiota, jos lapset eivät ole vastaanottavaisia.
- Jokaisella oppitukiolla on oma rakenteensa ja keskeiset osiot. Kokenut opettaja/varhaiskasvattaja voi ajan myötä rikastaa ohjelmaa omilla ideoillaan ja sovittaa se eri lapsiryhmien tarpeille.

6.1. OPPITUOKIO 1: KIKO JA KÄSI ESITTELY

6.1.1. Tavoitteet

- Eri aktiiviteettien esittely.
- Kiko- ja Käsi-hahmojen esittely.
- Eri roolien selventäminen; aikuiset (lasten suojeleminen) ja lapset (jos voi, avun pyytäminen, kun tarvitsee suojelua).
- Avainsisältöjen välittäminen: lapsille tapahtuu pahoja asioita; heillä on oikeus pyytää apua; fyysisen kontaktin eli koskemisen pitää olla miellyttävää, ja jollei se ole, lapsilla on oikeus sanoa sille "Ei!"

6.1.2. Menetelmät

- **KESTO:** 30–50 minuuttia.
- Opettaja/varhaiskasvattaja esittelee Euroopan neuvoston kampanjassa olevan "alusvaatesäännön/uimapukusäännön". Se voidaan sanoittaa esim. näin: "On olemassa ryhmä aikuisia, jotka ovat päättäneet parantaa lasten suojelemista, ja siksi he ovat tehneet tämän materiaalin. Täällä meidän koulussamme/ päiväkodissa haluamme, että jokaisella teillä on turvallinen olo, ja siksi me opetlemme nyt näitä asioita. Seuraavien viikkojen aikana teemme eri aktiviteetteja, koska nämä asiat ovat tärkeitä."
- Opettaja/varhaiskasvattaja esittelee Kikon ja Käden kirjassa tai videolla olevan tarinan avulla.
- Opettaja/varhaiskasvattaja ohjaa tarinaa koskevaa keskustelua ja kysyy esim. "Mitä Käsi oikein teki?" "Mitä Kiko teki?" "Miksi Kiko sanoi 'Ei'?" tai "Mitä sinä olisit tehnyt?" Avainviesti on, että koskeminen voi olla oikein hyvä asia, mutta sillä on omat rajansa, ja jokaisen on niitä kunnioitettava.
- Opettaja/varhaiskasvattaja pyytää lapsia piirtämään paperille esimerkin koskemisesta, josta he eivät pidä (esim. suukon antaminen vanhempien tuttavalle, tai ikävältä tuntuva hyväily). Sen jälkeen opettaja/varhaiskasvattaja pyytää lapsia piirtämään toiselle paperille esimerkin koskettamisesta, josta he pitävät (esim. äidin antama suukko, isän halaus tai sisarusten kutitukset). Tässä vaiheessa jotkut lapset voivat kommentoida yhtä tai kumpaakin piirrosta, ja opettaja moderoi tilannetta validoidakseen lapsen sisäistä kokemusta.
- Ohjelman lopuksi opettaja/varhaiskasvattaja ohjaa kierroksen, jossa kaikki sanovat "Ei" epämiellyttävälle tai epäsopivalle kosketukselle. Opettaja/varhaiskasvattaja antaa lapsille esimerkkeinä "Vieraan ihmisen suukottaminen", "Kutittaminen niin että se sattuu", "Liian pitkä halaus" ja "Kun joku, joka ei ole isä tai äiti tai lääkäri tai sairaanhoitaja pyytää saada koskea sukuelimiä", ja lasten on vastattava huutamalla "Ei!".

MENETELMÄÄN LIITTYVIÄ VINKKEJÄ

- On tärkeää, että uimapukusäännön/alusvaatesäännön kanssa ollaan tarkkana. Siinä sanotaan: "Kukaan ei saa koskea sinua uimapuvun alta – ellei se ole äiti tai isä, lääkäri tai sairaanhoitaja, joilla on siihen syy, vaikkapa peseminen tai hoitaminen." Pienet lapset voivat olla hyvin kirjaimellisia, ja he voivat jopa kieltäytyä turvallisesta koskemisesta, ellei heille ole kerrottu erikseen, että se on sallittua.

6.1.3. Avainsisällöt

- Outoja ja ikäviä asioita tapahtuu joskus kaikille. Jotta voi olla turvassa, kaikkien ihmisten pitää tietää, miten tunnistaa sen, kun tuntuu pahalta (ja kuinka pyytää apua).
- Kun lapsille tapahtuu pahoja asioita, on aikuisten vastuulla reagoida asiaan asianmukaisesti ja suojella lapsia. Lapset voivat auttaa aikuisia suojelemaan itseään kertomalla, jos jokin tuntuu pahalta ja pyytämällä apua.
- Koskeminen ja hellyydenosoitukset (esim. suukot, halaukset, kutitukset) ovat hyviä niin kauan kuin ne lapsista tuntuvat hyviltä. Niitä ei saisi koskaan tehdä pakolla.
- Kun lapsesta jokin koskettaminen tuntuu ikävältä, heillä on oikeus sanoa "Ei"! ja pyytää apua.

6.1.4. Materiaalit

- *Kiko ja Käsi* -kirja (alkuperäinen tai väriprintti).
- *Kiko ja Käsi* -video ja välineet sen näyttämiseen (esim. tietokone, projektori, valkokangas, televisioruutu) (valinnainen).
- Vanhemmuus digiaikana -esite.
- Paperia ja piirustusvälineet (esim. värikynät).

6.2. OPPITUOKIO 2: "HYVÄ RAKKAUS" JA "PAHA RAKKAUS"

6.2.1. Tavoitteet

- "Hyvä rakkaus/hellyydenosoitukset" ja "paha rakkaus/hellyydenosoitukset" -käsitteiden esittely.
- Käsitteiden "rakkaus" ja "huolenpito" välisen yhteyden luominen, mukaan lukien vastuu ihmissuhteista.

6.2.2. Menetelmät

- **KESTO:** 30–50 minuuttia.
- Opettaja/varhaiskasvattaja aloittaa kysymällä lapsilta, mitä he muistavat edellisestä oppitun-kiosta, ja varmistaa, että avainviestit tulivat käsitellyiksi.
- Opettaja/varhaiskasvattaja kysyy lapsilta: "Mieti jotain ihmistä, jonka luulet rakastavan sinua. Mistä tiedät, että hän rakastaa sinua?" Sitten opettaja ohjaa keskustelua ja yrittää korostaa asioita, joita voi kuvata "hyväksi rakkaudeksi" (ks. kohta 6.2.3, "Avainsisällöt").
- Opettaja kertoo lyhyitä tarinoita, ja lasten on tunnistettava, millaisesta rakkaudesta/hellyydenosoituksesta tarinoissa on kyse, ja jos se on "hyvää rakkautta/hellyydenosoitusta", he näyttävät vihreää korttia tai vihreää tarralappua, ja "pahan rakkauden/hellyydenosoituksen" kohdalla punaista.

“Tyttö kertoo kaverille, että hän on surullinen, jolloin kaveri haluaa häntä ja pyytää kertomaan, mikä on hätänä.”	Hyvä rakkaus – se on mukavaa ja antaa tukea.
“Poika piilottaa pikkuveljen lempilelun, jotta voisi leikkiä sillä myöhemmin.”	Paha rakkaus – poika käyttää hyväkseen tietoa veljestään aiheuttaakseen tälle paha mieltä.
“Tyttö suuttuu siskolleen ja sanoo tälle rumasti.”	Paha rakkaus – kun me rakastamme toista, me kunnioitamme häntä jopa silloin, kun suutimme hänelle.
“Poika on väsynyt ja hänen kaverinsa tarjoutuu kantamaan pojan reppua.”	Hyvä rakkaus – se helpottaa asioita ja osoittaa tukea.
“Tyttö ei anna kaverinsa mennä vessaan, koska he ovat leikkimässä eivätkä ole vielä lopettaneet leikkiä.”	Paha rakkaus – jos kaverin pitää mennä vessaan, on tärkeää kunnioittaa sitä, koska kyse on fyysisestä hyvinvoinnista. Tytön pitäisi odottaa, että kaveri palaa.
“Poika sanoo tytölle, että jos tämä ei anna pojalle osaa jälkiruoastaan, poika ei enää ole tytön kaveri.”	Paha rakkaus – siinä on ehtona jonkin asian noudattaminen.
“Tyttö näkee kaverinsa kaatuvan ja saattavan itsensä, ja tyttö menee aikuisen luokse pyytämään apua.”	Hyvä rakkaus – pyrkimyksenä on suojella ja auttaa.
“Poika menee sanomaan kahdelle muulle lapselle, että heidän pitää lopettaa pojan kaverille nauraminen.”	Hyvä rakkaus – kyse on suojelusta ja huolenpidosta.

- Opettaja/varhaiskasvattaja voi pyytää lapsia kertomaan itse omia samanlaisia tarinoita ja antaa ne ryhmässä keskusteltaviksi. Tämä paljastaa, ovatko avainsisällöt ymmärretty; niitä voi tarvittaessa selittää lisää.
- Sitten opettaja kysyy lapsilta: “Mitä sinä tekisit rakastamasi ihmisen hyväksi?” Lapset voivat piirtää tai kirjoittaa lyhyitä esimerkkejä (esim. “Halaan, jos hän on surullinen”, “Autan äitiä pöydän kattamisessa”, “Autan isää asioiden hoitamisessa”, “Leikin pikkuveljen kanssa, koska hän tykkää siitä”). Paperit näytetään toisille ja lapset voivat kommentoida niitä löytäen niistä avainsisältöjä opettajan/varhaiskasvattajan avulla.

MENETELMÄÄN LIITTYVIÄ VINKKEJÄ

- Tarinoita sisältävä aktiviteetti toimii parhaiten, kun siinä käytetään kaksivärisiä kortteja tai tarrapapereita, koska siinä yhdistyy visuaalinen elementti (väri) ja liike (käden nosto tai liike tarralapun paikoilleen asettamisessa). Kun lapset uskovat, että tarina on esimerkki “hyvästä rakkaudesta/hellyydenosoituksesta”, he nostavat vihreän kortin tai vievät vihreän tarralapun taululle. Jos he taas katsovat, että tarinassa on kyse “pahasta rakkaudesta/hellyydenosoituksesta”, he käyttävät punaista korttia tai tarralappua.
- Opettaja/varhaiskasvattaja voi keksiä muitakin tarinoita, joiden avulla varmistetaan, että sisällöt ovat lapsille selviä.

6.2.3. Avainsisällöt

- Kaikki rakkaus ja hellyydenosoitus ei ole hyvää. Jotkut rakkauden ja hellyydenosoituksen muodot ovat pahoja ja vahingoittavat toista ihmistä tai toisia ihmisiä.
- Hyvä rakkaus ja hellyydenosoitus on rakkautta, johon yhdistyy huolehtiminen toisesta ihmisestä, joka voi kasvaa ja kukoistaa sen seurauksena. Hyvän rakkauden esimerkkejä ovat:
  - ▶ toisen kunnioittaminen – ei nöyryyttäminen;
  - ▶ toisesta välittäminen ja hänen suojelemisensa;
  - ▶ hyvältä tuntuva koskettaminen (esim. suukot, halimiset, kutitukset);
  - ▶ mukavien asioiden sanominen toiselle (esim. ”Rakastan sinua”, ”Kiva nähdä sinua”, ”Tykkään laulustasi/soitostasi/tanssistasi”);
  - ▶ toisen kuunteleminen ja neuvominen;
  - ▶ ajan viettäminen toisen kanssa (esim. leikkiminen, syöminen, juttelu);
  - ▶ toisen auttaminen ongelmissa.
- Paha rakkaus ja hellyydenosoitus on rakkautta, jossa ei ole mukana huolenpitoa, joka ei tue toisen ihmisen kokonaisvaltaista kehitystä tai jota käytetään toisen vahingoittamiseen. Siihen kuuluu:
  - ▶ toisen pakottaminen tekemään jotain, joka vahingoittaa tätä itseä tai jotain toista;
  - ▶ se, ettei estä sitä, että toinen joutuu olemaan vahingoittavissa tilanteissa.
- Jos joku rakastaa meitä ”hyvin”, meidän täytyy vähintäänkin kunnioittaa häntä, vaikkei itsestämme tunnu, että rakastaisimme häntä takaisin.
- Kun joku rakastaa meitä ”pahalla rakkaudella”, meidän on otettava hänestä etäisyyttä ja pyydetävä apua turvallisilta aikuisilta.

6.2.4. Materiaalit

- Pieniä vihreitä ja punaisia kortteja tai tarralappuja.
- (Mieluiten) vihreää paperia ja piirustusvälineet (esim. värikyniä).
- Teippiä, jolla piirroksot voi kiinnittää seinälle tai tauluun.

6.3. OPPITUOKIO 3: LUOTTAMUS JA SALAISUUDET

6.3.1. Tavoitteet

- Pohdintaa luottamuksesta, läheisyydestä ja salaisuuksista.
- Esitellään käsitteet ”hyvät salaisuudet” ja ”pahat salaisuudet”.
- Kehitellään perusteet sille, miten ”hyvät salaisuudet” erotetaan ”pahoista salaisuuksista”.

6.3.2. Menetelmät

- **KESTO:** 30–50 minuuttia.
- Opettaja/varhaiskasvattaja aloittaa kysymällä lapsilta, mitä he muistavat edellisestä oppitukiosta, ja varmistaa, että avainviestit tulivat käsitellyiksi.
- Opettaja esittelee luottamuksen ja läheisyyden käsitteet.

- Opettaja selittää "hyvän salaisuuden" ja "pahan salaisuuden" käsitteet muutaman esimerkin avulla ja vastaa lasten kysymyksiin.
- Opettaja kertoo lyhyitä tarinoita, ja lapset tunnistavat niistä esimerkkejä "hyvästä salaisuudesta" ja "pahasta salaisuudesta" perustellen asiaa, mikä auttaa heitä käsittelemään avainsisältöjen eri puolia. Tarinoina voi käyttää alla olevan taulukon esimerkkejä.

<p>"Äitisi sanoo, että isälle ollaan ostamassa lahjaa, mutta sinä et saa kertoa siitä isälle, koska se on salaisuus."</p>	<p>Hyvä salaisuus – äiti tietää salaisuudesta, ja isäkin saa sen pian selville, mikä on mukavaa.</p>
<p>"Kaverisi kertoo, että häntä huolestuttaa, kun kotona riidellään, mutta hän ei halua, että sinä kerrot siitä kenellekään."</p>	<p>Paha salaisuus – kaveri kärsii, ja salaisuuden pitäminen aiheuttaa kummallekin lapselle pahaa mieltä (ja ehkä jopa vahinkoa). Lapsen pitäisi kertoa opettajalle tai luotetulle henkilölle.</p>
<p>"Isoäiti on ostanut sinulle karkkia, kun tulet kotiin päiväkodista, mutta hän sanoo, ettei saa kertoa äidille ja isälle, jotka voivat suuttua."</p>	<p>Paha salaisuus – lasten ei pitäisi piilottaa asioita vanhemmiltaan, varsinkaan jos asiaa on mukana joku heidän luottoihmisensä. Jos isoäiti haluaa ostaa makeisia, hänen pitää pystyä perustelemaan se myös vanhemmille eikä toimia heidän selkensä takana.</p>
<p>"Vanhempasi selittävät sinulle, että sinulle on tulossa pikkuveli tai -sisko, mutta et saa kertoa kenellekään, varsinkaan tädille, joka tulee tänään kylään, koska äiti ja isä haluavat kertoa vauvasta koko perheelle yhtä aikaa viikonloppuna."</p>	<p>Hyvä salaisuus – kyse on hyvistä uutisista ja salaisuuden säilyttäminen tarkoittaa koko perheestä välittämistä.</p>
<p>"Kaverisi kertoo sinulle, että hän tykkää yhdestä ryhmän tytöstä, mutta sinä et saa kertoa kenellekään."</p>	<p>Hyvä salaisuus – kaveri kertoo sinulle jostain itselleen tärkeästä omasta asiastaan, eikä siitä aiheudu kenellekään mitään harmia. Toisille lapsille kertominen saisi kaverin olon vaikeaksi.</p>
<p>"Huomaat, että kaksi ryhmän lasta piilottaa toisen pojan lempikynän, ja he käskvät sinua olemaan hiljaa, koska se on vitsi, mutta sinä olet varma, että poika itkee, jos ei löydä kynäänsä."</p>	<p>Paha salaisuus – kyseessä ovat lapset varmaan nauravat, mutta se mitä he tekevät satuttaa toista poikaa, ja sinun pitäisi kertoa opettajalle.</p>
<p>"Serkkusi pyytää sinua näyttämään hänelle alusvaatteesi ja uimapukusi ja mitä siellä on alla. Kun muistutat häntä Kiko ja Käsi -kirjan uimapukusäännöstä, serkku sanoo, että tämä onkin salaisuus, koska olet hänen mieliserkkunsa eivätkä toiset ihmiset ymmärtäisi."</p>	<p>Paha salaisuus – siinä rikotaan uimapukusääntöä ja se tekee sinulle kurjan olon.</p>
<p>"Isoveljesi sanoo, että hän on saanut huonon numeron kokeista, mutta sinä et saa kertoa isälle, kun isä hakee teidät koulusta, koska veli haluaa kertoa asiaa yhtä aikaa kummallekin vanhemmalle kotona."</p>	<p>Hyvä salaisuus – koska mukana on välittämistä (annat isoveljelle tilaisuuden kertoa uutiset oikeaan aikaan oikeassa paikassa).</p>

- Opettaja voi pyytää lapsia kertomaan omia esimerkkejään salaisuuksista, ja muiden lasten pitää opettajan ohjauksessa päättää, ovatko ne ”hyviä” vai ”pahoja” salaisuuksia.

MENETELMÄÄN LIITTYVIÄ VINKKEJÄ

- Tämän liittämiseksi edellisen oppituokion harjoitukseen, lapset voivat arvioida tarinoita samoilla korteilla: vihreä on ”hyvä salaisuus” ja punainen ”paha salaisuus”.
- Lisätarinoiden laatimisessa on hyödyksi testata niitä etukäteen parilla lapsella, koska jotkut esimerkit saattavat olla liian vaikeita tämän ikäisten lasten ymmärrettäviksi.
- Tämä oppituokio rakentuu muita enemmän sanojen varaan. Jos se sopii tilanteeseen, opettaja/varhaiskasvattaja voi ehdottaa, että kirjoitetaan luettelo ”hyvistä” ja ”pahoista” salaisuuksista, jolloin lapsiryhmälle jää muistinäyte opetuksesta.

6.3.3. Avainsisällöt

- Luottamus on kaikille tärkeä asia, koska kaikkien pitää voida turvautua toisiin. Luottamusta ei kuitenkaan koskaan saa käyttää toisen ihmisen vahingoittamiseen.
- Elämässä on asioita, joita ihmiset eivät kerro toisille: niitä sanotaan ”salaisuuksiksi”. Jotkut ovat ”hyviä” ja jotkut ”pahoja” salaisuuksia, ja on tärkeää erottaa ne toisistaan.
- ”Hyvät salaisuudet” ovat sellaisia, joita lapset voivat kertoa vanhemmilleen (paitsi jos on kyse yllätyksestä, jonka vanhempi kuitenkin saa pian tietää) tai joita pidetään siksi, että välitetään toisista tai ettei haluta aiheuttaa vahinkoa kenellekään.
- ”Pahat salaisuudet” ovat sellaisia, joita lapsia käsketään pitämään salassa vanhemmiltaan (tai opettajilta tai perheiltään) ja jotka ovat häpeän tai syyllisyyden takia salaisuuksia tai jotka aiheuttavat toiselle ihmiselle vahinkoa. Ne tuntuvat raskaita, vahingollisilta ja jopa inhottavilta.
- ”Pahat salaisuudet” pitää kertoa mahdollisimman pian luotettavalle aikuiselle. Jos tämä aikuinen ei vastaa siihen meitä suojelemalla, sitten on kerrottava jollekin toiselle.
- Jos joku rakastaa meitä ”hyvällä rakkaudella/hellyydenosoituksella”, hän ei käske meitä pitämään mitään ”paha salaisuutta”. Jos joku käskää meitä pitämään ”pahan salaisuuden”, hän ei rakasta meitä ”hyvällä rakkaudella/hellyydenosoituksella”.

6.3.4. Materiaalit

- Pieniä vihreitä ja punaisia kortteja tai tarralappuja.

6.4. OPPITUOKIO 4: AVUN PYYTÄMINEN

6.4.1. Tavoitteet

- Lasten auttaminen tunnistamaan ne ihmiset, joilta voi pyytää apua.
- Lasten opettaminen ymmärtämään, että he voivat auttaa toisiaan.
- Avunpyyntötapojen kehittäminen.
- Niiden lasten tunnistaminen, joilla on hyvin vähän suojelevia ihmisiä verkostoissaan.

6.4.2. Menetelmät

- **KESTO:** 30–50 minuuttia.
- Opettaja/varhaiskasvattaja aloittaa kysymällä lapsilta, mitä he muistavat edellisestä oppitunnista, ja varmistaa, että avainviestit tulivat käsitellyiksi.
- Opettaja/varhaiskasvattaja kysyy: ”Mitä Kiko tekee, kun Käsi pyytää saada koskea häntä alusvaatteiden/uimapuvun sisältä?” Lapset muistavat, että ”Ei” on aiemmin opittu avainviesti oppitunniosta 1. Opettaja/varhaiskasvattaja pyytää heitä ehdottamaan muita tapoja toimia ja varmistaa, että mukana on tilanteen välttäminen (juokseminen tai poistuminen paikalta) ja avun pyytäminen. On tärkeää painottaa sitä, että avun pyytäminen on rohkeaa eikä heikkoutta, koska se auttaa löytämään pitkän aikavälin ratkaisun ongelmaan.
- Opettaja/varhaiskasvattaja kysyy lapsilta: ”Keneltä pyydät apua? Miten apua pyydetään?” Lapset voivat piirtää jokaisesta apua antavasta ihmisestä kuvan tarralapulle, ja opettaja kehottaa kiinnittämään lappuset isolle paperiarkille tai pahville, josta syntyy kartta: jotkut näistä ihmisistä ovat koulun/päiväkodin ihmisiä (esim. opettajat, varhaiskasvattajat, vahtimestarit, toiset lapset), toiset taas ovat lasten kotipiiristä (esim. perheet – vanhemmat, sisarukset, isovanhemmat) ja lisäksi on vielä ihmisiä, joita on yleisillä paikoilla (esim. poliisi, kaupanmyyjä, valmentaja).
- Opettaja/varhaiskasvattaja käyttää esimerkkejä muistuttamaan edellisistä opetuksista ja kysyy ”mitä yhteistä näillä kaikilla ihmisillä on?” auttaen lapsia tunnistamaan avainsisällöissä käsitellyt ydinpiirteet.
- Opettajan/varhaiskasvattajan olisi syytä pitää mielessään ne lapset, joilla on vain vähän tai ei yhtään luottoihmistä, jolloin hän voi rohkaista etsimään sellaisia ihmisiä koulun/päiväkodin piiristä (varsinkin jos perhe ei vaikuta riittävän suojaa antavalta).

MENETELMÄÄN LIITTYVIÄ VINKKEJÄ

- Tämän harjoituksen tavoitteena ei ole arvioida sitä, miten kukin lapsi näkee oman ympäristönsä ihmiset, vaan auttaa heitä tunnistamaan suojaa tarjoavat henkilöt, olipa kyse aikuisista tai muista lapsista. On kuitenkin tärkeää korostaa, että jos lapset eivät keksi, miten voisivat pyytää apua, se ei ole heidän vikansa, ja että vastuu heidän suojelemisestaan on aina aikuisilla.

6.4.3. Avainsisällöt

- Tärkeimmät reaktiot, jotka lasten pitää muistaa, kun joku yrittää vahingoittaa heitä on:
  - ▶ sanoa ”Ei!”
  - ▶ välttää tilanne juoksemalla tai lähtemällä pois paikalta;
  - ▶ pyytää apua.
- Rohkeus ei tarkoita, että yrittää ratkaista ongelmat yksinään – joskus on rohkeampaa pyytää apua ja lopettaa sillä tavoin vahingolliset tilanteet ja estää ne jatkossa.
- Ihmisiä, joilta lapset voivat pyytää apua, voivat olla oman perheen jäsenet, päiväkodin ihmiset (luotetut aikuiset ja toiset lapset) ja ammatti-ihmiset, jotka voivat suojella lapsia (esim. poliisi ja viranomaiset).
- Lasten luottamusta nauttivilla ihmisillä pitää olla seuraavat ominaisuudet:
  - ▶ He kunnioittavat lasta (Tuokio 1).
  - ▶ He rakastavat lasta ”hyvällä rakkaudella/hellyydenosoituksella” (Tuokio 2).

- ▶ Lapsi voi puhua heille luottamuksellisesti (Tuokiot 2 ja 3).
- ▶ He eivät ole koskaan pakottaneet lasta tekemään mitään pahaa (Tuokio 3).
- Lapsen luottoihminen voi olla toinen lapsi, varsinkin läheinen kaveri tai ystävä.

6.4.4. Materiaalit

- Post-it -laput.
- Piirustusvälineet (esim. värikynät).
- Iso paperiarkki tai pahvi, tai useampi ison pinnan muodostamiseksi.

6.5. "OPIimme TÄMÄN KIKOLTA JA KÄDELtÄ" – YHTEINEN OPPITUOKIO VANHEMPIEN KANSSA

6.5.1. Tavoitteet

- Lasten auttaminen kertomaan oppimastaan vanhemmilleen ja perheilleen.
- Avainviestien vahvistaminen, koska lapsilla täytyy olla niistä selkeä käsitys, jotta voivat esittää muille oppimaansa.
- Kommunikoinnin helppouden luominen lasten ja vanhempien välille puhuttaessa tunteista, turvallisuudesta ja avun pyytämisestä.
- Luottamusyhteisön luominen, jotta lapset voivat kääntyä tarvittaessa sen puoleen.

6.5.2. Menetelmät

- **KESTO:** 40–60 minuuttia valmisteluun ja 15–30 perheiden kanssa läpikäytävään ohjelmaan.
- Valmistelussa opettaja/varhaiskasvattaja auttaa lapsia järjestämään materiaalit ja sisällöt, joita he haluavat näyttää vanhemmilleen. Tehtäviä voidaan jakaa (esim. ketkä lapsista selittävät tietyt avainsisällöt, kuka esittelee piirustukset ja suojelua esittävän kartan). Vanhempien kanssa järjestettävää oppituntia voidaan harjoitella lyhyesti edeltävinä päivinä.
- Kuten Osiossa 9 "Vanhemmat ja perheet liittolaisina" selitettiin, vanhemmille on jo edeltä tullut toimittaa tietoa heidän lastensa kanssa toteutettujen tuokioidensisällöstä. Yhteistä oppituntia vanhempien kanssa ei pidä järjestää, ennen kuin heillä on jonkinlainen käsitys siitä, miten reagoida esitettyihin viesteihin.
- Opettaja/varhaiskasvattaja esittelee oppituokion sisällön ja opastaa jokaista lasta omassa roolissaan (esim. Kiko ja Käsi -tarinan esittely, tarinan kertominen, avainsisältöjen selittäminen, "Ei!" -piirroksen näyttäminen.)
- Opettaja/varhaiskasvattaja antaa sen jälkeen vanhempien vuorolla esittää lapsiryhmälle kysymyksiä. Vanhemmat yrittävät selventää sisältöjen tarkoitusta tai muotoilla avainviestin sanamuotoa uudelleen sen varmistamiseksi, että he ovat ymmärtäneet sen.
- Opettaja/varhaiskasvattaja voi myös kehottaa vanhempia kertomaan omia esimerkkejään "hyvästä rakkaudesta" ja "pahasta rakkaudesta", "hyvistä" ja "pahoista" salaisuuksista, ihmisistä, joilta he itse pyytävät apua tai henkilöistä, joita he haluaisivat lisätä luottamus- ja avunpyyntökartalle. Vanhemmat voivat kirjoittaa pari sanaa tai tehdä pienen piirroksen tilanteesta post it- lapulle ja kiinnittää ne tauluun tai suurelle paperiarkille tai kartongille.
- Ohjelman päätteeksi opettaja/varhaiskasvattaja voi pyytää kaikkia, sekä lapsia että aikuisia, vastaamaan kysymykseen "Mikä sinusta oli tuokiossa parasta?" Tämä voi olla koko prosessin arviointi.

- Jotta keskustelu jatkuisi tuokion jälkeenkin, opettaja/varhaiskasvattaja voi kysyä aikuisilta ja lapsilta ”Onko vielä jotain, mitä haluaisit tietää, mutta josta emme ole puhuneet?”. Tästä voi tulla ideoita jatkoaktiiviteetteihin koulun/päiväkodin piirissä ja lisäkeskusteluihin perheissä. Tässäkin voidaan käyttää post-it-lappuja, jotka kiinnitetään taululle.

MENETELMÄÄN LIITTYVIÄ VINKKEJÄ

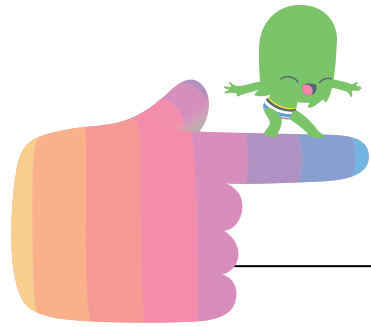
- Lasten osallistuminen ja keskeinen rooli tässä ohjelmaosiossa voi edistää oppimista, sillä asioiden selittäminen perheelle voi saada heidät pohtimaan sitä, miten hyvin he ovat ydinviestit ymmärtäneet. Opettajan/varhaiskasvattajan on varmistettava siitä, että jokainen lapsi on tietoinen roolistaan ja on sinut sen kanssa. Jos jotkut lapset haluavat olla hiljaa, he voivat auttaa muita lapsia materiaalin esittelyssä, esim. osoittamalla kuvia tai auttamalla muilla tavoin. Jos lapsi ei halua osallistua tähän oppituntiin, sekin on OK, ja opettajan/varhaiskasvattajan on varmistettava siitä, että vanhemmat eivät pakota lapsiaan osallistumaan vasten tahtoaan.
- Vanhemmilla voi olla kysymyksiä tuokion jälkeen. Opettajalla/varhaiskasvattajalla pitäisi olla jonkin verran aikaa kuunnella vanhempia, mieluiten siten, että lapset eivät ole kuuloetäisyydellä, jotta yksityisyys turvataan.
- Jotkut vanhemmat saattavat haluta tietää enemmän tunnetaito- ja seksuaalikasvatuksesta ja siitä, miten näistä asioista puhutaan lasten kanssa. Opettaja/varhaiskasvattaja voi antaa ehdotuksia jatkosta sekä kotona että koulussa.

6.5.3. Avainsisällöt

- Lapset ovat oppineet lukuisia arvokkaita avainviestejä, ja sekä vanhemmat että lapset voivat hyötyä tämän tiedon jakamisesta.
- Näiden tuokioiden tarkoituksena on avata väylä puhumiseen perheen sisällä ja koulussa/päiväkodissa tavalla, joka edistää lasten suojelua, turvaa ja hyvinvointia, mutta se ei lopu tähän. Keskustelut kunnioituksesta, ”hyvästä” ja ”pahasta” rakkaudesta, ”hyvistä” ja ”pahoista” salaisuuksista ja avunpyytämisestä tulee toistua useasti, millä varmistetaan, että viesti tulee syvemmin sisäistetyksi lasten kasvaessa.
- Kun vanhemmat jakavat omia tarinoitaan ja esimerkkejään (ikä- ja ymmärrystason sopivina) lastensa kanssa, lapset saavat paremman yhteyden vanhempiinsa ja kokevat voivansa luottamuksellisemmin kertoa heille ikävistä ja vahingollisista tilanteista.

6.5.4. Materiaalit

- Post-it-laput.
- Piirustusvälineet (esim. värikynät).
- Iso paperiarkki tai pahvi, tai useampi ison pinnan muodostamiseksi.

7. Lopuksi: turvallisuuden luominen

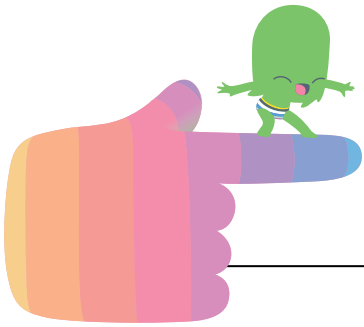
Lapsuutta pidetään viattomuuden ja tietämättömyyden aikana. Tämä voi tehdä siitä huolettoman toivon ja ilon ajan – tai tuskassa elämisen, jos lapsi kokee seksuaaliväkivaltaa, jolla ei ole nimeä ja jota ei pysäytetä. Kun lapset tajuaavat, että he voivat puhua omasta kivustaan ja epämiellyttävistä kokemuksistaan, he voimaantuvat: he tietävät paremmin, mitä arvoja noudattaa, mitä käytöstä suvaita ja millaista toimintaa torjua ja tuomita, ja heille on selvää, keneltä he voivat pyytää apua. Monissa tapauksissa jo tämä riittää ehkäisemään seksuaaliväkivaltaa. Joskus lapset kuitenkin saattavat joutua seksuaaliväkivallan kohteeksi, mutta jos he osaavat tunnistaa tilanteen ja reagoida siihen, he saattavat kyetä etsimään apua ja tukea, jonka avulla seksuaaliväkivalta voidaan pysäyttää aiemmin.

Lapset oppivat asioita paremmin, kun tuntevat, että heistä pidetään huolta ja he ovat turvassa. Tästä syystä koulujen/päiväkotien on oltava turvallisia ja suojelevia ympäristöjä²⁵, jos ne haluavat saavuttaa tavoitteensa. Lasten varhaiskasvatuksen pitää sisältää heidän elämänsä kaikki tunnetason puolet, etenkin ne, jotka voivat aiheuttaa riskejä. Tästä syystä ennaltaehkäisyyn tähtäävien ohjelmien tulisi olla ydintekijä pyrittäessä varmistamaan, että koulut ja päiväkodit ovat turvallisia ja suojelevia ympäristöjä, jossa lapset voivat oppia ja kehittyä koko potentiaaliinsa.

Lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisy, siten kun se on näissä ohjeissa esitetty, tarkoittaa turvallisuuden luomista kaikilla tasoilla. Ensinnäkin ehkäisevä toiminta vahvistaa turvallisuudentunnetta lasten omaa kehoa ja tunteita koskevilla kokemuksilla ja auttaa heitä tunnistamaan epämiellyttävät tunteet ja pelottavat tilanteet. Toiseksi se luo kouluun/päiväkotiin ilmapiirin, jossa on luonnollista puhua vallankäytöstä ja rakkaudesta sekä turvallisuudentunteesta perheessä, ilmapiirin, jossa lapsi voi puhua seksuaalisuudestaan ja ihmissuhteistaan. Lisäksi ennaltaehkäisevä toiminta tarjoaa lapsille ja aikuisille selvät menetelmät avun pyytämiseen, silloin kun se on tarpeen.

Lopuksi pohdintaa opettajien ja ammattikasvattajien roolista: aikuiset eivät kasvata vain tiedon tai opetustekniikkansa avulla, vaan koko persoonallaan. Tästä syystä näillä sivuilla kuvattu koulutusprosessi on perustaltaan kokemuksellinen. Vasta kun olemme tietoisia oman elämämme eri väkivaltatasoista, näemme myös lasten elämässä olevan väkivallan. Vasta kun tulemme tietoisiksi (suojeluun tai hyökkäykseen, huolenpitoon tai vahingoittamiseen liittyvästä) vallankäytöstä omissa kanssakäymisissämme, pystymme riittävän hyvin puuttumaan siihen vallan väärinkäyttöön, joka voi kohdistua keneen tahansa lapseen. Vasta kun sitoudumme rakastamaan ”hyvällä rakkaudella” ja välttämään tai vähentämään ”pahan rakkauden” vaikutuksia, pystymme käsittelemään koulun/ päiväkodin sisätiloissa ja ulkona tapahtuvia konflikteja tavoilla, jotka tarjoavat lapsille terveitä malleja. Tämä pyrkimys ei rajoitu vain tähän työpajaan ja koulutukseen – kyse on asenteesta, jota pitää vaalia joka päivä. Se on sen arvoista, koska oma käytöksemme ja esimerkkimme ei pelkästään suojaa, vaan se myös inspiroi ympäristömme lapsia.

25 Horno, P. (2018), *Promotion of safe and protective environments at SOS Children's Villages in Latin America and the Caribbean*, [San José de Costa Rica]: SOS Children's Villages International, available at www.espiralesci.es/promotion-of-safe-and-protective-environments-and-conscious-affectivity-as-professional-competence; Romeo, F. J., & Horno, P. (2018), *Materials for the campaign "Child Sexual Abuse Stays Offside" for the prevention and detection of child sexual abuse in sports*, Madrid: Consejo Superior de Deportes, available at www.espiralesci.es/materials-for-the-campaign-child-sexual-abuse-stays-offside-prevention-and-detection-of-child-sexual-abuse-in-sports.pSeSin

8. Lähdeviitteet

8.1. JULKAISUT

- Euroopan neuvosto (2007), *Euroopan neuvoston yleissopimus lasten suojelemiseksi seksuaaliselta riistolta ja hyväksikäytöltä – Lanzaroten yleissopimus*, ETS n. 201, Strasbourg: Euroopan neuvosto, luettavissa osoitteessa www.coe.int/en/web/children/convention.
- Council of Europe (2010), *Protecting children from sexual violence: a comprehensive approach*, Strasbourg: Euroopan neuvosto, luettavissa osoitteessa www.coe.int/t/dg3/children/1in5/WhatWeKnow/Publication_en.asp
- Interagency Working Group on Sexual Exploitation of Children and ECPAT (2016), *Terminology guidelines for the protection of children from sexual exploitation and sexual Abuse*, Bangkok, available at <http://luxembourg-guidelines.org>.
- Horno, P. (2005), *Love, power and violence: a comparative analysis of physical and humiliating punishment patterns*, Madrid: Save the Children, available at www.espiralesci.es/wp-content/uploads/2010/09/Love_Power_and_Violence_Pepa_Horno.pdf.
- Horno, P. (2011), "Training professionals – An essential strategy for eradicating child sexual abuse", in Council of Europe, *Protecting children from sexual violence: a comprehensive approach* (s. 143–51, Strasbourg: Council of Europe, luettavissa osoitteessa www.coe.int/t/dg3/children/1in5/Source/PublicationSexualViolence/Horno.pdf.
- Horno, P. (2018), *Promotion of safe and protective environments at SOS Children's Villages in Latin America and the Caribbean*, [San José de Costa Rica]: SOS Children's Villages International, luettavissa osoitteessa www.espiralesci.es/promotion-of-safe-and-protective-environments-and-conscious-affectivity-as-professional-competence.
- Horno, P., & Romeo, F. J. (2011), *La regla de Kiko: guía dicáctica para educadores*, Madrid: FAPMI & Euroopan neuvosto, luettavissa osoitteessa www.ecpat-spain.org/imagenes/auxiliar/Kiko_01_Guia%20Did%C3%A1ctica.pdf.
- Lalor, K., & McElvaney, R. (2010), "Overview of the nature and extent of child sexual abuse in Europe", in Euroopan neuvosto, *Protecting children from sexual violence: a comprehensive approach* (s. 13–43), luettavissa osoitteessa www.coe.int/t/dg3/children/1in5/Source/PublicationSexualViolence/Lalor-McElvaney.pdf.
- Lyles, A., Cohen, L., & Brown, M. (2009), *Transforming communities to prevent child sexual abuse and exploitation: a primary prevention approach*, Oakland, CA: Prevention Institute, luettavissa osoitteessa www.preventioninstitute.org/sites/default/files/publications/Transforming%20Communities%20to%20Prevent%20Child%20Sexual%20Abuse.pdf.
- Milovidov, E. (2016), *Parenting in the digital age: parental guidance for the online protection of children from sexual exploitation and sexual abuse*, Strasbourg: Euroopan neuvosto, luettavissa osoitteessa <https://rm.coe.int/digital-parenting-/16807670e8>.

- Pinheiro, P. S. (2006), *Rights of the child: note by the Secretary-General. Report of the independent expert for the United Nations study on violence against children*, Geneva: Yhdistyneet kansakunnat, luettavissa osoitteessa <https://digitallibrary.un.org/record/584299>.
- Pinheiro, P. S. (2006), *Report of the independent expert for the United Nations study on violence against children*, Geneve: Yhdistyneet kansakunnat, luettavissa osoitteessa <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Study/Pages/StudyViolenceChildren.aspx>.
- Romeo, F. J., & Horno, P. (2018), *Materials for the campaign "El abuso sexual infantil queda fuera de juego" ("Child Sexual Abuse Stays Offside") for the prevention and detection of child sexual abuse in sports*, Madrid: Consejo Superior de Deportes, English version by V. Kennedy & F. J. Romeo, available at www.espiralesci.es/materials-for-the-campaign-child-sexual-abuse-stays-offside-prevention-and-detection-of-child-sexual-abuse-in-sports. Tähän sisältyy:
  - ▶ *Three Activity guides for the prevention of child sexual abuse for coaches and physical education teachers* – for ages 3 to 6, 7 to 12, and 13 to 17;
  - ▶ *Guide for the detection of child sexual abuse in sports for professionals*;
  - ▶ *Quality Standards to create safe and protective spaces for children and adolescents in sports*.

8.2. INTERNET-LÄHTEET: VERKKOSIVUT JA VIDEOT

- Euroopan neuvoston päänettisivut lasten oikeuksista: www.coe.int/en/web/children/home.
- Euroopan neuvoston päänettisivut One in Five -kampanjasta (vuodelta 2020) lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan torjumiseksi: www.coe.int/oneinfive.
- Euroopan neuvosto verkkosivujen *Kiko ja Käsi* -materiaalit 3–7-vuotiaille, useilla kielillä, mukana videot (vuodelta 2011): www.underwearrule.net.
- Euroopan neuvosto verkkosivut Start to Talk -kampanjasta urheilussa tapahtuvan lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan torjumiseksi, mukana videot (vuodelta 2018): www.coe.int/en/web/sport/start-to-talk.
- Euroopan neuvoston verkkosivut Euroopan unionin ja Euroopan neuvosto yhteisestä Pro Safe Sport -hankkeesta
- + (PSS+) (vuodelta 2017), jonka aiheena on urheilun piirissä lapsiin kohdistuva seksuaaliväkivalta: <https://pjp-eu.coe.int/en/web/pss>.
- Euroopan neuvoston verkkosivut Lanzaroten sopimuksesta: <https://www.coe.int/en/web/children/lanzarote-convention>.
- Euroopan neuvoston verkkosivusta: Eurooppalainen päivä lasten suojelemiseksi seksuaaliselta riistolta ja seksuaaliväkivallalta: <https://www.coe.int/en/web/children/end-child-sex-abuse-day>
- Euroopan neuvoston verkkosivu, jossa on materiaaleja lapsille, vanhemmille, viranomaisille ja parlamentaarisille elimille sekä lasten kanssa työskenteleville alan ammattilaisille: <https://www.coe.int/en/web/children/our-material>
- Euroopan neuvoston ihmisoikeuskomissaarin verkkosivut: <https://www.coe.int/en/web/commissioner>.

www.coe.int

Euroopan neuvosto on maanosansa johtava ihmisoikeusjärjestö. Sillä on 46 jäsenvaltiota, mukaan lukien kaikki Euroopan unionin jäsenet. Kaikki Euroopan neuvoston jäsenvaltiot ovat allekirjoittaneet ihmisoikeuksien, demokratian ja oikeusvaltion suojaamiseksi tehdyn Euroopan ihmisoikeussopimuksen. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin valvoo ihmisoikeussopimuksen täytäntöönpanoa jäsenvaltioissa.

Translation co-funded
by the European Union

